

SOCIETATEA DE MÂINE

Cuprinsul:

PROBLEME SOCIALE: *Prin cunoaștere la independență eternă.*

Ion Glopotel

Fragmente din monografia comunei Alioș **L. Dimitrie-Suciu**

Psihologia Moșilor

Florea Florescu

ACTUALITĂȚI: *Emigranții*

Alice Gabrielascu

O altă Americă la orizont

Ion Călugăru

Un om **Const. Barcarciu**

Turneele artistice pe front

Vlăicu Bărna

Actualitatea lui Titu Maiorescu

Horia Trandafir

FIGURI REPREZENTATIVE: *Două creații nepieritoare ale profesorului N. Iorga* **L. Dimitrie-Suciu**

Celestin Bouglé **Cronicar**

ARDEALUL ISTORIC: *Influența lui Gh. Șincai asupra lui Papiu Ilarian*

Ștefan Pasca

VIATA INTELECTUALA: *Cronichă plastică*

Marcel Olinescu

PAGINI LITERARE: *Noua literatură bândănească* **A. D. Bugariu**

Interview cu poeta Duzsa Czara

M. Șerbănescu

Calul din vis **Mircea T. Bandu**

Noapte de toamnă (de Petofi), trad.

Azente Banciu

Privind o icoană aruncată în hărțuri

S. Tamba

Epigrame **N. Huriup**

Autoportret, cântec (versuri)

Duzsa Tzara

Contribuția epigramatică a Banatului

Ion I. Mloc

CĂRȚI, ZIARE, REVISTE: *Limba isgonită din propria ei țară (T. Pisani). „Dacia literară”.*

O carte căută editor, „Feciorul lui Nenea Tache Vameșul”

Cronicar

FAPTE IDEI, OBSERVAȚII: *România construiește un sat model în Furcia.*

— Observatorul turc Aka Gündüz.

— Enescu la Roma.

— Pacea ruso-finlandeză.

— Dr. Vlăco Macek.

— Petroburile românești.

— Marii bătrâni.

— O carte căută editor.

— Goleștii.

— Ministerul Propagandei.

— Ovid Densusianu.

Redacția

COPERTA: *Horia, Cloșca și Crișan*

N. Brana

Director: **ION GLOPOTEL**

Inscrisă în registrul Trib. Com. Ilfov cu Nr. 1927/38. Redacția și

Administrația: București 6, str. LIOTECA FACULT. DE ASACHI 11 (Cotroceni).

362/1968 TRIMESTRIAL

ANUL 17

Trimestrul Ianuarie, Februarie, Martie 1940

no 1

(no 369 dela apariție)

ABONAMENTE ANUALE:

Autorități, birouri, bănci . 1500 L

Socități culturale, școli . . 1000 L

Liber-profesioniști 600 L

Funcț., studenți, muncitori 500 L

În străinătate: dublu

Abonamente se remit anticipat prin CEC no. 1218

Cronica Plastică

Cu toată nesiguranța, datorită evenimentelor externe mișcarea plastică din jarna aceasta a fost foarte vie. S'au înregistrat chiar manifestări cu adâncă rezonanță în plastica românească, manifestări ce-au dovedit nu numai că artiștii noștri se devotază cu tot sufletul prestigiului artei românești, dar că și cultul pentru artă capătă la noi cât mai multă intensitate și ardore.

Expoziția de artă chino-japoneză din sălile de jos ale Ateneului este marele eveniment al anului plastic și în același timp dă colecționarului ei, d. colonel G. Băgulescu satisfacția de a fi interesat publicul doritor de cultură și artă, scopului ce și l-a propus. Deschisă în Decembrie anul trecut, ea continuă și în luna Martie să atragă rânduri dese de privitori, dornici să cunoască o artă, despre care a auzit, dar rare ori a avut ocazia să se pună în contact cu adevărate opere chino-japoneze.

Se știe foarte vag despre Hokusai și mai puțin despre Utamaro, grație revistelor de artă străine. Se știe de modul de prezentare al picturilor — Kakemono. — dar cele mai multe cunoștințe le avem din paravanele și cutiile lăcuite, care rare ori aveau o proveniență japoneză.

D. col. Gh. Băgulescu, care a avut ocazia să trăiască 10 ani în Japonia ca atașat militar și care n'a năvălit să se intereseze de arta japoneză, frecventând artiștii, muzeele și colecțiile particulare, formându-și cunoștințe, ce ar face cinste chiar unui profesor de artă orientală și o colecție de opere de artă autentice, pe care n'a ținut să le clăustreze între pereții unei locuințe particulare, ci dorește să le dedice publicului românesc, prin înființarea unui muzeu.

Sunt expuse picturi, stampe, sculpturi, arme, hani, vase, paravane, tot ce mănăie artiștilor chino-japonezi au știut lumina cu priceperea talentului, gustul unei rase cu o civilizație foarte veche și cu o spiritualitate paralelă, dar nu tangențială cu a noastră, a europenilor.

Mărturisesc că am vizitat această expoziție numai de 5 ori până acum și de fiecare dată am plecat cu sufletul împovărat. Ce ar mai putea reprezenta sforțările și strădanile noastre spre culmile și frumusețile artei, când artiștii japonezi au găsit cu 500, 600 și chiar cu o mie de ani mai înainte mijloace de realizare artistică, ce ar fi invidiate de cei mai moderni pictori europeni.

Ceeace a făcut d. col. Băgulescu este un punct crucial în mișcarea și viața noastră artistică. Atunci când porțile muzeului de artă orientală „Colonel Băgulescu”, se vor deschide tuturor, când tinerii in-

vătăcei ai meșteșugului pictoricesc, vor avea ocazia să studieze măestriile artei japoneze, e imposibil ca o influență — fericită sau nu, asta se va vedea, — să nu dea o altă față plasticei românești.

Meritul d-lui col. G. Băgulescu nu i-l putem noi cântări și prețui. Împreună cu A. Simu, vor fi siguri marii Mecenați ai artei plastice. Fapta d-sale e însă adânc grăitoare: Iată ce poate face un om, care vrea să dea un rost vieții.

Cu totul pe alt plan și în dimensiuni mai reduse a însemnat pentru plastica românească și prima expoziție de gravură a Grupului grafic din sala Dalles. Gravura, care a avut îndrăgostiți sporadici în Aman, Gabriel Popescu și Vermont, n'a figurat până acum decât ca titlu de curiozitate în expozițiile noastre. A scoate prin desen, din contrastul alb-negru, efecte de un rafinament, ce cere o maturitate artistică, era o încercare prematură pentru tânăra noastră plastică.

Oficialitatea, care a căutat prin Salonul de toamnă să încurajeze încercările timide ale câtorva pasionați gravori, și-a văzut inițiativa înșelată de afluxul desenelor mai mult sau mai puțin colorate. Gravura tot cenușeasă a rămas și în salonul care i-a fost totuși dedicat. Un grup de tineri care nu fac „și gravură” — din diletantism numai, — ci închinată cu totul gravurei, și-au strâns rândurile și au căutat să arate că gravura nu este o artă „minoră”, o soră mai mică a picturii, o artă „tolerată”, ci Artă pur și simplu cu A mare. Că ceace au expus pe panourile sălii Dalles, nu sunt „ilustrații tăiate din reviste”, ci o manifestare artistică, în care meșteșugul și creația artistică sunt îmbinate în potențialul cel mai ridicat. Și au mai știut că dacă gravura încă nu-și are cunoșcătorii, e că aceștia trebuie formați de către artiștii însăși, cu răbdare și perseverare. Depinde de acest grup, format din artiștii: Tania Bellagre, Al. Bassarab G. Cedacoff, D. Dumitriu Nicolaide, V. Dobrița, A. Maiculescu, Gh. Naum și Marcel Olinescu, ca prin perseverența lor să dea gravurei și artiștii și publicul, care îi trebuie.

La Ateneu, în luna Februarie, a expus pictorul Lucian Grigorescu. Se cuvine să însemnăm această expoziție pe scurtul răboj, pe care îl facem trimestrial în această revistă, pentru că, Lucian Grigorescu este unul dintre cei mai dotați pictori din generația de după război. A picta înseamnă a reda prin culoare emoția sentimentului stărnit de un obiect exterior în sufletul artistului. Redarea prin culoare cere măiestrie, meșteșug dus până la virtuozitate. Stăpânirea pastei co-

lorate, smulgerea tuturor posibilităților de impresionare a retinei privitorilor și puterea de combinare a acestor paste sunt tot atât de necesare unui pictor ca și unui violonist stăpânirea coardelor și mănuierea arcușului. Lucian Grigorescu s'a dat de mulți ani unei școli aspre, severe, extenuante de a smulge culoarei toate gamele de vibrare, intensitate și nuanțare, știind bine că numai după ce va su-pune pe deplin culoare tuturor intențiilor sale, va putea da tot ce sufletul lui de artist năzuiește. Expoziția din anul acesta a dovedit prin subiectele grele și variate, ce și-a ales și prin rezolvirea fericită a tuturor problemelor de culoare ce le-a ridicat, că stăpânește din plin această rebelă și capricioasă culoare și că e pe drumul marilor creațiuni ce le așteptăm.

În sala Oficiului Național de Turism a expus tot în luna Februarie, pictorul ardelean N. Brana, cu născut din gravurile ce-au ilustrat revista noastră. Deși o expoziție la O. N. T. indică un anumit fel de expunere: cel documentar turistic, totuși N. Brana a știut îmbina foarte fericit cerințele gazdei cu imperatiile artei. D-sa e un pictor, ce și-a trasat un drum personal, căutând să armonizeze cercetările în domeniul culoarei, cu comandamentele unei arte românești. Simplitatea, care este baza artei românești, autohtone, și tendința ei spre decorativ combat în sufletul d-lui Brana, o pornire instinctuală spre cântecul de sirenă al culoarei. D. Brana s'a angajat într-o problemă foarte grea, care îi va cere ani mulți pentru rezolvare. Atât expoziția de anul acesta, cât și cele precedente nu ne-au adus decât episoade din lupta și eforturile pentru limpezirea telurilor d-sale. Am asistat la izbânzile când a cerințelor spirituale ale unei arte românești când a unor probleme de domeniu pur coloristic. Drumul d-sale e foarte greu, anevoios de greu și deaceea trebuie să-l urmărim cu toată simpatia.

MARCEL OLINESCU

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTA SOCIALA CULTURALA

Prin cunoaștere la independență eternă

Nu putem saluta decât cu sincer entuziasm râvna guvernanților de a face loc valorilor, competențelor, „priceperilor“ pe specialități — închizând căile improvizărilor și diletantismelor cari au costat prea mult țara.

Aceasta este și dorința fierbinte a majorităților populare, cari aprobă instinctual politica fermă și curajoasă a tuturor celor cari vor binele țării mai presus de meschinele interese particulariste — acestea mai totdeauna abuzive, alături cu drumul și păgubitoare pentru seva de viață a poporului.

Cel puțin la o răscruce a istoriei, într'un an extrem de greu, să ne aducem aminte despre datoriile de conștiință morală, înfrânând desmățul.

La zile de cumpănă mare ca acestea nu putem lăsa sufletul colectiv al poporului nici cuprins de depresiune, nici pradă unui entuziasm facil: totul trebuie văzut cu ochiu critic și optimism convins.

În clipa când se desăvârșește o identificare între sus și jos, între păturile conducătoare și mulțimi, putem spune că țara este pregătită, că e capabilă de maximul energiei de rezistență în afară și prestație eroică înăuntru.

Este punctul de plecare al oțelirii în vederea apărării bunurilor supreme dobândite prin milenare sacrificii.

Incetează acele disensiuni, neîncrederi, schimbări subite de atitudini, oscilări cari ne asemănau organismelor debile în cari microbii nocivi își găseau culcușul desnodământului fatal — „locus minoris resistentiae“.

*
* *

Câteva din adevărurile cardinale ale politicii noastre de stat, în zilele epocale pe cari le trăim, intrunesc de pe acum așa zicând unanimitatea opiniilor.

De sus până jos în străfundurile spiritului popular, domnește acordul asupra necesității jertfelor maxime în favoarea patriei: vom consimți la iscălirea unei bune părți din disponibilul nostru bănesc pentru înzestrarea oștirii, vom introduce în menaj zile de post, vom confecționa și dărui veșminte calde celor concentrați, parlamentul va legifera intervențiunii de ocrotire a celor rămași acasă fără sprijin, se vor lua măsuri de colectivă cultură a ogoarelor ce se cer însământate în lipsa brațelor plecate undeva să strângă oțelul armei la picior...

Efortul națiunii e conștient și, deaceea, impunător, magnific, strălucitor.

Indoiala a fost alungată din suflete, și se poate vorbi despre o maturitate politică a masselor românești, deopotrivă de probată la centru ca și la periferii.

*
* *

Unui astfel de popor admirabil se cuvine să i se dea toate satisfacțiile așteptate, ce se pot însuma și sintetiza în promovarea la locurile de conducere, instruire și creație a elementelor celor mai dotate, mai distinse ca puritate morală și mai capabile de stimulare rodnică a producțiunii.

Conducerea trebilor publice este o artă anevoioasă, o iscusință ce nu se improvizează, ci se obține printr'o îndelungă muncă de cunoaștere, prin grea trudă de laborator.

*
* *

Nevoia de cunoaștere a țării a constituit adevăratul program al „Societății de mâine“. De 17 ani această revistă acumulează prin studii de răbdare pe teren cunoștințele precise ce pot forma bazele solide de guvernământ. N'a fost regiune, îndeosebi din văile și munții transilvani și bănățeni, care să nu fi fost supusă cercetării sistematice și atente. Pretutindeni am semănat îndemnul pentru intelectuali de a-și deschide ochii asupra stărilor locale și a cuprinde în studii realitatea raporturilor sociale... N'am obosit, dimpotrivă, noi și noi orizonturi ni se deschid, iar munca noastră ne apare ca fiind de-abia un început în fața imensității obligațiunilor pe cari le avem, noi toți câți deținem o fărâmă de știință, față de truditul nostru popor, pe care-l vrem cu sufletul scuturat și curățat de toată sgura io-

băgiilor trecute și netrebnicilor unei existențe ce se cere mai omenească, mai înălțată, mai veselă și mai optimistă.

*
* *

Nu numai că nu trebuie să scadă curajul cercetării obiective și închegării sintezelor de judecată și valoare asupra modului de existență al românilor, ci, dimpotrivă, să inoculăm și mai adânc în spiritul intelectualilor autentici simțul datoriei față de admirabila glie strămoșească.

Ne pronunțăm categoric pentru această elementară obligațiune a tuturor celor cari doresc să aducă o cât de neînsemnată contribuțiune la civilizația românească : vom răspunde cu toții, ca mâine în fața istoriei pentru destinul poporului — azi în mâinile noastre. Prin cercetare sistematizată — la independență creatoare, la conștiința liberă morală a datoriei.

*
* *

Examenul acesta critic ni-l facem îndeosebi prin comparațiune : tot felul de străini se abat pe noi și cer înlesnirile și posibilitățile cunoașterii. Uneori îi simțim că vin cu gânduri bune, că nu sunt „lucrați“ aiurea în taberele dușmanilor ; alteori însă ne îndoim de buna lor credință și nu ne e greu să surprindem în mintea lor anume prejudecăți, infiltrațiuni, aluviuni ce întunecă o liberă, profundă și sinceră cunoaștere. Se scriu cărți superficiale despre România, străbătută în goană, fără seriozitate, ușurel ; ce greu se lasă descifrată viața unui popor ! Dar toți acești străini trebuie puși în situațiunea de a vedea cu ochii proprii transformarea uriașe operată de regimul românesc, trebuie ghidați în pătrunderea tainelor structurale ale ființei noastre naționale, și puși pe urmele bătute de savanți ca marele De Martonne...

Poporul românesc e adus aproape în fâgașul natural al fluviului etnic, cu toate că mai bine de 2 milioane se sbat pe pământul altor țări în medii cari macină și asimilează. Albiile de azi sunt luminate și păzite de o conștiință foarte trează ce nu va mai îngădui știrbirea personalității naționale.

*
* *

Tocmai de aceea, studiul pe teren al condițiunilor de viață se cere continuat și adâncit, pentru ca bunăstarea și energia producătoare să-și primească dezvoltările meritare.

Printr'o dirijare fermă și competentă a procesului de selecționare, — anunțat nu numai ca o captură a buneivoinței, ci ca o promisiune ce angajează — în favoarea elementelor destoinice cari să ia frânele societății în toate domeniile, statul român va reuși să solidarizeze și să crească neîntrerupt energiile de rezistență și de producție ale poporului, nemaitemându-se de nicio furtună și de nicio surprindere. Prin cunoaștere la independență morală și consacrare a competenței.

ION CLOPOTEL

Subscrieți Bonuri pentru Inzestrarea Armatei

Pentru a se da posibilitatea tuturor cetățenilor de a contribui, în măsura posibilităților fiecăruia, la marea operă de întărirea oștirii, au fost lansate bonurile de câte 500 și 100 lei.

Elanul patriotic cu care a fost întâmpinată, acum câteva luni, punerea în circulație a bonurilor ce depășesc această sumă, a fost temeinic motiv de îndemn pentru d. Ministru Mitiță Constantinescu, ca să pună la îndemână și celor mai puțin avuți, și în deosebi la îndemâna țăranimii noastre, instrumentul prin mijlocirea căruia să ajute la întărirea frunțărilor, la înlăturarea cărora când sunetul goarnei a cerut-o, această țăranime n'a precupețit nici un sacrificiu.

Deaceia noile bonuri, pe lângă aportul lor material, prezintă o semnificație mult mai înaltă ; ele răspund chemărilor din adâncuri din partea acelor cari neavând prea mult, ar rămâne totuși nemângăiași că din puținul lor n'au dat o parte pentru inzestrarea armatei.

În încordarea pe care o reclamă vremurile, ele așează pe bogat și sărac în același front al jertfei și în aceeași cadență a sacrificiului.

Cu încrederea cu care alături de guvern, alături de neobositul Ministru de Finanțe și alături de toți câți sînt în la patrimoniul național, am secundat subscripția la primele bonuri de inzestrare cu încrederea și mai sporită, întâmpinăm azi bonurile de 500 și 100 lei, pe care, peste ani, le vom vedea titluri de mândrie, ale plugarului din îndepărtatele cătune, ale micului comerciant sau meseriaș român.

EMIGRANȚII

Războaiele, blestem care apasă înțeleapta Europă, și răsturnările politice din alte țări, cu război civil sau nu, dar cu inevitabile prigoniri, crează neîncetat categorii de oameni aparte, un ciudat popor nou răspândit printre alte popoare, emigranții.

Patria i-a aruncat din matcă asemenea unui fluviu revărsat și ei rămân să trăiască în marginea fostei vieți, cu veșnica nostalgie a locurilor cari de departe se umplu de farmec, capătă adâncimea și strălucirea miragiilor „Ubi bene, ibi patria“ cu siguranță că nu a fost rostit de niciunul din acești emigranți siliți. Oricât ar fi de primitoare noua țară în care se stabilesc, ei n'o vor numi patrie, nume dulce care le evocă fericiri pierdute, un cămin cu greu înjghebat și distrus, o ființă iubită și pierită în prăpăd, atâtea speranțe cari se înfiripaseră în acele locuri și numai acolo s'ar fi putut înfăptui. Toate aceste scufundări le poartă iremediabil cu dânzii și compun în suflete sfânta noțiune a patriei, dorul de țară, durere continuă, sortită să nu se vindece niciodată.

Pământul românesc a fost în toate timpurile primitor cu izgoniții țărilor din jur, a îmbrățișat oaspeți foarte adesea indezirabili. Controlul la graniți e o măsură nouă și binevenită. Totuși, legendara noastră ospitalitate s'a manifestat și de curând, în urma înfrângerii și ocupațiunii țării poloneze. Mii de oameni, soldați și civili, bărbați și femei, au găsit un refugiu multumitor în țara noastră, sau un adăpost vremelnic până la organizarea trecerii spre Occident, spre metropola tuturor refugiuilor, Parisul.

În Paris, emigranții ar putea într'adevăr să pună bazele unui popor nou, să se găsească poate modalitatea creării unei patrii a celor fără patrie. Sunt atât de numeroși aceștia la Paris, încât au hotelurile lor, cafenelele, cârciumile, străzile lor. Se grupează și se caută după origine dar foarte adesea se și amestecă. Emigranții din cele mai depărtate și deosebite țări au un stabil punct de contact, dezastrul lor îi apropie, nostalgia sufletească îi unifică, în timp ce veșnic îi va despărți ceva de localnici.

Dealtfel și localnicii, oricât de primitori ar fi, niciodată nu admit în cercul lor intim pe emigranți. Plutește în jurul acestora o atmosferă de neîncredere, o ușoară ostilitate, siguranța că înțelegerea nu e posibilă și nu e de dorit. Un străin rămâne un străin, oricâte tratate de alianță ar lega între ele guvernele.

Nici emigrantul nu-și dă osteneală să învingă răceala, o admite pentru că la rândul lui nu poate să dea mai mult. O mulțumire recunoscătoare, o politeță rezervată, sunt singurele lor raporturi.

Vața e scumpă iar ajutoarele au un capăt. Peste tot, emigrantul muncește, își începe viața dela început. Imboldul la muncă îl trage numai din siguranța întoarcerii în țară. Ii trebuiesc bani pentru tot ce are de refăcut acolo, îi trebuie însă dinaintea gândului și a brațelor imaginea neclintită a vieții de eri, izvor miraculos de putere, izvor de răbdare pentru suferinți și umiliri fără număr.

Nu mai în acest gând al întoarcerii, miile de aristocrați ruși, trândavi înainte de marea revoluție, au găsit bravura de a deveni la Paris chelneri, șofeuri, dansatori în localuri, singurele muncă ce puteau îndeplini. Însă anii au trecut pentru ei fără întoarceri. Douăzeci și trei de primăveri cari te descurajează la fel, au ajuns să însușească tuturor resemnarea. Totuși nu adaptarea.

Abia a doua generație, mlădițele transplantate de tinere, sau mai sigur, cei născuți acolo, numai ei, cari nu poartă o altă patrie în gând, se adaptează celei în care trăiesc.

E o durere nouă pentru emigrant, izolarea și de ai săi, cari nu-i înțeleg nici ei jalea, dorul și visurile. Singurătatea morală crește cu anii. Dar cea mai mare durere, culminarea dezastrului sufletească, i-o rezervă tocmai sfârșitul stării de refugiu. O abdicare dela fostele principii face să înceteze blamul proscrisului, sau o nouă răsturnare politică permite întoarcerea. Emigrantul redevine un cetățean cu patrie și cămin.

După o lună trecere de vreme, iată că el nu se mai adaptează însă nici la noua situație. Căci e o situație nouă, o viață nouă pe care caută s'o înnădească de cea veche, neuitată. Trebuie să o uite totuși și o nouă rupere se produce. Din nou, omul a pierdut ceva. bunul subtil pe care atâția ani și l-a creat zi cu zi, dragostea și dorul care-l mentinea în viață, nostalgia care-i hrănea sufletul tot atât cât îl chinuia.

Ce va pune în loc? Realitatea. Dar realitatea nu corespunde amintirilor. Toate s'au schimbat. țara e înnoită, evoluată. Numai în amintiri, o țară rămâne pe loc.

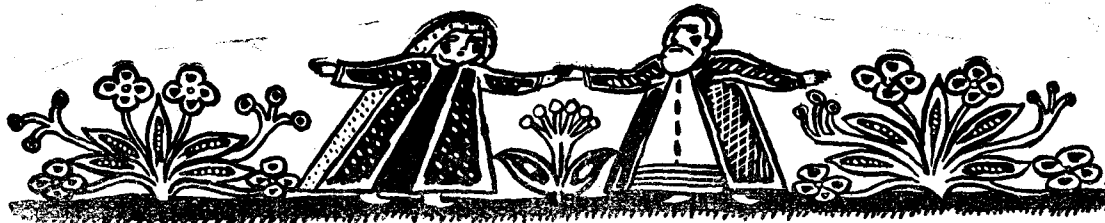
Rămân oamenii, prietenii. Elanul cu care nouvenitul îi întâmpină, nu este la fel îmoațtăsit. Un om trăit atâția ani departe, printre alte neamuri... Un înstrăinat. cred ei. Au o înoăduintă rece față de omul îmbătrânit și sărac care le intră în casă cu bratele deschise. E aproape aceeași ostilitate ca dincolo dar aceasta doare mai mult. Doare atât de mult că unii emigrează din nou, nesiliti, merg să se aștepte dincolo de ceea ce i-a ajutat să trăiască până atunci, dorul, visul, planurile. Nu-i de mirare că sunt atâția cari se hotărăsc să reinvie această stare sufletească, plăcut chinuitoare, cu ajutorul alcoolului.

Rândurile acestea le-am scris cu gândul la nefericitii oaspeți ce-i găzduim din Septembrie trecut, la sutele de polonezi risipiți prin sate și târguri românești, unde ie muncesc și trăiesc cu dorul de foc al întoarcerii în țară. Necunoscutul înfloare pe oricine. Ei speră, sunt siguri că țara lor va renaște. Dar când? Peste un an sau peste o sută?

Temperamentul calm românesc poate deveni pentru ei o sursă de răbdare și încredere. Un dram de înțelegere este uneori mai necesară cuiva decât o masă îmbelsugată. Iar unul din acești refugiați polonezi și-a plătit găzduirea făcând să apară în românește cea dintâi carte a noului război, un roman al vieții de groază dindărătul frontului „Panica vine din văzduh“. carte pe care marele romancier Liviu Rebreanu o prefățează cu laude.

ALICE GABRIELESCU

Din jurnalul unui scriitor

O altă Americă la orizont...

20 FEBR. 1940. — Citesc răspunsurile lui Waldo Frank la întrebările puse de Margueritte Jouve. Prețioase din multe puncte de vedere. O altă Americă mijeste la orizont. Un alt fel de a înțelege viața, arta și perspectivele de viitor. În Waldo Frank nu vorbește dolarul, profetul crâncen, ci un om de cultură al răspântiei de ev; un om care are preocupări ce depășesc pe acele ale propriei sale securități. Margueritte Jouve l-a întâlnit pe Waldo Frank în vila parculară a președintelui Mexicului, Cardenas. Scriitorul american este oaspele șefului de stat. În timp ce președintele primește în audiență, într-o cameră de alături, generali, miniștri și oameni de afaceri, scriitorul Waldo Frank pune lumea la cale, în altfel decât văzută prin prizma politicii imediate...

Mă interesează, în primul rând, cum se definește pe sine Waldo Frank: „Franța, zice el, a contribuit mai mult decât Statele Unite la formația mea intelectuală. Temperamentul meu mă împinge la lirism; rassa mea către elanurile aprige, concepțiile oarecum apocaliptice și un oarecare mesianism sentimental. Firește că nu cultura anglo-saxonă putea disciplina aceste daruri ale mele. (Cultura anglo-saxonă îmbibată ea însăși de misticism biblic și învăluită în bruma misterelelor nordice, n. n.). Literatura franceză însă, m'a deprins cu conciziunea, cu claritatea și m'a învățat să prețuesc valoarea unei compoziții echilibrate. Dacă în literatura Statelor Unite am isbutit să aduc un accent particular, apoi o datoresc atât obârșiei mele care nu e yankee și culturei franceze asimilate”.

Waldo Frank face parte din categoria de scriitori americani contemporani cari cunosc tot atât de bine Europa ca și America; din care pricină au o viziune sintetică, clară a lumii moderne. Iubesc nuanțele ca și scriitorii bătrânului continent, cultivă stilul ca și aceștia și au, pe deasupra, un simț proaspăt pentru viața care lipsește asfixiaților de tradiții covârșitoare. Nici pe continentul minunilor, unde până și cel mai de rând om de masă, este un amator de noutăți, de originalitate această categorie nu are o prea largă circulație.

„Marele public yankeu nu poate pricepe, nici aprecia rafinamentul unei literaturi atât de desăvârșite, atât de „coapte” ca cea franceză. Un Gide, un Giraudoux, un Giono, un Claudel sau Léon Paul Faraue nu sunt cunoscuți decât de un mic număr de admiratori. Câteva sute de inși cel mult și aceia, în majoritatea lor profesioniști, adică scriitori. Singurul scriitor în viață de mare valoare, a cărui opera e cunoscută în masse, este André Malraux. Dar trebuie notat că ceiace l-a făcut popular pe Malraux este mai mult atitudinea pe care o are decât imensul său talent. Americanii sunt mai sensibili față de om decât față de operă: o aureolă de patetic sau eroism îl atrage mai mult ca orice. Acelaș fenomen. dealtminteri, iucase și în favoarea lui Barbusse.

Veți înțelege mai bine mentalitatea cetitorului mijlo-

ciu yankeu dacă vă voi spune că, în afară de Malraux — iubit mai cu seamă din motive străine de artă — omul mare al literaturii franceze, singurul ale cărui opere sunt în întregime traduse, este André Maurois”...

Waldo Frank nu afirmă până aici nimic inedit. Nu face decât să constate un fenomen general care poate fi observat în Franța, în Anglia ca și România. Cetitorul mijlociu nu are atracție pentru literatura formalistă ori câte valori esențiale ar cuprinde ea. Dacă André Maurois este gustat în orașele Americii — ca la București sau Iași — explicația trebuie căutată în faptul că el este unul din cei dintâi autori de biografii romanțate, unul din furnizorii de eroism și acțiune pasionantă, pe înțelesul marelui public.

„Edgar Poë, adaugă apoi Waldo Frank, Walt Whitman, Melville, Thoreau, Emerson și poeta Emily Dickenson, acești șase uriași artiști, au trecut neobservați în timpul vieții lor; exceptând pe Emerson, și acesta numai către sfârșitul vieții sale, au trăit în sărăcie, aproape în mizerie. Acum încă nu cei mai buni scriitori, sunt cei mai citiți...”

Iată deci că nici în ce privește raportul dintre publicul mare american și scriitorii de un nivel ridicat America nu diferă de Europa. Scriitorii din această familie, indiferent în ce limbă ar scrie, indiferent de standardul cultural al patriei lor de obârșie, își îndeplinesc o misiune pentru care se cred chemați, chiar dacă nu i-ar consacra sufragiul universal. O îndeplinesc fără a se preocupa dacă au isbutit să cucerească încă o mie, zece mii sau un milion de cetitori. Ei scriu, fiindcă au ceva de spus, chiar când sunt huliți, sau ignorați de contemporani. Opera lor nu pune accentul pe cantitate, ci calitate. Ea nu reprezintă o formulă agreabilă sau o combinație de roman polițist, de evocare istorică sau satiră socială. (Cum ar fi, de pildă, „Gone with the wind” a scriitoarei M. Mitchell, descrierea războiului de succesiune din jurul orașului Atlanta sau „Citadela lui Cronin, o satiră a vieții medicilor englezi, cărți care se cetesc cu resaf și se traduc în toate limbile). Cu mijloacele lor de expresie și investigație ei caută să înțeleagă rostul oamenilor, al societăților, al curentelor de idei. Ei sunt acei cari depun cele mai sincere măturii ale unei epoci; în ei se oglindește lupta socială mai vărtos decât în apele clare ale scrierilor de succes. Acești scriitori încearcă a descoperi ceiace este ascuns și, prin mijlocirea faptelor concrete, a întâmplărilor reale, a trăsăturilor de caracter adunate după îndelungi și controlate experiențe, să facă dovadă că unitatea geniului omenesc — oricât de mari ar fi deosebirile — nu este o formulă fără de sens. În fiecare generație acest tip de scriitor reprezintă pe premergător, oricât de puțin (calitativ) i-ar fi opera, oricât de sărăcuțe ar fi rezultatele la care ajunge...

Ceiace mi-a atras în deosebi luarea aminte asupra răspunsurilor lui Waldo Frank nu sunt atât opiniile

spre scriitori americani sau europeni, juste ca linie generală, discutabile în detaliu, ci cu totul altceva.

„Nu știu, a mai spus Waldo Frank, dacă mă voi mai întoarce vreodată în Europa. Viața este scurtă, truda silnică și nu mai sunt tânăr. Mi se pare că nu mai am dreptul să mă risipesc. Mă interesează prea mult și de prea mult timp de America spaniolă. Cred că această parte a continentului nostru este chemată să joace un rol mare în viitor. Stăruie resurse infinite ce ar putea naște o nouă cultură, aproape o nouă civilizație. De aci înainte, îmi voi mărgini călătoriile mele prin America ispanică. Aș vrea s'o pot înțelege din ce în ce mai profund și s'o fac iubită...”

Aici este partea importantă din răspunsurile grațioase și adânci date de Waldo Frank și apărute în săptămânalul „Nouvelles littéraires”.

Căci, declarația de interes pentru America ispanică, vizita lui Waldo Frank în Mexico, unde este oaspele președintelui Cardenas, reprezintă un moment în evoluția mentalității americane nordice. Mai mult decât Europa, în Statele Unite, problemele de rasă, destinul culturilor, sunt preocupările de căpetenie ale clasei culte. Profesorul de sociologie dela Universitatea din Northampton, Frank H. Hankins, citează în admirabila sa carte „Rasa în civilizație” — o critică a doctrinei nordice — apărută în limba franceză cu o prefață de profesorul dela școala de antropologie George Montadon, nenumărate cărți despre problema raselor și a doctrinei nordice ca și despre destinul culturilor. El subliniază că profesorul Flinders Petrie sustine în „Revolutions of Civilization” că civilizațiile dăinuie în medie cam una mie opt sute de ani, că profesorul Dunning în „A History of Political Theory from Rousseau to Spencer” tracează felurile de a interpreta istoria prin prisma concepției raselor. Concluzia ce se desprinde din răsfoirea cărților americane de teorie rasistă sau sociologică este simplă. „De fapt, ideea superiorității rasei anlo-saxone și a destinului ei este scumpă indivizilor de limbă engleză”.

Numai că, dacă această idee este scumpă indivizilor anlo-saxoni, vârfurilor din Statele Unite, ea nu este deloc împărtășită de masse și cu deosebire de masele din America ispanică. Desbaterile asupra acestei probleme au avut, până în anii din urmă, un caracter academic. Ideile trec însă din universități și laboratoare în multime, unde, nu numai că au cu totul alt răsunet, dar tind să se schimbe în mișcări cari pot schimba cu desăvârșire fața lucrurilor.

Atenția pe care o dă literatul Waldo Frank „svorului de viitor americano-ispanic” mă duce cu gândul la o prefață pe care a scris-o în Februarie 1930, Blaise Cendrars, la romanul „Vulturul și sarpele” de M. L. Guzman. Romanul cuprinde o seamă de episoade din revoluția mexicană, pornită în 1911, și isprăvi ale epichului erou Pancho Vila, după care s'a și făcut filmul în care a jucat Wallace Beery. Cu totul din alt punct de vedere e privită revoluția de Guzman — care a participat la acțiune, în calitate de consilier politic al lui Pancho Vila — decât de Lawrence, care a descris-o în „Sarpele cu pene”. Pe când în romanul autorului celebrei „Lady Chatterley” apare un Mexico sumbru, de plei roșii strivite sub călcăiul lui Ricardo Cortez și cari renasc după veacuri de somnolență, cu superstițiile, ereziile și crezul sângelui, Guzman descrie evenimentele reale, petrecute, sub ochii lui și anarhia care a cufremurat edificiul social până și-a găsit forma politică pe care o prezidează astăzi președintele Cardenas.

Prefața la roman a lui Blaise Cendrars — scriitor plin de fantezie, reporter iscusit și poet adevărat, aventurier de mare clasă și rapsodul aventurilor unui general Suteri stăpânul Californiei dinaintea descoperirii minelor de aur și a lui Galmot regele zahărului din Antile, — este un frumos poem. Dar cuprinde câteva rânduri cari arată ce colcăie în cele două Americi și ce probleme noi se ridică la orizont.

„Secolul XXI, scrie Blaise Cendrars, va fi secolul Americii de sud... În aceste regiuni, astăzi încă pe trei sferturi virgine, se vor juca apropiatele destine ale Europei ce se desinteresează cu desăvârșire de revoluțiile politice, economice, morale și religioase din centrul și sudul Americii.

Viitorul umanității este în Occident, în Exterul Occident. Este o întoarcere la obârșie, căci rasele umane s'au născut pe platonul brazilian. (Lucrările profesorului danez Lundt, colecția lui de fosile aduse din Monas Geracs, cărțile și scrierile sale care au rămas inedite dela 1887 încoace și sunt adăpostite în muzeul regal din Copenhaga dovedesc aceasta).

De câteva secole fuziunea dintre rasele roșie, neagră, albă și de câteva decenii și galbenă se face în America centrală și de sud. Iată noul fapt istoric căruia nimeni nu-i dă atenție și care va fi actualitatea de mâine...

Spre deosebire de Statele Unite ale Americii de Nord, în Statele Unite ale Braziliei chestia de culoare nu se pune. Ea nu se pune nici în Mexic, după cum ea nu se pune nici în alte republici ale Americii de sud și această lipsă a problemei de culoare este aceia care împrumută o atât de adâncă omenie democrațiilor sud-americane, conștiințe de misiunea lor istorică.

Așa precum mi-o spunea de curând președintele Statelor Unite ale Braziliei d. Washington Luiz: „Misiunea istorică a Franței va fi fost victoria Revoluției și proclamarea în lume a principiilor pure democratice. Misiunea istorică a Statelor Unite este, trecând dela teorie la practică, aplicarea principiilor democratice la straturi sociale de rasă albă. Misiunea istorică a democrațiilor sud-americane va fi să îndeplinească făgăduința Revoluției franceze, adică să facă să profite de aceste principii întreaga colectivitate umană, fără deosebire de culoare sau rasă. Desigur că această etapă va fi lungă, plină de dificultăți, de surprize, de lovituri și frânări”.

Declarația fostului președinte Luiz a fost profetică. Democrațiile din America de sud au fost frânate. În clină când problema rasismului s'a pus în Europa cu o violență unică în sensul purificării rasei, a inegalității lor și se încearcă a se promova și traduce în realități visul înăâmtat al nordismului, dincolo, în America ispanică se încearcă a se construi o cultură pe temeiul amestecului de rase. Problema pe care a schitat-o schematic, acum zece ani, bărbatul de stat sud-american, rămâne în picioare, mai actuală ca oricând. O altă Americă se ivește la orizont. Altfel de a pune problema raselor și a culturilor — care nu trebuie ignorată. Mai cu seamă că n'o văd numai savanții, bărbatii de stat, ci până și literatorii, supuși observatori ai realităților în plină desfășurare.

Faptul că literați de avangardă ca Cendrars și Waldo Frank au văzut și simțit problema este semnalul de alarmă al cazanului, — continentul american — în plină presiune. În acea retortă uriasă clocoteste o fierțură care poate da o combinație chimică de cultură cu totul nouă...

ION CĂLUGĂRU

Două creații nepieritoare ale profesorului NICOLAE IORGA

Suntem obicinuiți cu activitatea multilaterală a marelui nostru profesor, care în ultimul deceniu par'că a luat un avânt și mai intens. Poet, dramaturg, istoric, filozof, om politic, D-l Nicolae Iorga poate fi considerat cea mai desăvârșită personalitate a României contemporane.

Eu mă voiu mărgini, să vorbesc însă în acest scurt reportagiu, despre două opere cari sunt piatră de hotar în știința istoriografiei românești și cari vor rămâne peste veacuri: e vorba de Institutul de Istorie Universală, inaugurat recent în prezența M. S. Regelui Carol al II-lea și de monumentala Istorie a Românilor în 11 tomuri isprăvită în anul 1939 și în prezent tradusă și în limba franceză.

Institutul de Istorie Universală este darul pe care-l face generosul profesor studențimii române, care dornică de muncă a reușit să se smulgă din tentația cotidianului, pentru a-și pune tot sufletul și toată energia lor tinerească în slujba unui ideal nobil și desinteresat.

Nu s'a uitat nimic, și nu s'a precupețit nimic pentru realizarea acestei grandioase opere care este și trebuie să fie chintesența a tot ce avem noi mai ales și mai valoros.

Generosul profesor și-a donat biblioteca sa personală, adunată cu atâta străduință de o valoare incalculabilă, constătoare din peste 100.000 (una sută de mii de volume), institutului creat din sufletul său. Frumosul cu utilul, eleganța cu distincția, tinerețea cu erudiția toate se îmbină în desăvârșita creație a marelui profesor. În holul Institutului se află impunătoarea operă a sculptorului Italian, Giovanidis, — pe care D-l N. Iorga a cumpărat-o din modestele-i mijloace personale — „Învierea lui Lazăr“. „Așa! Prin voia lui învie și națiile“, a dispus profesorul Iorga să se scrie pe soclul statuii.

Minunate, cu tot confortul modern și cu o acustică admirabilă sunt cele două săli: prima este la parter și servește pentru conferințele privitoare la Istoria Universală, iar sala de lectură dela etaj pentru acei cari iubesc munca. Și aici bunul gust nu lipsește. Prin stăruința ilustrului profesor, D-l Biering, ministrul Danemarcei, afară de o admirabilă colecție de cărți relativă la Istoria Danemarcei, a donat trei basoreliefuli ale sculptorului danez Thorvaldsen cari împodobesc cele două săli.

Cărți privitoare la Istoria Ungariei, Rusiei, Chinei, Japoniei, Țărilor Balcanice, Americii, precum și cele foarte multe, relative la istoria Angliei, Franței, Italiei, Germaniei și Spaniei fac din Institutul de Istorie Universală o colecție mai completă decât cea a Academiei Române.

Menirea acstui templu de cultură o poate descifra oricine din aceste cuvinte desprinse din cuvântarea profesorului Nicolae Iorga, cu ocazia inaugurării:

„Istoria Universală este înfățișarea procesului organic prin care s'a dezvoltat „viața omenirii, începând din cele mai vechi și mai întunecate timpuri până în momentul de față și îngăduind tocmai prin această înlănțuire, în care este un caracter logic, și judecata asupra prezentului și prevederea asupra unui viitor pe care „fără cunoștința acestei dezvoltări, nu-l putem vedea decât neîndestulător și fals“.

Creierea Institutului de Istorie Universală, într'un timp când nu departe de granițele noastre, tunul cutremură temeliile lumii, cu răget de fiară apocaliptică, atunci când țări cu un trecut istoric bine definit dispar sub greaua lovitură a destinului, este un simbol de cheazășie și încredere, merit să trezească până și cele mai îndărătnice și mucegăite conștiințe.

Numai cercetând trecutul poporului tău în comparație cu al celorlalte, îți vei putea da seama de prezent și vei putea munci pentru viitor.

Căci, după cum spunea M. S. Regele în cuvântarea rostită la inaugurarea acestui Institut:

„Un popor care de atâtea veacuri trăește pe un pământ al său, cum este poporul nostru, — nu trăește printr'o pură fatalitate, ci trăește aici tocmai în virtutea „unor înlănțuiri de fapte și de dezvoltări pe cari singură Istoria poate să le arate. „Iată de ce în aceste vremuri de mare învălmășeală, studiul Istoriei își are menirea „lui deosebită“.

Studentimea română, prețuiește la justa ei valoare această mare realizare, exprimându-și tot devotamentul, iubirea și recunoștința pentru genialul ei profesor și îndrumător care i-a înțeles sufletul mai bine ca nimeni altul.

* * *

A doua mare realizare a ilustrului profesor, am spus că e monumentală „Istorie a Românilor“ în 11 tomuri tipărită între anii 1936 — 39. Nu e locul aici și nu e menirea mea de a clasifica importanța acestei Istории pentru avântul studiilor românești. Dela Xenopol, nu s'a scris o istorie de sinteză cu toate că se simțea o nevoie absolută, întru cât prin cercetările speciale ce s'au făcut în acest răstimp, cari au adus o lumină nouă în multe domenii întunecate — s'au lămurit și fixat definitiv multe probleme.

Se cerea apoi integrată în această Istorie de sinteză a neamului Românesc de pretutindeni, și Istoria Ardealului și cea a Banatului și cea a Românilor din dreapta Dunării. Cine putea face acest lucru cu mai multă competență decât savantul Nicolae Iorga, care cunoaște până în cele mai mici amănunte Istoria tuturor părților locuite de Români.

De aceea această operă este prima Istorie a tuturor Românilor, tratată cu o competență uimitoare, cu o dragoste de tot ceea ce este românesc, la care se adaugă uriașa cultură enciclopedică a marelui profesor îmbinată cu un ales discernământ științific.

Fiecare epocă din sbuciumatul nostru trecut, e caracterizată prin însăși titlul volumului. Astfel vol. I, partea I: Strămoșii, partea II: Sigiliul Romei, vol. II: Oamenii pământului vol. III, Ctitorii vol. IV: Cavalerii, vol. V: Vitejii, vol. VI: Monarhii, vol. VII: Reformatorii, vol. VIII: Revoluționarii, vol. IX: Unificatorii, vol. X: Intregitorii.

Opera D-lui Iorga care cuprinde rezultatul unor cercetări fără egal în istoriografia Românească, umple un gol resimțit iar prin traducerea ei în una din marile limbi europene se face o bună operă de cunoaștere a vieții neamului nostru de către publicul cel mare al Europei.

IOAN DIMITRIE SUCIU

INFLUENȚA LUI GH. ȘINCAI asupra lui Al. Papiu-Illarian

I

În Dumineca zilei de 14 Septembrie 1869 la Sărbătoarea Înălțării Sf. Cruci, își rostea Al. Papiu Illarian cuvântarea de intrare în Academia Română despre *Viața, operele și ideile lui Gh. Șincai*. Există o mare asemănare între viața, operele și ideile lui Gh. Șincai și între viața, operele și ideile celui ce le-a expus cu atâta pricepere.

Amândoi născuți din părinți Ioan și Ana, nu prea învățați dar iubitori de învățătură, dând astfel fiilor lor o creștere aleasă; amândoi își încep studiile secundare la liceul unghuresc din Târgu Mureș cu rezultate eminente; amândoi le continuă apoi la Cluj și Blaj cu aceleași rezultate, pentru că amândoi, ieșind din țară, să treacă prin aceleași locuri: la Viena — unul la Sf. Barbara iar celălalt la Facultatea Juridică — și în Italia — unul la Roma, la Propaganda Fide, celălalt la Padova, la Facultatea Juridică. Viața lor, după terminarea studiilor, la fel prezintă o asemănare izbitoare.

Profesori și directori ai Școalelor — unul în Transilvania, iar celălalt în Principate — amândoi au fost înlăturați din cauza ideilor lor înaintate și nepotrivite cu ale oamenilor influenți, pentru că să treacă după aceea, până la sfârșitul vieții lor, prin felurite necazuri și lipsuri, pentru a-și sfârși viața printre străini, uitați de toți, unul la o familie înstrăinată de neamul nostru și celălalt într'un ospiciu de alienați.

Dacă viața celor doi mari bărbați cu peripețiile ei, prezintă o asemănare atât de mare, nici activitatea lor nu va fi dispartă, ci amândoi o vor închina națiunii din care făceau parte, luptând pentru drepturile ei când se credea momentul, muncind „noctue diuque” prin bibliotecile streine, pentru lămurirea originii limbii și prin aceasta și a poporului nostru, și, în sfârșit, amândoi, deși născuți în Transilvania, totuși prin faptele lor departe de a fi numai Ardeleni, ei apar ca Români în înțelesul larg al cuvântului, îmbrățișând, în activitatea și opera lor științifică, teritoriile locuite de fiii neamului din care făceau parte.

Cunoscând aceste generalități, cari duc asemănarea până la maximum, să vedem ce influență a exercitat Șincai asupra lui Papiu Illarian, în ce privește opera și ideile.

II

Dintre ramurile de activitate culturală cea căruia i-au consacrat, amândoi, mai mult timp, interes și tragere de inimă, a fost cea istorică. Încă, în vârstă numai de 22-23 de ani, amândoi culegeau „zi și noapte cu o ardoare fără de exemplu, din cărți și manuscrise”¹⁾ material pentru trecutul neamului.

Opera istorică a lui Șincai, care-l va face nemuritor,²⁾ a exercitat o influență hotărâtoare asupra lui Al. Pa-

¹⁾ Al. Papiu-Illarian, *Viața, operele și ideile lui Gheorghe Șincai din Șinca*. București, 1860, p. 14.

²⁾ *Chronica Românilor și a multor neamuri*. Vol. I—III. Ed. I, editată de Aug. Tr. Laurian și M. Kogălniceanu, în Iași la 1833.

piu Illarian. Încă de copil a avut ocazie să-și hrănească spiritul său ager și avid după cultură din nesecata comoră spirituală care era *Cronica* lui Șincai, ce se găsea în casa tatălui său alături de *Istoria* lui Petru Maior. Așa dar *Cronica* lui Șincai i-a dat primele noțiuni de cultură și naționalismul ce expira din fiecare rând al ei, îi va aprinde și lui flacăra iubirii de neam, astfel că nu e de mirare, că și după ce el va deveni matur, ocupându-se cu studiul istoriei naționale, izvorul de căpetenie să-i fie tot Șincai, care avea adunat și sintetizat în opera lui tot materialul publicat până atunci, alături de celălalt tot atât de bogat găsit prin arhivele din Roma și în cele din Viena.

După cum Șincai își începe *Cronica* cu colonizarea Romanilor, prin Traian, în Dacia, tot astfel face și Papiu. Părerile, lui Șincai că Dacii au fost extirpați, au fost adoptate și de Papiu¹⁾ după cum și acele că Aurelian a rețras peste Dunăre numai legiunile și o parte din coloniști, majoritatea neavând nici un interes a trece.²⁾ Chiar și anul 274 însemnat la Șincai ca anul retragerii legiunilor e luat ca cel adevărat și de Papiu.³⁾ Dela Șincai a luat Papiu Illarian și numele întemeietorului Țării Românești, Radu Negru,⁴⁾ după cum îl va lua și pe cel al întemeietorului Moldovei Dragoș.⁵⁾

¹⁾ „...acelaș împărat, spune Șincai, I, p. 10 — cât au isprăvit podul, îndată a trecut Dunărea și bătându-se, așa de rău a înfrânt pe Daci, cât n'au rămas nici cari să agonisească pământul, nici cari să locuiască prin cetăți; iar Papiu spune: „După ce Traian împăratul stinse cu totul pe Dacii cei belicoși, Dacia o supuse împărăției romane...” I, p. 2.

²⁾ „Cumcă împăratul Aurelian, vrând a merge împotriva Persilor, în anul acesta au scos legiunile din Dacia veche și o parte a coloniei și le-a așezat de-a dreapta Dunării, nu se poate tăinui, dar îngădui încă un pociu cumcă toată colonia ar fi trecut în Dacia cea nouă, pentru că cei mai mulți dintre coloni au trebuit să fie dați spre economie, care așa lesne știu că nu o pot lăsa, mai vărtos după atâta mari de vreme, cât a fost între Traian și Aurelian, cum scrie și Sarnichie...” I, p. 46; iar Papiu spune: „Aurelian împăratul desperând a mai putea ține Dacia, scoțând dintr'ansa legiunile cu o parte a provincialilor (cea mai mare parte rămase în Dacia Traiană, care acum le era patria lor...” I, p. 2, n. 2.

³⁾ Șincai, I, p. 46, Papiu, I, p. 2.

⁴⁾ „Radul Negru era Vodă în Ardeal — zice Șincai, I, p. 394 — și herțeg pe Amlaș și Făgăraș și a coborît la Țara Românească pe apa Dâmboviții la Câmpu Lung unde și-a făcut curți și mănăstire, la acest an; iar Papiu, I, p. 20, zice că din cauza asupririlor unghurești, mulți Români fură siliți a-și părăsi patria — unii cu ducele Negru din Țara Oltului.

⁵⁾ Dragoș a trebuit să fie bătrân când s'au strămutat Români din Maramureș — scrie Șincai, I, p. 517 — și nu numai pe fecior, ci și pe nepot să-i ducă cu sine; iar Papiu, I, p. 21 spune: „Din partea de miasă-noapte a Daciei — din Maramureș — au trecut multime de Români cu ducele Dragoș în Moldova în vec. XIV sub regele Ludovic I tot din asemenea cauze”.

Aceleași păreri și concluzii despre „tumulti rustico-rum” din 1437 și 1514; aceleași despre originea română a Corvineștilor; aceleași despre căderea Ungariei; aceleași despre importanța faptei lui Mihai Viteazul de a uni cele trei Principate românești, etc.

III

Nu numai în ce privește judecarea evenimentelor istorice, influența lui Șincai se resimte asupra lui Papiu Ilarian, dar și în ce privește ideile sociale, politice, naționale și religioase cuprinse în opera lor istorică, acelaș lucru se observă.

Vorbind despre poporul român ajuns atât de rău din cauza stăpânilor străini, cu durere se observă că de câte ori vine vorba despre Români nimeni nu-și ridică vocea pentru ușurarea soartei lor, ci toți pentru apăsarea acestora. Amândoi se ocupă în mod amănunțit de soarta poporului de jos, arătând evoluția iobăgiei și sistemul nedrept ce se aplica acestora.¹⁾ La fel nu cruță deloc pe oamenii mari cari au părăsit cauza națiunii, trecând în rândurile dușmanilor ei,²⁾ lucru ce le va aduce amândorora, nu numai interzicerea tipăririi sau a distribuirii cărții lor, dar le va aduce neplăceri personale cu repercursiuni asupra viitorului.³⁾

În ce privește ideile lor național-politice o asemănare mai mare nici că se putea. Născuți în Transilvania, departe de a fi numai Ardeleni, ei apar ca Români în înțelesul larg al cuvântului, îmbrățișând în activitatea și opera lor științifică toate teritoriile locuite de fiș neamului din care făceau parte. *Chronica* lui Șincai e pentru toți Români, acelaș loc ocupându-l și cei din Muntenia ca și cei din Moldova și cei din Sudul Dunării ca și cei din Transilvania. Papiu Ilarian în *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, de repetate ori vorbește de Daco-România, propunând directive cum s'ar putea înlăptui acest ideal, iar în *Tezaurul său de monumente pentru Dacia* pe acelaș picior de egalitate stau momentele istorice din cele trei provincii locuite de Români.⁴⁾

Ideea fundamentală ce expiră din întreaga lor operă științifică e că suntem Latini, urmașii coloniștilor lui Traian și că întreg teritoriul fostei Dacii se cuvîne nu mai Românilor, că pretențiile Ungurilor asupra acestor teritorii sunt absurde.

Pentru a ajunge în posesiunea acestor drepturi nu

¹⁾ Gh. Șincai, *Cronica Românilor*, vol. II, București, 1886, an. 1514, p. 211—215; an. 1526, p. 238—244; Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor*... I, p. 145, 194.

²⁾ Gh. Șincai, *o. c.*, I, an. 1276, p. 445—446, an. 1311, p. 470, II, an. 1541, p. 283—286, an. 1598, p. 419—426, III, an. 1660, p. 128—130, an. 1674, p. 182—187, an. 1677, p. 191—193, etc.; Al. Papiu-Ilarian, *o. c. f. c.*

³⁾ Din această cauză *Cronica* lui Șincai s'a tipărit numai la 1833 și în Moldova, iar autorul scos din învățământ să rătăcească cu opera în desagi lipsit de toate necesitățile vieții, iar *Istoria* lui Papiu să fie confiscată, iar autorul silit a părăsi Viena și a trece în Italia.

⁴⁾ În t. I, alături de un studiu despre Societatea Culturală „Astra” din Transilvania și de altul asupra Gramaticii lui Șincai, restul e completat cu studii asupra lui Mihai Viteazul, a fiului și a urmașilor săi, pentruca t. II să fie dedicat Istoriei Moldovii iar al III-lea să cuprindă în proporție egală atât chestiuni ardelenene — revoluția lui Horia — cât și Moldovene — despre Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, etc.

riscă nimic, se aruncă în vârtejul luptelor politice, când credeau momentul potrivit, pentru a le recăștiga pe seama celor cărora le-au fost răpite.

Astfel, la 1791, când începuseră acele lupte politice la Români din Transilvania, pentru căștigarea de drepturi, Șincai, alături de Iosif Mehesi, de Samuil Clain, de Petru Maior, de cei doi episcopi—Ioan Bob și Ghe-rasim Adamovici—ia parte activă, nu numai la redactarea importantului memoriu, dar și după aceea, în luptă politică pe teren literar, ce s'a iscat între Români, pe deoparte, Sași și Unguri pe de altă parte. Răspunsurile lui la critica lui Eder au fost demne și științifice puneri la punct, încât a dovedit răuvoitorilor noștri, dreptatea tezei românești.

Peste un jumătate de secol și mai bine, Alex Papiu Ilarian, se avântă în luptele politice-naționale cu toată puterea sa tinerească, pentru a storce aceleași drepturi, pe seama Românilor pentru care luptase la 1791 Șincai: în primul rând autonomia administrativă, politică și bisericească, pe picior de egalitate cu Ungurii și cu Sașii, deregători și arhieriei Români. Și Papiu la 1848 începe o luptă împotriva Sașilor și ales împotriva lui Daniel Roth care propunea constituirea Dacoromâniei pentru a atrage dușmânia străinilor asupra noastră —spunea Papiu.

Câtă influență a avut Șincai asupra lui Papiu Ilarian în cele politice-naționale, ne-o spune însuși cel din urmă când zice că „încă tot Șincai e profetul nostru și cartea sa evangheliul nostru”.¹⁾

Foarte bine a prins această notă istorică-națională din opera acestor doi bărbați, un eminent cunoscător al trecutului nostru, când zice că istoria lui Papiu așa neterminată, este cea mai prețioasă scriere a noastră cu privire la revoluția din 1848 a Românilor de peste munți. „Și ea merită această deosebită distincțiune, nu numai pentru valoarea sa istorică, ci, pentrucă prin scopul practic ce urmărea, autorul era în tradiția marilor săi predecesori istoriografi: de a servi interesul vieții politice a Românilor transcarpatini”.²⁾

IV

Amândoi uniți, amândoi condamună, din punct de vedere național, încercările Papilor de a converti pe Români la catolicism, deoarece astfel desbină în cele politice-naționale pe Români; amândoi condamună încercările protestanților de a atrage pe Români—când nu se putea cu binele încercau cele mai necreștinești mijloace — la religia lor, astfel desnaționalizându-i și tot amândoi uniții, trecuți prin școalele din Blaj, să condamne prin cuvinte drastice actul dela 1698 și pe vlădica Atanasie, înlăptuitorul lui.

Despre cele patru puncte despărțitoare și despre cei ce le susțineau Șincai spunea că „numai pleavă vorbesc,¹⁾ iar scopul celor ce au atras pe Români la Unire spune că a fost „de a înlăptui pe Uniți, în folosul Ungurilor, numărul scăzut al catolicilor, și a desbina, a

¹⁾ Al. Papiu-Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Gh. Șincai*... p. 47.

²⁾ Al. Lapedatu, *Istoriografia română ardeleană, în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați*. București, 1923, p. 19.

³⁾ Gh. Șincai, *Chronica Românilor*... an. 1514, p. 215. vol. II.

slăbi și a arunca pe Români, sub pretext de religione, în noua servitute unguerească.²⁾

Aproape cu aceleași cuvinte explică și Papiu manevrele Nemților ca să se întărească și catolicii, cari încă erau foarte asupriți sub calvini, parte însă a avea în Români o contrapondere asupra prevalenței Ungurilor, pe cari numai acum îi căpătase și încă nu erau destul de tari în credință.....³⁾

Despre câștigurile și pierderile provenite din această Unire, la fel părerile celor doi sunt identice. N'am avut decât de pierdut din desbinarea și ura dintre frați, sămănată de proselitismul catolic, promisiunile făcute la 1700 lui At. Anghel nerealizându-se,⁴⁾ spun cei doi mari bărbați.

V

În ce privește ideile filologice ale celor doi intelectuali de rasă, primul l-a influențat pe al doilea. Încă pe când se afla Papiu la studii în Italia, scria o *dissertație* — Padova, 1 Ian. 1853 — adresată abatelui Nardi, în care discută: nomenclatura limbii daco-române, fenomenul nazalizării, originea limbii române — dialectele italiene comparate cu limba română — ajungând la concluzia că cele două limbi — italiana și româna — n'ar fi decât două dialecte ale aceleiași limbi latine⁵⁾.

Concluzia lui nu e decât concluzia lui Șincai care spune că limba română nu e decât fiica limbei latine, sora limbei italiene⁶⁾.

Intors în țară, studiază mai departe problemele filologice, dar nu dă uitării pe magistrul său în această disciplină ci caută să-l pătrundă mai bine, astfel completându-și cunoștințele. În studiul său „*Gramatica lui Șincai...*”¹⁾ nu face decât acest lucru.

Toate cele de mai sus, expuse în mod foarte sumar — după cât ne permite spațiul — sunt dovezi îndeajuns de convingătoare că Șincai a servit de călăuză vieții și îndeletnicirilor lui Papiu. Dacă Papiu a știut să-și aleagă cu atâta înțelepciune „*magistrum vitae*”, care întru-chipa toate elementele omului superior, demn de a servi model oricui, nu ne este permis nici nouă, celor de azi, ba este o datorie sfântă de a cultiva memoria acestora, servindu-ne de magiștri în conduita și îndeletnicirile noastre de fiecare clipă. Căci după cum spune d-l Iorga²⁾, Papiu este azi mai mult decât o figură din trecut. După cum corifell veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea printre cari un loc de frunte ocupa Șincai, reprezentau primul Ardeal, Papiu este, în prezent, învățător pentru al treilea Ardeal reprezentând un singur crez românesc, de moralitate și idealism.

Roma, 24 Februarie 1940.

ȘTEFAN PASCU

²⁾ *Ibidem*, vol. III, a. 1701, p. 317—18.

³⁾ Al. Papiu Marțian, *Viața, operele și ideile lui Gh. Șincai*, p. 34.

⁴⁾ *Ibidem*.

⁵⁾ Al. Marcu, I. Bănuțiu, Al. Papiu-Marțian și I. Hodoș *la studii în Italia*. București, 1935, p. 54.

¹⁾ *Tezaur de monumente istorice pentru Dacia*. Vol. I, p. 83—94.

²⁾ *Gamele cari au fost*. Vol. III, p. 315.

⁶⁾ Gh. Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae*, Viena, 1780, p. 1.

U N O M

Cât de săracă e vorba ome-nească și cât de neîndestulătoare atunci când nu poți găsi cuvântul nimerit care să redea în toată accepțiunea lui, sentimentul de admirație și elogiu convenit omului ce și-a închinat toată viața culturii și binelui obșteșc.

Și iată...

În timp ce toți pseudo-culturalii, intelectualii și alte specimene parazitare pe viața noastră de Stat, nu făceau altceva decât să se împoțoneze cu merite și demnități nejustificate, înfruptându-se copios din pleasa subvențiilor, un omuleț... d-rul *Sigmand-Sigma*, se străduia din răsuputeri să se apropie cât mai mult de suferința umană.

Timp de treizeci și nouă de ani, neajutat de nimeni, dar absolut de nimeni, scoate cea mai temeinică publicație de medicină populară, igienă socială, educație morală, și tot ce există literatură în acest sens, dăruindu-se generos și risipindu-și aurul pre-

țios al sufletului și nemărginita bunătate a inimii.

„Sănătatea”, (pentru că de această revistă e vorba), nu e numai o simplă publicație ca oricare alta, ci mărturia unei vieți întregi animată de cele mai înalte comandamente spirituale, de apostolică renunțare a tuturor vanităților, de sbuciumată luptă împotriva întunericii, ignoranței și a prejudecăților.

Evidența acestor afirmări stă vecinic nedesmințită în însăși paginile acestei reviste, care a răsbătut până în cele mai depărtate sătulețe ale provinciilor noastre, și în care, se întrevede destul de limpede nu numai străduința de a înlătura bolile organice, tumorile fizice, ci mai ales flagelele sociale precum și infiorătoarele boli sufletești.

Zecile de scrisori, pe fiecare lună, de înspăimântătoare mărturisiri a unor suflete putregăite, sutele de sfaturi ce se cereau cu desnădejde și grabnic satisfăcute

— și cari arătau cât de adânc pătrunsese cangrena în păturile cele mai largi — și pe cari omul cu răbdarea nesdruncinată le rezolva pe rând, apropiindu-se de fiecare cu bunătate, blândețe, înțelegere, iubire, cu înțelepciune, sunt o permanentă mărturie; pentru că fiind omul de o neasemuită cultură, înțelegea cauzele tuturor diformităților, și astfel reda vieții atâtea suflete, însănătoșindu-le, luminându-le.

Și nici că putea fi altcum acest om, când principiile fundamentale ale vieții lui sunt minunate cristalizate și puse ca un catechism pe frontispiciul revistei:

*În creeri — lumină
În suflete — pace
În inimi — iubire
În trupuri — sănătate
În viață — mulțumire
În casă — belșug
În lume — dreptate
În țară — armonie
În omenire — omenie.*

Dar dacă, pornind dela aceste principii, a reușit în timp de treizeci și nouă de ani să-și desăvârșească opera, integrându-se ei, și imobilând omul, în schimb nu a reușit să-și consolideze o poziție înaltă socială, și ceea ce e și mai rău, nici măcar una materială. Cred că nimeni nu-și poate închipui posibilități de înăvuire acolo unde e vorba numai de devoțiune și privațiuni.

Ceea ce este trist, însă, — și ceea ce mă face să cred în destinul tragic al luptătorului, — e că după treizeci și nouă de ani, după o neîntreruptă activitate sub postulatul unui sănătos optimism pe care a căutat să-l infuzeze generațiilor crezând și iu-

bind oamenii, *doctorul Sigmand-Sigma* e un om bătrân, bolnav, sărac și singur, și trist... în afară de cale de trist!

Revista nu mai apare. Nu mai are nici puteri și nici bani necesari. Și nimeni nu vine să-i întindă o mână de ajutor, sau măcar un cuvânt de îmbărbătare. Cuvântul de mulțumire parcă s'a șters din graiul omenesc. Și câți sunt aceia cari ar trebui să-i mulțumească! Cu miile!... Cu zecile de mii!...

*

Undeva... pe strada Triumfului... bătrânului apostol nu i-a rămas drept mângâiere decât biblioteca lui, care cuprinde enci-

clopedii, tomuri uriașe și nenumărate de medicină, igienă, sociologie, filosofie, artă, poezie... toți gânditorii și visătorii lumii acestora... și care nu se știe dacă mâine-poimâine nu va fi scoasă la mezat, ca să-și completeze vasta și dureroasă experiență: că *omul e om*, și că *sufletul* poate că nu e altceva decât funcțiunea totalității organice.

Da, da! Suntem mai aproape de pământ decât de cer, bunule și bătrânule doctor Sigmand-Sigma.

Acum, te rog să mă ierți că am scris toate astea. Le-am scris și eu așa... într'o zi când mă gândeam la oameni și la om.

CONSTANTIN BARCAROIU

Limba noastră, isgonită din propria ei țară

Dascăl de mare cultură, și mare îndrumător, Titu Maiorescu nu sfârșea lecția la catedră. In casa lui din strada Mercur, chema pe studenții de la litere la întruniri literare și filosofice. La vremea ceaiului, spunea Pompiliu Eliade, studenții „se duc să privească de aproape pe Venera lui Barbeldienne, sau trec în biblioteca de alături...”

Titu Maiorescu a știut astfel să-și apropie suflete, să-și facă discipoli, cari să calce pe urmele lui, să-i răspândească învățătura. Așa s'a găsit cine „să-i întemeieze acea desinteresată nemurire”, la care îi dau dreptul „spiritul cercetării oneste, nepărtinitoare”, zelul său neobosit, „întreaga sa cugetare și simțire”.

Care e învățătura lui Maiorescu despre limbă?

1. Limba română are geniul ei propriu și cuvintele ei proprii. Acestea trebuiesc cunoscute, trebuiesc deprinse.

2. Nologismele au ajuns a fi o adevărată îmbolnăvire literară la noi. S'a voit să se depărteze cuvintele slavone, dar cei mai mulți scriitori ai noștri întrebunțează fără nici o critică cuvinte... franceze, chiar acolo unde avem pe ale noastre de origine romanică.

3. Nu putem primi cuvintele cele nouă și neînțelese de popor, când avem cuvinte vechi, înțelese de toată lumea, fie ele și de origine slavonă.

4. Slavismele înrădăcinate în limba populară nu se pot scoate

astăzi din cursul vorbirii și scrierii românești.

5. Acolo unde avem în limba noastră obișnuită un cuvânt de origine latină, nu trebuie să introducem altul neologist.

Vom zice împrejurare și nu circumstanță, binecuvântare și nu benedictiune, adânc și nu profund, îmbunătățire și nu ameliorare.

6. Dacă e să vorbim și să scriem bine românește, trebuie neapărat să cunoaștem și biblia română în frumoasa limbă din secolul al 17-lea și cronicarii noștri, și poveștile, poeziile și proverbele populare. Fără această cunoștință nu poți fi scriitor român.

7. O cauză națională apărută cu o limbă stricată este pe terenul literar o cauză pierdută.

La 15 Februarie 1900, când Maiorescu a împlinit 60 de ani, membrii mai vechi și mai noi ai Junimei, elevii și admiratorii lui, au scos un volum: Lui Titu Maiorescu „Omagiu”.

În acest volum, d. I. A. Rădulescu-Pogoneanu, unul din discipolii săi, cel care îngrijește acum să apară Însemnări zilnice, vorbește de limba noastră:

„În mână, zice el, orice ziar românesc, o carte de școală... o lege, o circulară ministerială, o revistă bisericească chiar, ascultă discursurile de pe la tribunale și din „Corpurile legiuitoare”, cursurile dela Universitate și vezi ce corcitură de limbă se scrie și se vorbește... în țara românească... ce limbă împestrată, barbară. Degenerată fără miez, fără carac-

ter propriu național — o limbă pripășită, importată din Franța...

„...și așa limba românească e în primejdie de a fi isgonită... din propria ei țară... de una franțuzită...”

„Din punct de vedere al omnirii poate nu are nici o însemnătate cine locuiește acest petec de pământ. Dar ție, ca Român, îți poate fi tot una, dacă neamul tău trăiește ori îl vezi pierind cu ochii, dacă limba lui... nu va mai fi vorbită la Prut și la Siret peste o sută de ani?...”

„Toți suntem vinovați de slăbirea puterii de rezistență a neamului nostru în propria lui țară, de ofilirea sentimentului național, de părăginierea limbii românești. Mai vinovată decât toți e pătura de sus...”

Ce am făcut și facem cu graiul românesc, care e în primejdie „de a fi isgonit din propria lui țară”, am făcut și facem în celelalte ramuri ale vieții noastre. Munca, suferința, lacrimile, și atâtea amare jertfe din care s'a plămădit țara de astăzi, cumințenia și patriotismul înaintașilor, nu ne leagă inima cu nimic. Ba da. Ne scuturăm de tot trecutul nostru, pe care îl numim „odios”.

Incolo suntem buni români, „naționaliști” nevoie mare, ne batem cu pumnii în piept pentru „crezul naționalist” și „combatem la gazetă” și la întrunirile publice într'o limbă stricată „fără miez, fără caracter propriu național”.

(Universul)

T. PISANI

Calul din vis

Cum stă așa întins pe pânțele, cu ochii duși dincolo de drum, de abia i se ghicește creștetul, din năpădirea galbenă a sânzienelor de pustă. La vreo câțiva stânjani, casa se ridică frumoasă și albă ca un vestmânt de mireasă și are în ea ceva primitor, ceva a chemare. Altfel dată înfățișarea ei i s'a părut aspră și dușmănoasă, dar asta a fost de mult. Sunt mulți ani de când Leordean stă aci în casa aceasta, viețuind cu Eftimia, astăzi soția lui, și cam tot atâția ani i-a stat lui Jivoin, singuraticul, ghimpele ăsta în inimă.. Că altădată ocoala locurile de pe aci ca să nu vadă cuibul alb care îi ocrotește pe cei doi. Dar vremea în scurgerea ei molcomă vindecă multe și le face mai pe toate uitate, încât numai cele ce au fost plăcute mai rămân amintirii. Acum privește casa cu alți ochi, deși că stă așa aproape de ea ca să o privească este mai mult o întâmplare, căci nu-i place împunsătura asta în inimă, ghimpele.. Și de câte ori trece pe aici, ghimpele nu-l lasă. Acum, obosit de calea făcută dela oraș și până aci, se dă o clipă odihnii și se lasă gândurilor. Toate cele trăite i se perindă prin minte, ca stelele care cad, altele mai luminoase, altele mai puțin luminoase dar deopotrivă de triste. În satul lor se pomenește băiat sărac și așa cică fusese tot neamul lor, săraci lipiți, dar nici Eftimia nu fusese mai bogată, și-i era făgăduită. Își amintește de dragostea lor care parcă fusese altfel decât a celorlalți flăcăi și fete din sat, și tot așa își amintește de plecarea lui la miliție, când o lăsase cu lacrimi pe obraji și cu jurământul de credință pe buze. Trei ani au trecut apoi, ca în zbor, pentru ca la întoarcerea în sat să o găsească măritată cu altul, cu Leordean, om avut dar rău cum nici în șapte sate nu găsești. Deși sufletul lui Jivoin este mult mai liniștit ca oricând, el se gândește tot cu ciudă că Leordean o făcuse pe Eftimia nevasta lui, înfricând pe părinții ei cu o vechi judecată de datorii, trecând peste orice numai să se găsească stăpânul ei. Ba mai fiind și certăreț îi făcea zile amare Eftimiei pentru Jivoin, despre care mai spunea că dacă îl găsește prin apropierea casei, îl omoară. La o oră tocmise pe niște flăcăi să-l bată cu ciomegele de îl vor găsi prin preajmă, dar Jivoin scârbit de toate, se ferise să se mai amestece în lume, și așa potrivnicii nu avură prilejul de ceartă.

Dela Eftimia n'a mai primit de atunci nici o veste, doar rareori când împreună cu alte femei trecea spre biserică din deal, schimbau câte o privire înghețată, fără să pomenească nici unul din ei, de cele trecute. Erau ca și doi străini care s'au întâlnit undeva, s'au cunoscut și apoi se întâlnesc din nou, uneori, fără să aibe ce-și vorbi. Dar undeva în străfunduri, tot mai arde mocnit un foc mistuitor despre care el nu știa și care, iată, numai din când în când se mai face simțit..

E cea dintâia oară că stă aci și privește la casa albă a Leordenilor, de parcă ar sta la pândă. Atât de aproape de ea n'a fost nicicând. Nu se întreabă de ce stă aci și ce i se poate întâmpla prin preajma casei albe. Obosit de atâta căutare în albul zidurilor din față-i, se lasă și mai adânc în covorul moale și mirositor și așa, răsturnat pe spate, cuprinde cu ochii toată întinderea unui cer care acum i se pare mai nemărginit și mai frumos ca nici odată. O clipă, simte cum toate, Cer și Pământ, i se contopesc în suflet.

La Eftimia a încetat să se mai gândească puternic, așa

cum o făcea altădată. Deaceea fu mirat cum, stând așa întins pe covorul de sânziene și stăpânind tot înaltul albastru cu o singură privire, i se strecoară în minte un gând, la început sfios dar cu încercarea de a deveni tot mai puternic. Oare n'ar fi bine să meargă drept la casa Leordeanului să-l dea la o parte pe netotul acesta bogat și înrăit și pe urmă să o întrebe pe Eftimia. Da.. dar ce să o întrebe? Aci gândul i se învălmășește și simte o căldură mare năpădindu-l. Da, îi va spune că dacă îi făgăduise că îl așteaptă, apoi trebuia să-l aștepte și că nu trebuia să-l schimbe atât de ușor tocmai cu acest potrivnic. Și atunci o va întreba odată pentru totdeauna dacă l-a iubit cândva.. Gândurile îi mor într'un zâmbet de milă pe care și-l pregătise șie-și, din pricina unei asemenea copilării. Altele vin să e plimbe prin mintea-i, din ce în ce mai toropită de moleșeala plăcută a verii, și-și lasă oboselii tot trupul, întins în marea de sânziene. Doar Cerul se mai încearcă în privirea lui setoasă, doar Cerul se dăruiește, doar Cerul se mai simte. În colo, numai oboseală și parcă pe aci pe aproape stă la pândă somnul..

În clipa când s'a trezit, și-a amintit cu repeziciunea unei clipite că a visat cum îl lovise un cal cu copita în coaste și că îl repezise departe în văzduh de unde apoi căzuse greu la pământ ca să se zdrobească. A deschis ochii speriat și i-a trebuit o vreme ca să se dumirească de ce i se întâmplă. Un om îl lovea cu piciorul în coaste, și aceasta firește nu mai era vis. Il cuprinse o mare mirare mai întâi dar recunoscându-l pe cel care îl lovea, a simțit deodată o mare liniște.

— „Leordene de ce dai? Nu da, că mă doare, măi frate“. Potrivnicul lovește fără încetare și gâfăie:

— „De ce dau, ha? De ce dau eu în tine.. Te ații pe aci pe lângă ea, calci în grădina mea ca să pândești, ha?“.. și întetește iuțeala loviturilor. A dat până în clipa când nemai simțind durere, Jivoin a văzut că cerul se înrosește. Atunci cu o mișcare de picior, a lovit scurt genunchiului potrivnicului și s'a abătut năprasnic peste trupul care se poticnise. De abia acum a simțit durerea în coaste, acolo unde îl ajunsese cizma grea a lui Leordean; durerea asta îl aruncă în furii. Nu-și mai poate stăpâni mișcărilor, pornirile trupului în aprigă luptă curg liber fără zăgaz. Simte doar că dă lovituri grozave și că primește tot pe atâtea. Până când înnebunit de durere, i se întunecă mințile cu totul și atunci.. dă cu jumgherul în calul din vis, ca să nu-i mai simtă copita în coaste. O oboseală de moarte și un cerc de fier în jurul tâmpelilor îl stăpânesc apoi tot mai mult. Un gol mare i se face în inimă și ar vrea să verse. Nu poate țipa, nu poate ridica nici o mână spre înalțuri ca să blesteme; numai într'un târziu simte o mare liniște, înțelegerea lucrurilor din jur i se destramă. Apoi nu mai simte nimic..

Pe câmp e bine ca într'un colț fără răutate și fără putregai. Totul e viață, cu toate că nici un zgomot altul decât zumzetul câte unui bondar călător, spîntecă nemișcarea caldă a văzduhului. Din când în când un firicel de vânt se strecoară de pe trupul ucisului și sudoarea de pe fruntea lui Jivoin. De sus, Cerul privește și tace prelung..

Câtă vreme va fi petrecut el în starea asta? Nu poate ști, dar soarele, se vede limpede, a apucat-o spre asfințit.

Il dor toate incheieturile și-i amețit ca după o beție dar simte că înzdrăvenirea vine repede. Privește cu mirare trupul lui Leordean zdrobit de nenumăratele lovituri de jungher și se dă înapoi îngrozit și nedumerit. Pe urmă totul se limpezește în ținutul gândurilor, totul îi apare limpede. Leordean l-a găsit dormind în câmpul de sânziene și l-a lovit cu piciorul în coaste, înjurându-l. Ca să se apere a sărit la el și în luptă l-a lovit cu jungherul; asta a fost totul..

Dar ce groaznic e să stai lângă trupul omului omorât de tine. Ce căutătură sticloasă și holbată au ochii aceștia care privesc țintă la el. Își învinge un val de greață care stă să-l năpădească și desbrăcându-și șumanul — și el însângerat — îl aruncă de departe pe obrazul mortului. Se simte o mare izbăvire în pasul grăbit ce-l face peste câmpul de sânziene. După câțiva pași privește înapoi săcâit de gândul că mortul îl urmărește cu acelaș mers grăbit dar pe acolo nu mai vede decât câmpul întins și galben tot de flori. Trupul potrivnicului e fără îndoială undeva, ascuns între floricelele galbene și n'are să-l mai vadă nimeni. Jivoin încearcă acum o mare liniște, e iarăși singur și coastele nu-l mai dor.

Trece șoseaua și, fără vrere, ia drumul spre casa aibă. Știe că altfel nu se poate, că după ce îl lovise potrivnicul nu mai putea fi altceva... Il stăpânește un îndemn venit parcă din afară, de departe. Pe aici pe aproape era Eftimia și la ea, drept la ea trebuia să se ducă. Soarele căzând la sfințit, aruncă raze sângerii pe pereții albi ai casei, încondeindu-i pe alocurea în roșu. Jivoin se miră și se îngrozește, îi este dat astăzi să vadă totul în roșu, numai roșu... O amintire îndepărtată îl face să zâmbească și-i alungă groaza din suflet: — pe vremea când copil fiind, era supus la fel de fel de primejdii, mamă-sa îi spunea să nu se joace cu basmaua roșie când trece pe ulița taurul satului, că mare nenorocire se putea întâmpla. Da, da, și acum tot așa vede peste tot numai roșu și iată că l-au și pândit primejdiile, și-acolo în câmpul de sânziene; ba parcă și calul din vis era tot roșu, un roșu ca de foc. E setos de acest roșu. Până și casa asta s'a înroșit. Jivoin nu mai poate urni gândul spre alt făgaș. Soarele începe scaldă purificatoare, învârteșindu-și smocurile de raze pe pereții din față și pe colțuri. Doar dincolo în dos aproape de șură, ele nu mai ajung; și ar trebui ajutate, îndreptate să cuprindă toată casa, tot cuprinsul. căci nu e alt chip să scoată acest cuib de potrivnice din noianul de amar unde l-a aruncat gândul lui, chinuit atâția ani de-a rândul. Alt chip nu e.

Lângă grajdurile lui Leordean, Jivoin s'a oprit privind curios la înșiruirea cailor, roibi frumoși și bine hrăniți. Ochii i s'au oprit pe înfățișarea minunată a unui armăsar și a tresărit puternic. Era calul din vis, cel care îl lovise în coaste asvărindu-l în înalțuri. S'a apropiat de el, cu un simțământ de teamă ușoară, plăcută, în suflet, și l-a auzit nechezând ușor când i-a atins cu mâna greabănu. Și-a descoperit în inimă o mare prietenie pentru acest animal care desigur că nu va fi cel din vis, de vreme ce îl primește vesel, ou nechezat de bucurie. A prins să-l mângâie pe gât, pe coamă, pe cap, apropiindu-și tâmpla de ochii blânzi ai dobitocului. Nicij n'a apucat să bage de seamă că se lasă seara, numai căutând să privească mai adânc în strălucirea ochilor noului prieten, Jivoin n'a mai văzut nimic. Știu atunci că se făcuse noapte și dete să plece de acolo. Grajdul se luminează deodată și în ușă se arată umbra pipernicită a unei slugi, purtând cu el un felinar aprins. Lângă el, tăcută, stăpâna casei privește uimită la oaspetele neașteptat. Eftimia se schimbăse mult în cei câțiva ani, nu mai era nici atât de subțirică

nici atât de vioae. Iar în ochii ei lucea oboșită o flacără de trstețe care îi adumbrea frumusețea. Dar toate acestea Jivoin nu le putea vedea. El a zărit-o în ușa grajdului ca într'un cadru, sărac luminat, de pâlparea slabă a unei stele și atunci a murmurat pierdut:

— „Pentru Dumnezeu meu, de ce nu te luminează Eftimia? Să te văd mai bine. De ce nu aduceți o făclie?... Arată-mi-te Eftimio, că nu ți-am mai văzut chipul de mult, vezi întunericul ăsta. Dar... ști ce?” Gândul i s'a schimbat cu repeziciunea unui trăznet.

— „Uite Eftimia calul ăsta, dă-mi-l mie. Mi-l poți da, că acum ești stăpână aci. Dă-mi doar calul, pe tine nu te mai vrea și nicij Leordean nu te mai vrea, să știi. Poți să mergi să-l întrebi de asta. Ah, dar nu ști unde îl poți găsi. Uite e colo între sânziene dincolo de drum și mi se pare Eftimio că nicij nu va putea răspunde, nici nu se va putea scula și vezi, ai putea rămâne văduvă. Dar... calul mi-l dai, spune, spune că da, mi-l dai“...

Eftimia s'a dat înapoi îngrozită, a chemat slugile poruncindu-le să-l scoată afară pe acest bolnav de friguri și să-l ducă de acolo. A trimis apoi doi oameni să-l caute pe Leordean, deși nu-i venea să creadă nimic din aiureala de nebun a lui Jivoin. Tremura toată de teama că Leordean îl va găsi în casa lui pe Jivoin și cine știe ce s'ar putea întâmpla. Căci nu odată i-a spus bărbatul că nu se socotește om liniștit până nu se va răfui, odată pentru veci, cu Jivoin, singuraticul.

Jivoin îl era un străin acum, a avut deatâtea ori prilej să simtă aceasta, și acum iarăși aci în grajdul lui Leordean. Și nu altceva decât fierbinteala înfiorătoare ce pornea din ochii lui o îndemnă să alerge în casă și să se închidă acolo, cu teama în suflet de cele ce vor urma.

Au cercat să-l scoată de acolo dar cu puteri înzecite Jivoin i-a dat la o parte lovindu-i în nestire. Clipa aceea o trăia din plin, simțea asta până la durere. Eftimia nicij nu-i vorbise, fugea de el. Și nici calul acesta frumos nu va fi al lui. Ea însă trebuie să-l urmeze, de asta el nu se mai îndoiește; o va lua cu sîla de nu se poate altfel. Aleargă nebun și bate cu pumnii în poarta închisă în urma ei, strigând cu glasul tot mai stins, până ce totul se inneacă într'un fel de murmur din care de abia se mai aude: Eftimia, Eftimia...

Dînspre câmp două făclii se apropie încet și greoiu. Se ghicește de departe că doi oameni poartă cu ei o sarcină. Jivoin zărindu-i, știe că Leordean deși mort se întoarce cu ei acasă și că acum e vremea să plece. Stă o clipă nehotărît. Va pleca, dar nufără roibu blând care semăna atât de mult cu calul din vis, singur acest dobitoc fuses bun și prieten cu el.

Aleargă la grajd. Nu simte cele câteva lovituri de cio-mege ce primește dela slugile înspăimântate, desprinde calul, îl incalecă pe deșelate și iese năpraznic de acolo, impientenând pântecul animalului și indemnându-l cu un răcnet pe care nu și-l mai poate stăpâni.

În drumul lui, doar un țipăt slab îi stă în cale, dar numai pentru o clipă; bătrâna slugă a Leordenilor e strivită de copitele armăsarului înebunit, iar felinarul își rostogolește flacăruia zguduită de cădere pe covorul proaspăt de paie și fân. Jivoin nu are timp să vadă cum în urma lui flacăra crește și cum cuprînde cu bratele ei lacome, șură, grajd, cum se întinde spre casă, cum geme în înalțuri și cum cheamă la ea tot ce este viață, ca să topească, să purifice.

Roibu îl poartă peste câmpul de sânziene, ca peste unda lînă a unui lac de păcură, căci acum câmpul de sânziene e negru, luna și-a ascuns undeva fața-i rotundă,

ședinția ligii... Am aflat că a murit acel „om“ într'un lagăr german...

Și gazdei îi venea să plângă. Am păstrat câteva minute tăcere solemnă, pioasă...

— *Actualele Dvs. preocupări ?*

— Lucrez la cel mai frumos și drag volum al meu : „Poetul—in semnul timpului“. Un fel de apel către poeții tuturor neamurilor pentru unire; căci numai dacă vom fi uniți vom putea menține pacea, iar omenirea va trăi frumoase clipe de liniște...

D-na Dusza Czara a tăcut privind pe fereastră.

E o pacifistă convinsă și sufletul ei mare, e plin de sentimente frumoase pentru om—pentru frate.

— In afară, de acest volum, mai am mulțime de traduceri, mai ales din limba românească în limba germană. Așa : „Prințesa și Prințul“—traducere versificată

a basmelor Reginei Maria; „Marele Duhovnic“ piesa lui Eftimiu; „Istoria Românilor“ (în limba polonă); o piesă: „Regine“, după romanul „Regine încoronate“ al Reginei Maria (a fost tradusă în românește de Marg. Sterian). Lucrez la adaptarea pentru ecran și traducerea în germană a romanului „Avram Iancu“ de d. Ioan Dimitrie Suci. Sper că lucrarea va fi terminată, cât mai curând, va apare și va obține succesul pe care-l așteptăm, aducând astfel o importanță contribuție pentru propaganda românească.

Despre altele, sper să-ți vorbesc cu o viitoare ocazie...

Se făcuse târziu.

Am sărutat evlavios mâna albă a poetei, mulțumindu-i pentru bunăvoința, cu care mi-a răspuns.

Din umbră alba zambilă râdea, ca o mireasă fericită...

MIRCEA ȘERBĂNESCU

Autoportret

Furtună mă-e viața,
eu sunt vânt,
o suflare, o șoptă
îmi pare mie că sunt :
ba poetă, ba copil...
în adâncul meu însă,
sunt sigură.
Știu cântul, ce mă învață
a răbda cu inima bund.
E al meu cuvântul din mine,
ce nu pot să-l rostesc nimdnu.
Așa trec înainte
rămânând o suflare,
privire și gând.
Abia îți dai seama,
de unde vine
liniștea pe tine,
pe toate lucrurile din jurul tău :
că un vis

trezit de o clipă
incepe să cânte
muzica cerurilor, pe unde
aripi lini de lumini
îți poartă sufletul în sbor.
Tu aștepti și stai, și stai.
ca sufletul să-ți vind iar
scăldat alb
acasă.

Cântec

Unde ți-ai ascuns cântecul
pentru mine,
unde, unde e locul acesta ?
Buzele tale strănse, tac.
Și e primăvară
și iară s'a dus !

O, trebuie, cu în orele de amurg
cu culorile stinse în jurul tău,

să mă bănuiești venind cu flori,
pentru tine
și s'o știi, că steaua nu se stinge
decât cu ființarea mea,
steaua, ce mi-ai ddruit-o
într'un amurg încins
pe cerul fericirii tale.

*

Că fratelui îi ești mai străin
decât străinul,
te doare lucrul acesta ?
Suferi văzând că între tine și el
se scufundă o lume :
copilăria voastră ?
Nu mai scapi de imaginea asta
a sdrăciei voastre ?
Cine te-a pus să tai
litere aurii încrucișta ta reagră
și să sdrădești flori plâpânde
pe pietrele străzilor ?

de DUSZA CZARA-STEĆ
(Fragmente din volumul „Cântec“)

Cronici bănățene

Noua literatură bănățeană

Banatul, provincia aceasta atât de hulită și neluată în seamă, trăește azi cele mai frumoase momente ale vieții sale culturale, cu o intensitate incalculabilă.

Dela războiul încoace, este pentru prima oară când în Banat s'a pornit o adevărată revoluție culturală, pentru desțelenirea ogorului spiritualității bănățene. Și toate acestea, numai datorită intrării în luptă a tinerilor îndrăgostiți de azur și slovă.

Este incontestabil că aportul pe care-l aduc acești tineri, este un duh proaspăt de reînnoire și încredere în potențialul de creație al colțului de țară în care rădăcinile lor rămân mereu înfipte pentru a lua hrană în desaga cu vise, indiferent de plaiurile pe care i-a aruncat destinul pentru a-și duce viața.

Noua literatură bănățeană, drumuește spre afirmare. Talentul de îndată ce există, nu poate să fie și să rămâie ascuns sub obroc. El se evidențiază singur. Se ridică dârș și încrezător în propriile sale puteri...

Niciodată, ziarele, gazetele și revistele bucureștene nu au dat o mai mare atenție fenomenului cultural bănățean, ca în ultimul timp. Numele lui Const. Miu Lerca, Grigore Bugarin, Dorian Grozdan, Mihai Novac, Anișoara Odeanu, Ion Teicu, Mircea Șerbănescu, Ion I. Mioc

sau Traian Lalescu—despre care puțini știi că este bănățean de origine — au început să fie întâlnite din ce în ce mai des în revistele de înalt prestigiu. Succesul acesta moral, dovedește că drumul spre maturitate a fost deschis. Măine—poimăine, Banatul își va avea, un număr destul de mare de poeți și prozatori recunoscuți și cunoscuți.

Credem de altfel că este și timpul.

După douăzeci de ani de lăncezire și somnolență, Banatul s'a trezit la o viață nouă.

Literatura bănățeană de azi, este o literatură majoră, o literatură care pătrunde osmotic în literatura țării, fără să cunoască granițe de stăvilire. Totuși, pulsează în toate scrierile, duhul Banatului, integrat perfect în românismul pur al creației.

Aceasta este adevărata față a Banatului, creator!

PE MARGINI DE MANUSCRISE

Incontestabil, în ceiace privește creația, în Banat se muncește mult.

Sertarele năvodarilor de vise, bănățeni, ascund încă multe manuscrise. Aproape fiecare favorit al muze-

lor are gata de tipar unul, două, sau chiar mai multe manuscrise. Dintre acelea pe care am avut și noi ocazia să le cunoaștem, numărăm: „Băuțe” versuri de Const. Miu-Lerca; „Flori de piatră” versuri de Pavel P. Belu; „Solii către lumină” versuri de Petru Sfetca; „Candele de gând” versuri de Pavel Butan. Deasemeni Grigore Bugarin și Dorian Grozdan au în manuscris volume de versuri.

Și, mai sunt desigur și alții...

Proza, este mai săracă. Singurele volume în manuscris pe care le cunoaștem sunt: „Păgânii”, schițe și nuvele de Ion Teicu; „Bărzava descântă de dragoste”, roman din ciclul „Adolescență” de Mircea Șerbănescu și „Diavolul blond” roman de Dorian Grozdan.

Editura Astrei Bănățene care este pe cale de a relua ființă, având posibilități considerabile de editare — după cum a fost anunțat — va trebui să prezinte în sezonul literar de primăvară, pe lângă istorie literară și poezie și ceva proză. Achiziționarea manuscriselor ar trebui făcută din timp...

ISTORIOGRAFIA ȘI ISTORIA LITERARĂ.

bănățeană, urcă la pas cu literatura, piscurile afirmării.

Trecutul Banatului, atât de furtunos, îngropat până mai ieri în hrisoave necunoscute de nimeni, este dat în vileag și studiat cu meticulozitate. Sunt multe probleme care privesc trecutul acestui colț de țară cari trebuiesc rezolvate, pentru a îndepărta umbra hidoasă ce le ascunde. Toate studiile de până acum, n'au fost decât fragmente desprinse din marea istorie. Ne trebuie însă o istorie unitară a Banatului dealungul veacurilor...

Cea dintâi operă masivă ce se anunță în Editura Astrei Bănățene este „Literatura bănățeană dela început până la Unire” și se datorește lui Ioan Dimitrie Suciu. Ea va fi complectată cu „Antologia scriitorilor bănățeni de azi” primul volum, gata de tipar, ce va apare în aceeași editură, va fi închinat poeziei și este semnat de Ion B. Mureșianu.

„ALTARUL CĂRȚII”

Societatea scriitorilor bănățeni și-a reinceput activitatea, sub noua președinție a d-lui Volbură Poiană Năsturaș, primind din partea primăriei Municipiului Timișoara, două camere în Palatul Cultural, care să servească drept lăcaș de întâlnire, ședințe, bibliotecă, birou...

„Altarul cărții” a luat ființă acum vreo 6 ani, având ca președinte pentru prima oară pe maestrul M. Ar. Dan. După demisia d-lui M. Ar. Dan a fost ales președinte poetul C. Miu-Lerca. Prin demisia d-lui Lerca, „Altarul Cărții” intră într-o fază de amorțeală. Este condus câțva timp de interimatul vicepreședinților V. Ardeleanu și Ada Crin. Azi, activitatea a reinceput. S'au ținut până acum două șezători publice de comemorare a lui Mihail Eminescu și Titu Maiorescu. Predomină totuși un duh de neînțelegere pe care nu căutăm să-l descifrăm aici.

SCRIITORII ȚĂRANI BĂNĂȚENI.

Tânărul publicist și culegător de folclor, Teodor T. Petrica, anunță pentru toamnă „Antologia scriitorilor țărani din Banat”.

Este pentru prima oară când scriitorii țărani vor fi înmănușiați într-o carte. Dar mai ales, este o dovadă în plus că, sub cerul Banatului setea de frumos și lumină a pătruns până în cele mai întunecate colțuri. Țăranul bănățean, mănuește condeiul cu aceeași vigoare și siguranță, cu care mănuește coasa sau sapa.

O VACANȚĂ PRELUNGITĂ,

o vacanță cu frig și zăpadă, am petrecut-o printre muncitori, în Reșița — orașul uzină.

Niciodată nu mi-a fost dat să văd o goană mai insetată după lucru ca aci, în această cetate a fierului. Ori unde; pe stradă, acasă, în cafelele sau birturi ordinare, te întâmpinau aceleași fețe plumburii brăzdate de greul vieții, aceiași ochi strălucitori, aceleași haine unsoase și aceleași refren: contract colectiv, neîncheiat încă, neînțelegeri, lipsă de lucru, da, mai ales lipsa aceasta de lucru cu veșnicile concedieri, certuri familiare, etc.

Intotdeauna mi-au fost antipatici acești naufragiați ai vieții, oamenii aceștia slinoși cu gânduri negre și inima de dinamită. Vacanța aceasta petrecută în mijlocul lor ne-a înfrățit. Și îi iubesc căci am reușit, cătuși de puțin să-i înțeleg. M'am apropiat de sufletele lor mari și primitive, găsind în fiecare un incorigibil visător...

REVISTE ȘI GAZETE

Deși Banatul are o seamă de scriitori ale căror nume au început să se întâlnească atât de des în publicațiile din Capitală, totuși, până în prezent, Banatul nu-și are o revistă a sa în care să adune numele acestea pentru a prezenta o adevărată față a sa.

În ultimul timp, în afară de „Lucașfărul” ce apărea pe atunci sub direcția d-lui Aurel Cosma și „Generația de mâine” n'a existat o altă revistă literară. Ambele au murit. În locul „Lucașfărului” d-lui Cosma, trecut „Astrei Bănățene”, ne-a fost dat să ne întâlnim cu un „lucașfăr” întunecat, de nerecunoscut, a cărui ultimă eclipsă, după cum era și de așteptat, l-a dus pe drumul prăbușirii. În locul lui s'a promis un nou „Lucașfăr” reorganizat pe care-l așteptăm de atât amar de vreme.

Dacă reviste aproape nu există, gazetele abundă. Fiecare oraș al Banatului își are gazeta sa. Singurele care au reușit să se impună, sunt însă puține. Dintre acestea, cele mai cunoscute sunt: „Reșița” care apare în orașul cu același nume purtând candela culturii printre muncitori; „Dacia” din Timișoara și magazinul „Fruncea” de sub inimoasa conducere a d-lui Nicolae Ivan.

AUREL D. BUGARIU

dragi — mi-a rămas întipărit în pupile, cu toată imensitatea lui albastră. Poate de aceia am iubit atât România și am făcut atâta propagandă culturală pentru țara aceasta bine-cuvântată de Dumnezeu.

A tăcut un timp Dusza.

Și totul tăcea în jur. Cineva a aprins becul de sub abat-jour, care a răspândit în jur o lumină dulce, caldă, de intimă familiaritate.

— Cine v'a readus sub cerul drag al României — întreb.

— Domnul Iorga, care auzind de propaganda mea, a binevoit să mă cheme în țară să mă cunoască și să-mi dea posibilitatea de a reinvăța limba românească, atât de dragă mie. Așa că în anul 1931, mi-am luat geamantanul și am venit la București. M'am stabilit aici și—deși am trecut și prin clipe grele — iubesc tot mai mult poporul acesta bun și mare. Deaceia voi purta recunoștință Domnului Iorga, toată viața.

— Ce roman românesc modern v'a plăcut mai mult?

— Am citit mult în limba română, așa că, cunosc destul de bine literatura modernă. Singurul, care mi-a plăcut mai mult, pe care l-am simțit mai aproape de sufletul meu a fost: „Orașul amintirilor” de d. Eugen Heroveanu. Vezi, acum poate sunt subiectivă. Poate pentru că am și eu un oraș drag, în care mi-am îngropat amintirile.... Da, de aceia-mi place, pentru că mi-e mai aproape de suflet, pentru că-l simt....

O rog, apoi, de D-na Dusza Czara să-mi arate operele Domniei Sale. În care scop mă invită în studio-ul alăturat.

— E cam frig... — se scuză drăgălaș gazda.

Zâmbesc :

— Nu face nimic, Doamnă. Suntem tineri.

Prima impresie ce mi-a lăsat-o studio-ul D-nei Dusza, a fost că într'adevăr... era cam frig. M'au atras imediat tablourile de pe pereți, așa că am uitat de acest mic „inconvenient”.

Cu multă emoție privesc o pictură semnată: Maria — o floare albă. E cazul să spun, că D-na Dusza Czara are un cult pentru această mare și neuitată regină. Deaceia câte ceva, care să amintească de Regina Maria vei găsi peste tot. Într'un colț al camerei, de pe o etajeră plină cu cărți românești; fotografia Reginei ne privește...

Teancul de cărți din față îmi răpește atenția. Iată aici cartea de debut: „Pentru fiecare om, care mi-e frate”, care conține 14 cântece către „om” — în înțelesul aceluia, pe care Diogene îl căuta cu lumânarea ziuă'n amiaza mare. A reperat un succes mondial frumos; și mai ales în Elveția, Austria, Germania...

Alt volum este intitulat:

„Oamenii” — dedicat reginei Maria — Fiecare om are oglinda sufletului: Ochiul—În ea vedem totul.

„Orele de tăcere” — spovedania unui suflet — titlul unui alt volum, în care un suflet a „bătut” putere dela Marea Neagră pentru a se putea spovedi — căci dela un om nu putea. Pagini dedicate aceleiași mari Regine, pe care Dusza o iubea tot atât de mult, ca pe sufletul ei. Această o dovedește și titlul unui alt volum: „Un poem dedicat Reginei”.

„Cartea tristeții” ultima carte apărută este dedicată tot Reginei dragi. Apărută în condițiuni tehnice admirabile, în paginile ei se vorbește despre viața veșnică. Cei plecați dintre noi, rămân mai departe în grădinile noastre, unde cresc: buruiană, pomi, flori.. Și dela aceste plante ne e dor iară de cei plecați.... Și mereu se vor naște alte flori, alți pomi, buruieni, aducându-ne o

viață nouă, dar noi ne depărtăm într'una pe drumuri necunoscute....

D-na Dusza Czara a citit personal acest volum Reginei Maria, care era bolnavă în vremea aceia. Și i-a spus Regina atunci: „Citește-mi tare, Dusza. Cartea e tristă, dar nu este distructivă”... Și Dusza a mai citit odată.. Și încă odată...

Păstrăm o clipă de tăcere. Ca un pios omagiu.

— Ce ne puteși spune despre creația poloneză?

Dusza, a tăcut un timp, privind un punct oarecare, visător. Apoi a vorbit lin și dulce, ca un susur de izvor:

— Poezia poloneză e deosebit de frumoasă și poporul, durerile lui sunt prezente în toate versurile. Nici o clipă nu trece fără a fi redată de poet...

— Care sunt numele sfinte ale Poloniei Spirituale?

— Adam Myckiewicz, Julius Stovacki, Krasinski—iată profetii Poloniei de acum 100 de ani.

— Ați putea să ne spuneți ceva despre poezia Poloniei noi?

— După război, Polonia era nouă, entuziasmată, primăveratecă. Dar s'a întâmplat un fenomen foarte interesant: toată poezia nouă era de un tragism, aș putea spune exagerat. Și pot afirma chiar, că poezii aceștia plângeau în versurile lor, soarta crudă a țării dragi. Ei vedeau toată tragedia. De aceia bucuria n'a existat în poezia, în literatura lor. Critica a fost foarte dură, poezii fiind învinuiți de futurisme și fel de fel de „isme” dar s'a văzut că aveau dreptate să fie triști.

— Câteva nume?

— I. Ivaszkiewicz, Vierzynski, J. Troin, Sloninski, Joctel, Z. Nabrowska, Kossak, și alții.

— Despre legăturile culturale româno-polone, ce ne puteși vorbi?

— Aș putea, natural, să vă spun multe. Totuși voi încerca să mă rezum numai la ceea ce am făcut eu, ca legăturile dintre aceste două țări vecine să fie cât mai apropiate — cât mai prietene. Sau după cum spuneam într'o conferință: „Visul meu este ca să sune cântecele mării Baltice, până în inima plină de soare a mării Negre”....

— Cum s'a desfășurat această activitate?

— Prin conferințe, traduceri, înființarea ligii româno-polone...

— Vreți să ne spuneți câte ceva despre fiecare în parte?

— Să începem atunci, cu începutul: conferințele, pe care le-am ținut în Krakovia, toate orașele, precum și la radio.

Voi enumera câteva subiecte: Poezia populară românească; Ideia de unitate a nației române; Mihail Eminescu poet român. Sau: Istoria literaturii române; România, țara și poporul; Influențele lui Synkievicz asupra literaturii române și altele.

Am tradus printre altele — împreună cu soțul meu — piesa: „Meșterul Manole” — prima piesă românească tradusă și jucată în limba polonă. În românește am tipărit, în colaborare cu Marg. Sterian o „antologie a poeziei contemporane poloneze”. Și-acum să spun câteva cuvinte despre „liga culturală româno-polonă”.

Chemată fiind de Domnul Iorga în țară, n'am vrut să părăsesc Krakovia, până ce nu voi înființa liga, pe care o visam de mult. Iată de ce, într'o bună zi am adunat într'o sală, personalitățile de vază ale Krakoviei.

Și-mă amintesc cu emoție, cum Rectorul Universității: Smolenski—căsătorit cu un vlăstar al familiei Ghica—s'a sculat impunător de pe scaunul-i și mi-a oferit pre-

ședinția ligii... Am aflat că a murit acel „om“ într'un lagăr german...

Și gazdei îi venea să plângă. Am păstrat câteva minute tăcere solemnă, pioasă...

— Actualele Dvs. preocupări ?

— Lucrez la cel mai frumos și drag volum al meu : „Poetul—în semnul timpului“. Un fel de apel către poezii tuturor neamurilor pentru unire; căci numai dacă vom fi uniți vom putea menține pacea, iar omenirea va trăi frumoase clipe de liniște...

D-na Dusza Czara a tăcut privind pe fereastră.

E o pacifistă convinsă și sufletul ei mare, e plin de sentimente frumoase pentru om—pentru frate.

— În afară, de acest volum, mai am mulțime de traduceri, mai ales din limba românească în limba germană. Așa : „Prințesa și Prințul”—traducere versificată

Autoportret

Furtună mi-e viața,
eu sunt vânt,
o suflare, o șoaptă
îmi pare mie că sunt;
ba poetă, ba copil...
În adâncul meu însă,
sunt singură.
Știu cântul, ce mă învață
a răbdă cu inima bună.
E al meu cuvântul din mine,
ce nu pot să-l rostesc nimănui.
Așa trec înaintea
rămânând o suflare,
privire și gând.
Abia îți dai seama,
de unde vine
liniștea pe tine,
pe toate lucrurile din jurul tău;
că un vis

trezit de o clipă
începe să cânte
muzica cerurilor, pe urde
aripi lini de lumini
ți poartă sufletul în sbor.
Tu aștepti și stai, și stai,
ca sufletul să-ți vină iar
scaldat alb
acasă.

Cântec

Unde ți-ai ascuns cântecul
pentru mine,
unde, unde e locul acesta?
Buzele tale strănse, tac.
Și e primăvară
și iară s'a dus !

O, trebuie, ca în orele de amurg
cu culorile stinse în jurul tău,

a basmelor Reginei Maria; „Marele Duhovnic” piesa lui Eftimiu; „Istoria Românilor” (în limba polonă); o piesă: „Regine”, după romanul „Regine încoronate” al Reginei Maria (a fost tradusă în românește de Marg. Sterian). Lucrez la adaptarea pentru ecran și traducerea în germană a romanului „Avram Iancu” de d. Ioan Dimitrie Suci. Sper că lucrarea va fi terminată, cât mai curând, va apare și va obține succesul pe care-l așteptăm, aducând astfel o importanță contribuție pentru propaganda românească.

Despre altele, sper să-ți vorbesc cu o viitoare ocazie... Se făcuse târziu.

Am sărutat evlavios mâna albă a poetei, mulțumindu-i pentru bunăvoința, cu care mi-a răspuns.

Din umbră alba zambilă râdea, ca o mireasă fericită..

MIRCEA ȘERBĂNESCU

să mă bânuești venind cu flori,
pentru tine
și s'o știi, că steaua nu se stingea
decât cu ființarea mea,
steaua, ce mi-ai dăruit-o
într-un amurg încins
pe cerul fericirii tale.

*

Că fratelui ți ești mai străin
decât străinul,
te doare lucrul acesta?
Suferi văzând că între tine și ei
se scufundă o lume:
copilăria voastră?
Nu mai scapi de imaginea asta
a sârciei voastre?
Cine te-a pus să tai
litere aurii încrucișta ta reagră
și să sâdești flori plâpânde
pe pietrele străzilor?

de DUSZA CZARA-STEC

(Fragmente din volumul „Cântec”)

Cronici bănățene

Noua literatură bănățeană

Banatul, provincia aceasta atât de hulită și neluată în seamă, trăește azi cele mai frumoase momente ale vieții sale culturale, cu o intensitate incalculabilă.

Dela războiu încoace, este pentru prima oară când în Banat s'a pornit o adevărată revoluție culturală, pentru desțelenirea ogorului spiritualității bănățene. Și toate acestea, numai datorită intrării în luptă a tinerilor îndrăgostiți de azur și slovă.

Este incontestabil că aportul pe care-l aduc acești tineri, este un duh proaspăt de reînnoire și încredere în potențialul de creație al colțului de țară în care rădăcinile lor rămân mereu înfipte pentru a lua hrană în desaga cu vise, indiferent de plaiurile pe care i-a aruncat destinul pentru a-și duce viața.

Noua literatură bănățeană, drumuește spre afirmare. Talentul de îndată ce există, nu poate să fie și să rămâie ascuns sub obroc. El se evidențiază singur. Se ridică dârz și încrezător în propriile sale puteri...

Niciodată, ziarele, gazetele și revistele bucureștene nu au dat o mai mare atenție fenomenului cultural bănățean, ca în ultimul timp. Numele lui Const. Miu Lerca, Grigore Bugarin, Dorian Grozdan, Mihai Novac, Anișoara Odeanu, Ion Țeicu, Mircea Șerbănescu, Ion I. Mioc

sau Traian Lalescu—despre care puțin știu că este bănățean de origine — au început să fie întâlnite din ce în ce mai des în revistele de înalt prestigiu. Succesul acesta moral, dovedește că drumul spre maturitate a fost deschis. Măine—poimăine, Banatul își va avea, un număr destul de mare de poeți și prozatori recunoscuți și cunoscuți.

Credem de altfel că este și timpul.

După douăzeci de ani de lăncezire și somnolență, Banatul s'a trezit la o viață nouă.

Literatura bănățeană de azi, este o literatură majoră, o literatură care pătrunde osmotic în literatura țării, fără să cunoască granițe de stăvilire. Totuși, pulsează în toate scrierile, duhul Banatului, integrat perfect în românismul pur al creației.

Aceasta este adevărata față a Banatului, creator!

PE MARGINI DE MANUSCRISE

Incontestabil, în ceiace privește creația, în Banat se muncește mult.

Sertarele năvodarilor de vise, bănățeni, ascund încă multe manuscrise. Aproape fiecare favorit al muze-

dar intinerul e parcă înadins dus de fire ca să arate potrivnicia unei zile de vară de abia trecute.

Călărind așa, Jivoin se simte puternic și parcă vede cum totul i se așterne la picioare, totul se dă la o parte ca să-i facă loc. Ii este drag acest animal care îl duce măprasnec spre tărâmură din ce în ce mai înfrumescăte. Râde cu hohot de licărirea plâpândă a stelor, care ele singure îndrăznesc din când în când să privească sfioase zborul de mălucă al călărețului.

Jivoin e fericit. De mult nu s'a simțit atât de fericit ca astăzi, poate nici odată. E întâia oară că simte această plinătate în suflet, siguranța că e puternic și deasupra tuturor lucrurilor Firii..

Dar deodată animalul se oprește scurt, zvâcnind din tot trupul. Jivoin simte pântrunzându-l până la piele spuma de sudoare fierbinte a tovarășului de goană. Incearcă să-l îndemne la drum dar acum nu mai este ascultat, calul îi răspunde cu sforăituri, și tropăie pe loc, măcînând pământul sub el. Apoi se întoarce cu iuțeala unei săgeți repezite din arc și o ia într'un galop amețitor spre punctul foarte luminos din zare pe care îl părăsiseră abia de câteva clipe. Jivoin vede cu spaimă că ei se întorc iarăși la casa lui Leordeni, că acum o va vedea iarăși pe Eftimia și că poate va trebui iarăși să-i vorbească. Apropiindu-se mereu vede că focul a cuprins toată

așezarea. Flăcările s'au prelins de pe streșinele de lemn ale casei și se întind viclean spre miezul acoperișului. Grajdul e înecat într'o mare de pâlălăi; uriașe și toate acestea se apropie neîndurător, fără încetare... Se simte din ce în ce mai mult dogoarea prăpădului, dar roibul nu se oprește și nici nu fuge de el. Dimpotrivă copitele zboară mai iute și nările i se desfac lacome de parcă ar vrea să soarbă tot incendiul.

La câțiva pași de grajdul care acum e numai jar și învâlmășeală de cai în agonie, Jivoin e săgetat de un gând grozav. Calul care îl duce așa întins la moarte, e calul din vis. Numai el poate fi așa rău, așa de hotărât să moară, omorând și pe călăret. Și ce ciudat de blând păru-se la început...

Nu se aruncă depe el ca să se salveze, deși ar putea. În fața lui nu mai vede decât o perdea roșie, dogoritoare, pe care ar vrea să o sfâșie cu dinții, și-i mulțumit că roibul înebunit îl duce mai repede spre ea. Și acolo la marginea morții, simte aievea cum calul din vis i-a deschis o poartă albă, unde însfârșit nu mai dogorește pâlălaia, unde este numai răcoare și bine..

Susținută de slugile înmărmurite, Eftimia a privit perdută, ca și ceilalți, minunata mearcă a lui Jivoin, singuraticul.

MIRCEA T. BANDU

Un sociolog: Célestin Bouglé

Presa franceză a comentat îndelung, în ultimele săptămâni, personalitatea celui ce a fost Célestin Bouglé.

Elev al lui Durkheim, aparținând generației socialiste dela începutul veacului nostru, — Célestin Bouglé a fost un pasionat al tuturor problemelor sociale, pe care le-a desbătut după criteriile științifice, deci obiectiv. Marele profesor sorbonist mai are meritul de a fi introdus, în cadrul preocupărilor de filosofie socială, investigațiile în domeniul viu al realităților sociale, — arătându-și o netă indiferență față de abstracțiuni, — și aceasta într'o epocă robită speculațiilor metafizice.

Despre proeminenta figură a școlii sociologice franceze, patronată de Durkheim, d. Édouard Herriot, președintele Camerei franceze, scrie în substanțialul articol în paginile hebdomadoului parisian „Marianne“.

Spicuim, din articolul d-lui Édouard Herriot, tovarăș de generație cu Bouglé, — câteva pasagii pline de amintiri și miez.

D. Herriot scrie: „Bouglé venea din liceul Henry II, care rivaliza cu liceul Louis le Grand pentru popularitatea școlii. Trecerea prin cercurile parisiene așa cum mai târziu, frecventarea marilor maeștri ai literaturii, nu-l făcea niciodată să-și piardă caracteristica originii, când vorbeai cu acest tânăr, nu puteai să-ți dai seama, în ce scop va folosi voința sa de acțiune și credința sa; se simțea însă că aceste două calități vor stăpâni toată viața lui.

Célestin Bouglé nu se va mulțumi cu posibilitățile ce i le oferea Școala Normală, pe atunci foarte vestită nu numai prin calitatea profesorilor, dar și prin grupul elevilor la care aparținea.

Eu n'am fost direct tovarășul lui de lucru, n'am fost decât vecinul lui, mai bine zis lucrăm un etaj dedesubt.

Mai târziu, Bouglé va reveni la „rue d'Ulm“ pentru a conduce instituția transformată cum s'ar spune modernizată.

În ce măsură au folosit schimbările, reformele pe care a fost nevoit să le aplice n'aș putea să vă spun, ceea ce însă știu este că cu tot aspectul lui material și moral de austeritate cu regimul lui sever, și cu internatul lui cam greci, școala dela sfârșitul ultimului secol, forma o intimitate încă mai profitabilă ca lecțiile directe ale maeștrilor conferențieri.

Nimeni nu s'a mirat când Bouglé a ales filosofia pentru a face din ea carieră, cum ne amintește prietenul nostru comun Gastinel, că numai un maestru ca Durkheim i-a dat esențialele directive, Bouglé care avea să dea mai târziu o frumoasă definiție a ceea ce el numea *solidarismul*, a fost foarte impresionat de lucrările și metodele care au permis lui Durkheim să completeze efortul lui Auguste Comte, specializând diferitele raporturi care leagă individul la grupările sociale.

Acest tânăr înainte de toate va fi un sociolog, el nu se va pierde în metafizică; preocuparea principală a vieții sale va fi să unească gândul și acțiunea, — acestea sunt concepțiile pe care le-a pus la punct câte puțin, fie ca profesori anume liceul din Bretagne, fie în facultățile de litere din Montpellier și Toulouse, fie în nenumăratele voiajuri indispensabile unui om care n'a vrut să se izoleze în dogmatisme, ci să înțeleagă faptele și să ne ajute să le dirijăm. Foarte repede se arată în el o personalitate puternică, a cărei lipsă o vom simți de acum înainte.

Spunându-și cuvântul, într'o carte, despre solidarism, cu o certitudine, care în toate momentele, este trăsătura esențială a caracterului său, Bouglé se bazează pe știință și pe legile superioare ale vieții, prin care el nu admite divorțul legii morale. El refuză a gândi abstract, în afară de fapte. El încheie mai mult decât deduce. Dar scrupantele sale științifice nu-l conduc la suprimarea elementelor sensibile și a rolului conștiinței omenești, Bouglé nu admite soluțiile fataliste, nici sub-

Fragmente din monografia comunei Alioș

I. INTRODUCERE

I. — ROSTUL MONOGRAFIILOR SATEȘTI

Importanța cunoașterii vieții satelor noastre este nepus de mare în împrejurările actuale de puternice influențe streine, prin cari trecem. Cu toate că majoritatea intelectualilor români se trag dela sate, legătura cu iocurile de unde au plecat e complect ruptă încă dela prima generație, așa încât tinerii din a doua generație nu mai cunosc viața satului românesc cu obiceiurile lui bune și vechi, decât din cărțile de literatură cari nu pot și nici nu urmăresc să redea în mod real viața satelor noastre.

Majoritatea și adevărata populație a acestei țări o formează țărani. La ei, ascunse în munți și în sufletul lor se află cele mai scumpe comori ale acestui neam românesc, care trăește unit într'o țară liberă și puternică și care mai are și o altă menire decât aceea de a primi influențele streine atât de dăunătoare: aceea de a lăsa o urmă de existență sa spirituală în decursul veacurilor.

Și cum noi n'am avut — fiind totdeauna 'năbușiți de streini — personalități cari întruchipând geniul acestui neam să înfrunte veacurile, — toată contribuția ce ne-o va cere cândva istoria civilizației omenesti nu va putea fi luată decât din creația acestor umile sate românești.

Acolo, în ele, s'a format doina, acolo baladele, acolo cântecile de vitejie și hauducie. Acolo s'au format, fără vârstă, fără origine și fără influențe streine minunatele, sublimetele noastre dansuri, acolo portul cel fără seamăn, acolo s'a ajuns la îmbinarea de culori la armonizarea și la perfecționarea lor.

Cu toate că în general Istoria Românilor a fost prezentată ca o istorie de personalități, ea a fost mai mult o istorie a masselor, și de aceea în spre această masă trebuie să se îndrepte atenția cercetătorului. Prin cunoașterea trecutului fiecărui sat și cătun și a contribuției lui la dezvoltarea istorică a regiunii și deci indirect a țării, vom aduce date noi relative la Istorie, dialectologie și toponimie.

Mai ales satele bănățene, ardelenene și cele din dreapta Dunării — cari nu trebuie uitate — sunt atât de puțin cunoscute. Iar și puținul ce-l cunoaștem ne-a ajuns sub o lumină falsă, care trebuie îndreptată la tot pasul.

Fiecare comună desigur că reprezintă într'un mod mai mult sau mai puțin fidel, caracteristicile regiunii din care face parte. Deci cunoscând-o mai de aproape vom avea exemple concrete asupra regiunii respective.

Viața juridică veche românească, formele de conducere, morala, religia, cultura, psihologia, economia împreună cu alte raumuri ale manifestărilor omenesti, au

fost adaptate de poporul român la nevoile proprii, care după experiențe de sute și mii de ani a reușit să le acomodeze necesităților românești. De aceea aceste manifestări trebuiesc reînviolate, bine cunoscute, bine studiate și — după ce au fost adaptate la ritmul vremii — redat din nou poporului. Căci aceasta a fost greșala conducătorilor, de s'a creat prăpastia ce există azi între sat și oraș: nu au ținut seama de obiceiurile și însușirile sufletești ale neamului nostru ci le-au îndepărtat cu dispreț, înlocuindu-le cu instituții streine cari nu putetu fi asimilate de popor și nici nu se potriveau nevoilor locale.

Acesta deci e rostul monografiilor satești: să cunoaștem binele pentru a ni-l însuși și adunându-l să creem marea bogăție spirituală a Neamului Românesc și să cunoaștem răul pentru a-l stârpi.

II. — METODE

În privința felului de a ajunge la cunoașterea bunurilor și nevoilor unui sat, în sociologia românească sunt trei metode:

A) Metoda sociografică a d-lui Ion Clopoșel se caracterizează prin îndepărtarea pe cât posibil a tot ceea ce constituie romantismul istoric, atât de necontrolabil, insistând mai mult asupra realităților actuale, cari după d-sa, au o mare și vădită întâietate pentru refacerea românismului.

D. Ion Clopoșel este pentru soluționarea imediată a nevoilor locale, ceea ce face din metoda d-sale, un lucru exact, practic, și controlabil.

B) O a doua metodă e cea a Școlii Sociologice dela București de sub conducerea d-lui prof. D. Gusti¹⁾. Domnia sa deosebește două părți la alcătuirea monografiei unui sat:

I) Prima constă din descrierea amănunțită a înfățișărilor satului, adică a „Manifestărilor spirituale” cari sunt de patru feluri:

- 1) Manifestări culturale (viața religioasă, artistică, școala și limba).
- 2) Manifestări economice.
- 3) Manifestări administrativ-politice.
- 4) Manifestări juridice.

II) În partea doua se arată toate împrejurările cari hotărâsc viața satului, adică „cadrele vieții sociale”, cari sunt tot în număr de patru.

¹⁾ Vezi: Henari H. Stahl: Monografia unui sat, cu o prefață a D-lui Prof. D. Gusti. București 1937.

- 1) Cadrul cosmologic (pământul, clima, flora și fauna).
- 2) Cadrul Biologic (sănătate, boală, neam).
- 3) Cadrul Psihologic (viață sufletească).
- 4) Cadrul Istoric (trecutul și repercursiunile asupra prezentului).²⁾

Lucrarea d-lui Stahl e complexă și cea mai bine documentată.

C) O a treia metodă de monografie ne-a dat-o d. prof. N. A. Constantinescu.³⁾ D-sa reprezintă mai mult concepția spirituală, dând o mare dezvoltare trecutului, însă fără să neglijeze prezentul.

Imparte viața satului în patru perioade :

I. Satul actual.

II. Scurt istoric al satului.

III. Documente scrise și monumente zidite.

IV. Tradiția orală.

Fiecare din aceste capitole se subîmparte în mai multe puncte. Primul capitol „Satul de azi“, are următoarele subîmpărțiri:

1) Descrierea satului.

2) Regimul agrar (proprietatea).

3) Categoriile sociale de azi și amintirea vechiului regim social.

4) Material etnografic.

În al doilea capitol „Scurt istoric al satului“ aflăm următoarele subîmpărțiri :

1) Vechimea satului.

2) Vechiul regim social-agrar.

3) Noul regim social-agrar dela 1858 încoace.

4) Evenimente și eroi.

5) Istoricul instituțiilor actuale.

Al treilea capitol : „Documente scrise și monumente zidite, se compune din patru puncte :

1) Documente scrise.

2) Clădiri vechi.

3) Biserici vechi.

4) Ruine.

Al patrulea capitol : „Tradiția orală“ servește mai

II. COMUNA CEA VECHIE

Actuala comună Alioș, este situată în sud-vestul plășii Lipova, de-alungul șoselei ce leagă orașul Lipova cu Timișoara.

În decursul dezvoltării acestei comune distingem două epoci mai însemnate: I) comuna cea veche, dela întemeiere și până la începutul veacului al XIX-lea, când era situată pe văile dela nord -vest, pe un teren impropriu clădirilor, pe lângă iarcul roman. I) Actuala comună, dela începutul veacului al XIX-lea, când locuitorii dându-și seamă de neajunsurile ce le aveau în urma situației geografice și probabil împinși în spre nord de coloniștii germani din comunele Wiesenheid și Engelsbrun, au mutat vatra satului pe locul actual, de-a lungul șoselei Lipova-Timișoara, unde e un teren neted, sănătos și mai apropiat de dealuri și păduri.

În acest capitol voi încerca să redau unele urme din viața satului cel vechiu și anume între veacurile al XIV-lea și al XIX-lea — când satul reîncepe o nouă viață prin schimbarea situației geografice, precum și prin avântul economic ce-l ia în acest secol.

Sunt foarte puține urmele ce ne-au rămas din acest timp. Totuși localitatea pare să fie foarte veche pentru următoarele motive:

2) Idem pg. 9-10-11.

3) N. A. Constantinescu : Planul unei monografii de Istorie locală. București 1935.

mult ca material lingvistic, și se împarte și el în patru categorii :

I. Tradiția istorică.

II. Tradiția folclorică.

III. Onomastica.

IV. Toponimia.

Modelul Domnului Constantinescu e un prețios îndrumător pentru acel ce vrea să studieze partea istorică. Se remarcă mai ales printr'o claritate absolută.

D) Un „chestionar“ adecuat împrejurărilor culturale a satelor din Banat, l-a dat d. Ioachim Miloia.⁴⁾ În 43 de întrebări d. Miloia precizează ceace trebuie să se scrie despre „comună, biserică, școală, asociații culturale și reuniuni de cântări, antichități și etnografie“.

Trebuie să, ținem seamă căci satele supuse Ungariei au avut alte împrejurări istorice de dezvoltare decât acele din Vechiul Regat, cari nu pot fi neglijate de viitorii monografiști.

III. — JUSTIFICAREA LUCRĂRII DE FAȚĂ

Cercetările mele asupra comunei Alioș n'au pretenția unei monografii complete. O monografie trebuie să cuprindă toate cadrele de manifestare ale unei comune, din toate punctele de vedere. De altfel, chiar școala de la București recomandă o muncă în comun fiecare lucrând câte un cadru pe care-l cunoaște mai bine.⁵⁾

De aceea eu m'am mulțumit a reda cadrul istoric și biologic pe care-l întregesc cu manifestările culturale atâtea câte au mai rămas într'o comună năpădită de influențe streine.

Cu toate acestea cred că lucrarea de față, își are semnificația ei deoarece sintetizează caracteristicile satelor din șesul Banatului : problema denatalității, pierderea portului și vechilor obiceiuri românești, rezultatul contactului cu streini și situația culturală ridicată a populației.

Toate aceste cazuri își află exemplificări concrete în comuna Alioș de care ne vom ocupa.

1. Era așezată în apropierea „șanțului roman“ care începe dela Lipova și se „pierde“ în râul Caraș, deci tocmai în sudul Banatului.

2. În hotarul de sud se află un loc numit „cetate“, care arată că a fost cândva acolo o așezare omenească.

Țăranii din Alioș numesc șanțul roman „iarc“. Cuvântul iarc, (plural: „iarcuri“) provine din sârbescul „jark“ (gen: „jarka“) și înseamnă „groapă adâncă și lungă“ sau „șanț mare de hotar“⁴⁾. E interesant cum a pierit vechea numire latină fiind înlocuită cu cea slavă, în timp ce o mulțime de alți termeni latini, pe cari i-am cunoscut dela întemeiere s'au păstrat. De altfel problema originii acestor valuri încă nu e lămurită. Griselin²⁾ spune următoarele referitor la acest iarc: „Toate aceste „valuri se numesc de către Germani, șanțuri romane. „Nu înțeleg însă pentru care motiv, de oarece nu există „nici o dovadă a vreunui scriitor vechiu, din care să se „poată numai presupune că ele erau într'adevăr lucrări

4) Dr. I. Miloia : Chestionar istoric-arheologic „Analele Banatului“ a. I. (1928) No. 1 pg. 144-146. Timișoara.

5) Henri H. Stahl : Idem pg. 6.

1) v. Sextil Pușcariu : Dicționarul Academiei Române, cuvântul „iarc“.

2) v. „Istoria Banatului Timișan“, trad. de N. Bolocan, Buc. 1926, pag. 217.

„romane, sau să amintească vre'o ocaziune cu care ele au fost făcute“.

Mai departe, Grisellini le atribue popoarelor de origine „tatarică“ cari în a doua jumătate a secolului al șaselea, stabilindu-se în Dacia și Panonia, și-au întărit pozițiile prin aceste valuri³⁾.

Profesorul Giurescu în „Istoria Românilor“⁴⁾ consideră aceste valori de proveniență romană. Despre valul care trece pe lângă Alioș spune că „era dublu și în unele locuri chiar triplu. El apăra provincia împotriva Iazigilor Metanaști cari, erau așezați în câmpia dintre Tisa și Dunăre“⁵⁾.

Profesorul N. Iorga în „Istoria Românilor“⁶⁾ nu vorbește despre acest val. Dă în schimb, când vorbește despre valorile dobrogene — unele precizări foarte prețioase cari întăresc afirmația lui Grisellini: „De altfel nu s'a găsit aci (în valul dintre Prut și Dunăre zis al lui Traian) nici un element roman. E și o întrebare, dacă numele lui Traian s'a putut păstra în „Troian“, cu atât mai mult, cu cât îl au și Slavii în regiuni unde fără îndoială n'a călcat marele Împărat. În general numele de troian nu trebuie deci apropiat pentru a stabili raporturi de imaginație ale marelui Împărat. Cum o dovedește și troianul de zăpadă și verbul a troieni, troian nu înseamnă decât o movilă, căci movilele sunt de origine străveche seitică. Sufixul — „an“ se întâlnește și în curgan, pentru exact aceeași noțiune și în „Bărăgan“.

Vedem deci că încă e nelămurită originea acestor valuri, pe cari până la o clarificare ce se impune — e mai bine să le numim cu numele lor popular: iarcuri. De altfel țaranii nu-l cunosc sub numirile cele stabilite de învățați: „val“ și „Troian“. Când i-am întrebat despre aceste numiri n'au știut să-mi răspundă ce sunt, când însă le-am explicat că „val“ și „troian“ și „iarc“ exprimă o singură noțiune, mi-au spus că iarcul a fost făcut de Turci!!

În ceea ce privește direcția iarcului, S. Simu⁷⁾ scrie că: „se trage dela Lipova spre Zăbrani, iar de aci spre sud-vest către Chesinț, ca apoi prin apropierea comunelor Bencec și Ianova să atingă Remetea și să treacă peste râul Beghei spre Moșnița și Bucovăț. Valul ține acum direcția spre sud iar aproape de Dragsina ajunge la Timiș, de aci șanțul în direcția menționată se ivește la Sacoșul Turcesc, Stamura Română, ca apoi la Birda, să treacă peste Bărzava. De aci atinge comunele Berecuța, Buchini, Ghermen, Iamul Mic, Vârsăț, Zgrebene, năț, ca dela acesta spre sud să se piardă în râul Caraș“.

„Cetatea“ se află în apropierea dealurilor plantate azi cu vii. Poziția strategică nu e așa bine aleasă ca cea a cetăților dela Șoimoș și Șiria, căci în spre miază-zi are dealurile viilor altădată acoperite cu păduri prin care năvălitorii puteau ușor ataca, apoi spre răsărit are deasemenea văi și dealuri pe unde iarăși cei ce atacau puteau să se strecoare neobservați. Lângă cetate e un isvor cu apă unsuroasă. În legătură cu acest isvor, țin să redau legenda ce circulă în gura bătrânilor din Alioș: S'ar fi întâlnit odată prin Bosnia, un Alioșan cu un turc bătrân, care auzind că e din Alioș, l-ar fi întrebat dacă se mai menține isvorul cu apă bună de

lângă cetate? Răspunzându-i-se că apa nu mai e bună de băut fiind unsuroasă, turcul i-a răspuns că apa probabil s'a stricat din cauză că Turcii și-au îngropat „clisele“ lângă isvor când au fugit din cetate. Evident că legenda e o ironie întrucât e știut că Turcii nu mănâncă carne de porc.

Din săpăturile ce le-am făcut reese caracterul ei medieval: formă rotundă înălțată, ziduri din piatră de codru fără tencuială, (s'au descoperit și ziduri din cărămidă arsă cari cred că vor fi fost reparații ulterioare) despărțite de împrejurimi printr'un șanț adânc de jur-împrejur. Tot cu ocazia acestor săpături s'au descoperit foarte multe oase de animale (îndeosebi cai) ceea ce mă îndreptățește să cred, că au fost unele lupte în acest loc, apoi urme de obiecte casnice îndeosebi câteva cioburi de oale lucrate foarte frumos cu figuri geometrice și diferite flori. Unui alt obiect de aramă, cu vârf ascuțit nu i-am putut afla rostul. Toate aceste urme, se află la muzeul comunei și ar fi bine să fie cercetate de un specialist.

Poziția strategică a locului unde s'a aflat cetatea mă face să cred că a servit mai mult ca un castel feudal decât ca o cetate de apărare. Aceasta cu atât mai mult, cu cât la anii 1306 și 1326 aflăm ca stăpânitorii ai aceluia castel împreună cu mănăstirea Alioșului, familia Szeri Posa. În 1326, Ioan Posa — probabil fiul lui Szeri Posa interzice lui Og și Bor, cari se trăgeau din aceeași familie cu el, înstrăinarea mănăstirii Alioșului⁸⁾. Despre această mănăstire Marki Sándor, istoriograful județului Arad, spune că „ruinele i se văd și astăzi lângă Alioș. Numele l-a luat dela întemeietorul său Illés. În 1306 — 1326 e proprietatea familiei Szeri Posa“⁹⁾.

În conscrierea de impozit din 1561 aflăm că era parohie, iar proprietarii sunt: Szentmikosy, Fința, Báldj, Méregh și Baráthszegi¹⁰⁾. Domnul Ioachim Miloia, care a făcut cercetări speciale asupra cetăților învecinate, mi-a comunicat că și cetatea dela Alioș n'a fost decât o biserică medievală întărită. Am văzut însă mai sus că Márki Sándor vorbește ca de două lucruri deosebite, și nu de o biserică întărită.

Deci chestiunea aceasta rămâne încă deschisă. Deocamdată în urma săpăturilor făcute cu mijloace rudimentare și într'un timp atât de scurt putem trage următoarea concluzie: Dacă teoria originii romane a iarcului s'ar dovedi științificește, am putea presupune că actuala cetate va fi fost întâi un castru pentru apărarea iarcului. După ce s'a introdus feudalismul, unul dintre seniori a reparat-o și a ajuns castelul stăpânitorilor Alioșului. Când au venit apoi Turcii au instalat în castelul părăsit de groaza lor — poate în urma unor lupte — o întărire a sangiacului Lipovei, cetate foarte prețuită de Turci pentru poziția ei strategică. După plecarea Turcilor (1718), cetatea rămânând pustie, locuitorii comunei au luat materialul pentru a-și clădi locuințele lor, iar cetatea neîngrijită de nimeni a dispărut cu încetul lăsând doar urme vagi.

Stăpânirea turcească a lăsat o mulțime de urme în Banat. Astfel în limbă avem: „givan“ (divan) „spăie“, „spăilug“ (domeniu) „gros“ „groșițe“¹¹⁾. În Alioș, dea-

8) v.: Márki Sándor: Aradvármegye és Arad szabad Kiralji város története, vol. I, pag. 199. (Comunicare făcută de d-ra Cristina Ișfan, pentru care-i mulțumesc pe această cale).

9) ibidem, vol. I, pag. 383.

10) ibidem, vol I, pag. 199.

11) v.: Traian Birălescu: „Banatul sub Turci“, „Vestul“ Timișoara a. 1932/26 Iulie.

3) Ibid, pag. 217.

4) Vol. I, ediția I, pag. 118.

5) Ibid, pag. 120.

6) București 1937, vol. I, partea II („Sigiliul Romei“).

7) v. „Drumuri și cetăți romane din Banat“, Lugoj 1924, pag. 20.

semeni stăpânirea turcească a rămas foarte vie. Am văzut mai sus cum atât iarcul cât și cetatea sunt considerate ca ctitorii ale Turcilor. Ba mai mult, Alioșenii susțin că și numele comunei provine dela un pașă turcesc numit Ali. Nu putem admite nici una dintre aceste legende întrucât am văzut mai sus că atât iarcul cât și cetatea au fost întemeiate cu mult înaintea stabilirii Turcilor în Banat.

În ceea ce privește numele, Márki Sándor ne dă următoarele numiri cu cari a fost pomenită această localitate, în decursul veacurilor: „Helleus, Heleusfalva, Elleusfalva, Ellefalva, Elljrofalva, Elesfalva”¹²).

După cucerirea Banatului de Austrieci, numele era tot cel actual. Astfel:

1. Pe harta lui Merczj figurează sub numele „Alleósch”

2. Pe harta lui Grisellini (1776), apare sub numele „Allejusch”.

Coloniile germane: Guttembrun, Engelsbrun, Schöendorf, Blumental, Charlottenburg și Altringen erau deja înființate în jurul Alioșului.

3. Începând cu 1768 când se introduc registrele stării civile, preoții îl numesc „Aleuș”.

4. Abia după 1848, începe să fie numit „Aliuș” și „Alioș”.

Am văzut mai sus cum Márki Sándor susține că mănăstirea și-a luat numele dela întemeietorul său Illés. Probabil că după mănăstire s'a numit și satul și ca să

se deosebească de mănăstire ; s'a adăugat cuvântul „falva” (sat). Românii la rândul lor, au romanizat numele propriu Illés până s'a ajuns la forma de azi Alioș. E un fenomen interesant care se mai află și la alte nume proprii din comună. Astfel numele: Nicolae a fost ungurizat Mihács din care Românii au făcut Miclăuș. Imediat după instalarea regimului Austriac începe „organizarea” Banatului. În 1761 când Mária Terezia înlocuște administrația militară cu cea civilă — Alioșul ținea de Lipova¹³). Colonizările germane devin tot mai intense încât în 1776 Alioșul e înconjurat aproape numai de colonii germane. Populația autohtonă suferă mult din această cauză. La sfârșitul veacului al XVIII-lea, Guvernatorul Banatului propune împărătesei „să fie „mutată populația românească din satele Alioș, Fibis, „Firiteaz, Fiscut și Aradul-Nou unde în locul celor în-„depărtați se pot aduce 800 familii germane”¹⁴). Din fericire acest proiect nu s'a executat decât în Aradul Nou, care azi e o comună complect germană. Totuși locuitorilor li s'a luat o mare parte din hotar în favoarea coloniștilor germani, cari încetul cu încetul vor pătrunde în comună pe cale economică prin acapararea bunurilor.

În acei început de veac al XIX-lea se mută și comuna pe locul unde se află azi și deoarece această epocă fiind mai recentă are repercusiuni mai puternice asupra situației prezente, în capitolele ce urmează vom înfățișa mai pe larg acest trecut.

III. ȘCOALA

Acel care a pus mare preț pe educarea tineretului, și care a și pus bazele învățământului în Banat a fost Iosif al II-lea fiul împărătesei Maria Terezia. Nu e aci locul să facem o descriere amănunțită a luptei pe care a purtat-o acest împărat pentru ridicarea școalelor.

Nu s'a putut stabili data precisă a înființării școlii din Alioș nici numărul puterilor didactice nici numărul elevilor decât târziu încoace (începând cu 1913) căci arhiva a dispărut. Totuși din urmele fragmentare ce au rămas putem stabili în mod sigur că în 1814 Alioșul avea o școală primară. Nu-i exclus ca să fi existat o asemenea școală încă din anul 1779 când la Timișoara era un curs pentru învățători (Dr. G. Popoviciu : Istoria Românilor Bănățeni, Lugoj 1904, pag. 341).

În anul 1812 se înființează „Institutul Pedagogic” din Arad, instituit în care se vor forma aproape toți învățătorii din Banat și Crișana până târziu încoace, și unde au servit cei mai luminați profesori ai Românilor supuși. Mulțumită lucrării d-lui Dr. Botiș asupra trecutului aceste școli care a anexat și tabloul absolvenților încă dela întemeiere, am putut urmări și elevii de origine din Alioș cari fără îndoială că apoi au mers să lumineze satul de unde au ieșit.

Încă printre primii absolvenți înscrși în Aprilie 1813 și terminați în Septembrie 1814, aflăm pe Teodor Codrean.

Deci el este primul învățător cunoscut al Alioșului. După 5 ani ajunge și preot tot în Alioș. Probabil că nu a continuat în apostolat căci în anul școlar 1819 — 20 (acuma era cursul de 2 ani) aflăm ca absolvent un alt Codreanu, probabil frate cu Teodor: Petru, care cred că i-a luat locul. Anul următor (1820—21) aflăm doi absolvenți din Alioș: Nicolae Ioanovici și Dimitrie Laiu. Probabil că Nicolae Ioanovici să fie fost învățător al-

turi de Petru Codrean până'n anul 1838 când ajunge preot.

Dimitrie Laiu sau a mers în altă comună sau a murit tânăr. Nu ne-a rămas nici o urmă dela el. În decursul celor 20 de ani următori, nu mai aflăm nici un absolvent din Alioș. În 1841—42 aflăm pe Demetriu Mihail care apoi în 1845 ajunge preot. În anul 1854—55 aflăm pe fiul unuia dintre cei doi frați : Codreanu Traian, care după toate probabilitățile a luat locul tatălui său, fie cel al lui Demetriu Mihail ajuns preot.

Începând cu anul 1855 putem stabili date mai exacte asupra învățătorilor din Alioș.

În acest an, aflăm pe Petru Popovici, învățător luminat care a ajuns și profesor la Școala Normală și Teologia din Arad. Pentru că Petru Popovici și Veniamin Martini după el, au fost cei mai luminați apostoli cari au și lăsat urme mai multe, merită un popas viața lor. Despre Petru Popovici d. dr. Teodor Botiș în Istoria Preparatoriei din Arad, pag. 667, scrie următoarele: „Învățător ortodox român în Arad. A funcționat în calitate de profesor pentru cântările bisericești și tipic la teologie dela începutul anului școlar 1871—72, iar din anul 1876—77 și la preparandie până în 28 Oct. 1890 când a trecut la cele eterne în etate de 57 ani. A servit ca învățător 33 ani în Alioș Timișoara și 20 ani în Arad” (sic). Am reproduș întreaga biografie pentru a lămuri unele contraziceri. D. Botiș zice că a murit în vârstă de 57 ani. Iar imediat după aceea că a fost 33 ani învățător în Alioș și 20 ani în Arad ceea ce fac 50 de ani; adică a fost învățător la 7 ani ! Cred că e o greșeală de tipar, numărul anilor cât a stat în slujba școlii. După socotelile mele vârsta morții corespunde adevărului.

13) v: Fr. Grisellini: op. cit. pag. 131.

14) v.: Ștefan Manciulea: Infiltrări de populații străine în Banat în „Buletinul Soc. Regale Române de Geografie” Tom. XLVI (1927) pag. 104.

Deci s'a născut în 1833 în Timișoara. În 1855, terminând preparandia, vine în Alioș, unde se căsătorește cu fata preotului Petru Martinoviciu. Stă aci până în anul 1871 deci 16 ani, când trece la Arad unde funcționează între 1871—1890 deci 19 ani.

În anul 1858—59 termină preparandia cumnatului lui Petru Popovici: Veniamin Martini (fiul preotului Martinovici). El a urmat cumnatului său până în anul 1877 când moare (vezi protocolul celor răposați a. 1887 luna Februarie ziu 2). Veniamin Martini era tot atât de înflăcărat ca cumnatul lui. Latinist convins, își suprimă terminațiunea sârbească „vici”.

Primește cu un discurs pe Împăratul Francisc Iosif când în 1884 vizitează Alioșul. Cumpără cărți pentru biserică (vezi mai sus) și lasă însemnări pentru posteritate. Tot în timpul lui, în ședința comunală din 5 Martie 1873 reprezentanța comunală decide: „să deie din partea comunității pentru edificândă școală comunală, platiu ce se află vis a vis dela Casa Comunală sub nr. conscr. 416 sub condițiunea ca edificândă școala—în întielesulu legei—se se introduce în cartea funduare ca proprietatea comunei Alioș. (Registrul Proceselor-Verbale din a. 1872). Pe locul donat atunci se află și actuala școală.

Contemporani cu Martinovici avem încă 2 învățători: Dimitrie Demetrescu „invețiatoriu cl. I — 1876” care afară de însemnarea despre războiul austro-prusan din 1866, nu ne-a lăsat nici o altă urmă și Toma Munteanu pe care-l aflăm menționat în Aprilie 1872. Crucea lui se păstrează și acum în cimitir: „Aici odihnesce în Domnul Toma Munteanu fost învățător al Alioșului născut 1839 † 1915. Fie-i țerina ușoară și memoria binecuvântată”. Urmașul lui Martinovici a fost Nicolae Lepa. O aflăm din triodul lui Bobb, pagina 260, unde e însemnat anul 1888 și iscălit N. Lepa.

În Istoria Preparandiei a d-lui dr. T. Botiș, mai aflăm următorii absolvenți din Alioș, cari probabil că au funcționat în alte comune căci nu au lăsat urme: în a. 1873—74: Titus Popescu, în 1881—82: Liviu Popoviciu și în 1890—91: Traian Munteanu.

Nicolae Lepa s'a născut în Hodoș. Preparandia o termină în a. 1867. Prin 1870 e în Fibiș învățător. Nu s'a remarcat cu nimic în desvoltarea comunei. Doar oameții bătrâni îl mai pomenesc.

Până când a funcționat Lepa, n'am putut stabili. Contemporanul lui pare a fi fost Mihai Vulpe din com. Fenlac, absolvent al preparandiei în a. 1871.

Deci prin anii 1890—1900, funcționau 2 puteri didactice, pentru Români, iar 1 pentru Germani. Când s'a introdus a treia putere didactică nu am putut stabili¹⁾. În tot cazul la anul 1904 de când s'au păstrat arhivele aflăm 3 puteri didactice. Iată numele învățătorilor cari au servit începând cu anul 1904 la cele 3 catedre:

I.

Avesalon Tiucra, director în timpul școlii confesionale: 1904—1923

1) Cred că nu e lipsit de interes a reproduce după „Biserica și școala” (a. 1904 nr. 37—12 Sept.) remunerația învățătorilor confesionali din 1904. În acei ani pensionându-se cei doi învățători se publică concurs pentru ocuparea celor două catedre cu următoarele beneficii:

1. Leafa 720 coroane în bani;
2. Folosirea unui „jugăr de pământ estravilan” și jumătate din grădina școlii;
3. 16 metri de lemne;
4. Pentru conferință 10 coroane;
5. Pentru scripturisticiă, 10 coroane;
6. Locuință în edificiul școlii „cu observarea că podrumul și vor folosi în comunitate frățească”.

Suplinitori: 1923—1932
Ana Gugu 1932—până azi.

II.

Draghina Trandafir 1904—5
Nicolae Savi 1905—13
Nedescu Dumitru 1913—14
Gheorghe Alexa 1914—15
Ecaterina Mihailovici 1921—22
P. Schiopu, azi preot 1923—24
Doina Popa Maria 1926—32

III.

Dimitrie Bugariu 1904—6
Lazar 1906—7
Mregea 1907—11
Stefan Vulpe 1911—13
Pavel Retezan 1913—26
Daina 1926—32
Ioan Gugu 1932—36

Ioan Ivașcu 1936—până azi îndeplinește și funcțiunea de director școlar, activând cu multă conștiinciozitate la ridicarea nivelului cultural al comunei.

Școala germană este destul de veche. În timpul dominației streine cu toate că numărul elevilor era destul de restrâns funcționau două puteri didactice una pentru secția germană, alta pentru cea maghiară. Azi nu mai e decât un singur învățător confesional. Din arhiva școlii am putut stabili următorii învățători cari au funcționat începând cu anul 1898:

Ioan Wieser 1898—1901
I. Kershek 1898—1901
Bancsar Stefan 1901—1903
Unterweger Iosif 1903—1917
Menga; Ioan 1921—1923
Szabo Ecaterina 1927—1929
Fischer Francisc 1929—1933
Heber Francisc 1933—1934
Heck Ioan 1934—1936
Krämer Ion 1936—1937
Höckl Francisc 1937—1938
Roos Petru 1938—1939

În tabloul ce va urma, vom da și numărul anual al elevilor ce frecventează școala atât la secția germană, cât și la cea românească.

Anul școlar	Elevi români	Elevi minoritari	Anul școlar	Elevi români	Elevi minoritari
1898/9	—	67	1918/19	39	—
1899/900	—	78	1919/20	50	—
1900/1	—	82	1920/21	83	—
1901/2	—	81	1921/22	147	36
1902/3	—	103	1922/23	44	38
1903/4	—	99	1923/24	149	—
1904/5	167	82	1924/25	61	—
1905/6	141	76	1925/26	46	—
1906/7	125	75	1926/27	105	43
1907/8	120	80	1927/28	102	42
1908/9	51	79	1928/29	178	—
1909/10	92	81	1929/30	172	—
1910/11	162	77	1930/31	137	45
1911/12	72	—	1931/32	144	43
1912/13	143	50	1932/33	104	49
1913/14	79	51	1933/34	109	52
1914/15	108	71	1934/35	120	50
1915/16	57	65	1935/36	140	48
1916/17	—	60	1936/37	153	28
1917/18	—	—	1937/38	146	24

IV. POPULAȚIA

Actuala populație a comunei e formată din mai multe naționalități, dintre cari Românii au majoritatea covârșitoare (1403) apoi Germanii 314, iar restul de 42 suflete sunt Unguri, țigani și ovrei.

Totalul populației, este de 1761, dintre cari :

1. După sex :

a) 875 Bărbați	333 necăsătoriți
	485 căsătoriți
	54 văduvi
	3 divorțați
b) 886 Femei	274 necăsătorite
	487 căsătorite
	117 văduve
	8 divorțate

2. După grupe de vârstă :

a) Bărbați	0 — 6 ani :	113
	7 — 12 „ :	84
	13 — 19 „ :	165 (21 căs.; 1 văduv).
	20 — 64 „ :	491 (52 necăs.; 414 căs.; 22 văduvi; 3 divorțați).
	Peste 60 „ :	82 (50 căsătoriți; 31 văduvi; 1 necăsătorit).
b) Femei	0 — 6 ani :	92
	7 — 12 „ :	86
	13 — 19 „ :	114 (necăs. 57; căs. 55; div. 2).
	20 — 64 „ :	525 (necăs. 38; căs. 405; văd. 76; divorțate 2).
	peste 65 „ :	90 (necăs. 1; căs. 27; văd. 41).

3. După religie :

a) Ortodoxi :	1388
b) Greco-Cat. :	38
c) Româno-Cat. :	330
d) Mozaici :	5

În 1910, după recensământul maghiar populația era : 1869 suflete. Deci în intervalul de 20 ani populația a scăzut cu 108 locuitori. Acest fenomen de depopulare al comunelor e specific în tot jurul. Astfel dintre comunele învecinate toate sunt în regres : Buzadul cu 29 suflete (859—830); Chesintul: 196 (2227—2031); Chizdia: 250 (1765—1500); Fibișul: 269 (2430—2161); Șistaro-vățul: 181 (1232—1051); Ususăul: 174 (1434—1260). Și trebuie să ținem seama că intervalul de timp în care s'au produs aceste enorme scăderi este foarte mic (1910—1930).

Depopularea aceasta pare să fie destul de veche. Dovadă avem diferitele statistici, cari cu toate că nu sunt exacte au o oarecare relativitate. Din toate aceste statistici reiese cu certitudine acest fenomen dureros. Ca o dovadă vom reproduce numărul locuitorilor încercând cu a 1843, după următoarele statistici: „Schematisinus venerabilis cleri diocesis Csanadiensis“ (pe care spre o orientare mai ușoară o vom însemna cu I). „Magyar Sztatisztikaj“ (II); „1900 évi Népszámlálás“ (III); „Temesvarmegvè 1870 — évi Neoszámlálás“ (IV) și „Dicționarul Transilvaniei“ de Martinovici; (V).

Iată după aceste statistici populația comunei în diferiți ani :

Anul 1843	loc. 2510	(după statistica I).
„ 1846	„ 2378	„ „ I).
„ 1851	„ 2464	„ „ I).
„ 1857	„ 2320	„ „ I).
„ 1869	„ 2208	„ „ II).
„ 1880	„ 1822	„ „ II).
„ 1883	„ 1847	„ „ I).
„ 1890	„ 1932	„ „ II).
„ 1900	„ 2080	„ „ II).
„ 1900	„ 2084	„ „ III).
„ 1910	„ 1869	„ „ II).
„ 1920	„ 1789	„ „ IV).
„ 1930	„ 1761	„ Institutul Central de statistică.

Deci în 87 de ani populația a scăzut cu 749 locuitori. Mulțumită acestor statistici am putut calcula și procentul nașterilor și morților din diferiți ani. Astfel avem următorul tablou :

Anul	Natalitatea	Mortalitatea	Excedent
1843	37,45‰	50,99‰	— 13,54‰
1846	36,58 „	47,51 „	— 10,93 „
1851	55,05 „	30,03 „	+ 25,02 „
1857	43,53 „	66,81 „	— 23,28 „
1861	26,17 „	65,85 „	— 39,68 „
1869	48,91 „	31,70 „	+ 17,21 „
1870	41,63 „	71,91 „	— 30,28 „
1870	50,00 „	86,53 „	— 36,53 „
1875	47,49 „	32,36 „	+ 15,13 „
1883	45,29 „	46,47 „	— 1,18 „
1900	11,73 „	5,58 „	+ 6,15 „
1920	9,03 „	10,42 „	— 1,39 „
1930	7,92 „	5,76 „	+ 2,16 „

Din acest tablou vedem că în 8 rânduri mortalitatea a fost mai mare ca natalitatea și numai în 5 rânduri natalitatea a fost superioară. Excedentul cel mai mare cu — a fost în anul 1861 : 39,68 iar cu + în anul 1851 : 25,02.

Putem stabili deci atât din statisticile oficiale cât și din calculul mortalității și natalității anuale că populația scade.

Cauzele aceste scăderi :

- 1) Emigrarea la orașe (în măsură mai mică).
- 2) Motive materiale.
- 3) Mortalitatea infantilă.

Pentru complectarea celei de a doua chestiuni m'am adresat Sfinției Sale părintelui Sabin Micluția care le-a subîmpărțit în următoarele părți : a) Luxul țăranilor b) Mândria și egoismul de a rămâne averea intactă; c) Comoditatea femeilor (multe nici nu alăptează copiii) Mortalitatea infantilă era revoltător de mare. Până în anul 1910 aproape trei sferturi din morți erau copii până la 7 ani. Dela această dată se pare că a mai scăzut mortalitatea infantilă însă din nenorocire și nașterile au scăzut la limita extremă.

Bolile mai răspândite :

Anul 1873 : 32 cazuri holeră; 2 cazuri vărsat; anghină.

Anul 1874 : 8 cazuri de vărsat; 1 caz de tifos; 4 de tuberculoză.

Anul 1875 : 4 de tuberculoză.

Anul 1876 : 6 de tuberculoză; 3 de tifos; 2 de inimă 4 de „morb îndătinat“; 3 de epilepsie.

Anul 1877 : 10 de tuberculoză; 3 de tifos; 1 de „aprin dere de plămâni“; 1 de inimă,

Anii în care natalitatea a ajuns la maximum sunt 1838 și 1847 (153 nasteri) iar mortalitatea a fost mai mare în 1871 (211 morți) și 1873 (132 morți). În 1871 mortalitatea infantilă a fost de 124 iar în anul 1873 de 67. Cea mai mică natalitate a fost în 1935 (10 nasteri), 1780 (9 nasteri) și 1918 (12 nasteri). Mortalitatea cea mai mică a fost în 1772 (19 cazuri), 1771 (20 cazuri), 1774 (18 cazuri), 1781 (18 cazuri), 1791 (20 cazuri). În ultimii 20 de ani, mortalitatea este în 12 rânduri superioară natalității.

Cauzele acestui flagel sunt multiple. Nu e în competența mea să le tratez. Totuși voi înșira câteva observațiuni, pe cari le-am remarcat în decursul șederii mele în comună.

S'andardul de viață al țăranilor de aci e destul de ridicat. Dacă ținem seamă de hotarul comunei care are 8562 jugăre, ar veni în medie pe familie 19 jugăre, ceace-i mai mult decât suficient pentru ca o familie să poată trăi satisfăcător.

Deci avere din care să trăiască are țăranul alioșan. Și cu toate acestea în întreaga comună nu găsești doi feciori bine dezvoltati și robusti. De fete nici nu mai vorbesc. Toti sunt gârboviti, piperniciți, obosiți, îmbătrâniți înainte de timp. Desigur m'am întrebat care-i cauza? Două cauze le cred mai importante în această degenerare:

1. Căsătoria prea timpurie și
2. Nesistematizarea muncii.

În ceace privește căsătoria, m'am întrebat adeseaori, ce ființă poate concepe un băiat de 17—18 ani și o fată de 14-15? Cum știe să îngrijească un făt o copilă de 15 ani? Vârstele la cari se căsătoresc tinerii din Alioș sunt prea fragede pentru a da rezultatele dorite. Pentru aceasta ar trebui ca statul să intervină și în această problemă. — căci e vorba de degenerarea unui neam — și printr'o lege să oprească sub orice motiv căsătoria înainte de 21 ani la flăcăi și 18 ani la fete.

Neavând o muncă sistematizată, țăranul nu are nici randamentul dorit. Deaceea una dintre marile datorii ale statului, este ca în fiecare comună să fie câte un inginer agronom și o maestră de gospodărie care după ce au reușit să cucerească încrederea populației, să-i deprindă cu munca chibzuită care în schimbul unei oboseli mai mici le va aduce un randament mai mare.

Populația germană. După Români, locuitorii cei mai numerosi ai comunei sunt Germanii (67 familii cu 314 suflete). Vechimea lor în comună nu pare a fi mai mare de 100 de ani. Părintele Miclutia mi-a comunicat că I-ul german s'a stabilit în anul 1850 aci. Însă din „Schematismus venerabilis cleri diocesis Csanadiensis“ vedem că încă în 1843, erau aci 105 germani ceace mă îndreptătește să cred că ei s'au stabilit în Alioș încă dela începutul veacului al XIX-lea venind din comunele învecinate Guttenbrum, Traunau și Engelsbrun. Iată și numărul lor după statisticile întrebuintate la populația românească:

In 1843	erau 105 suflete	(după statistica I).
„ 1846	„ 102	„ „ „ I).
„ 1851	„ 62	„ „ „ I).
„ 1857	„ 89	„ „ „ I).
„ 1870	„ 101	„ „ „ I).
„ 1875	„ 84	„ „ „ I).
„ 1883	„ 135	„ „ „ I).
„ 1900	„ 230	„ „ „ III).
„ 1910	„ 305	„ „ „ II).
„ 1930	„ 314	„ „ Institutul Român de statistică.

Din tabloul de mai sus reese că populația germană crește. Și crește în mod rapid: din 1900 până în 1930 a crescut cu aproape 100 de locuitori, iar populația română în interval de 20 ani (1910—1930) a scăzut cu peste 100 de locuitori. Cu ajutorul tabloului de mai sus am reușit să stabilesc următoarele date asupra mortalității și natalității:

Anul	Natalitatea	Mortalitatea	Excedent
1900	91,30‰	43,48‰	+ 47,82‰
1910	20,29 „	39,33 „	— 18,04 „
1930	35,02 „	25,48 „	+ 9,54 „

Comparat cu natalitatea românească din acești ani (9,03‰, 11,73‰ și 7,92‰) evident că natalitatea populației germane este incomparabil mai mare. Nu însă atât de mare ca populația să se înmulțească numai în 30 de ani cu aproape 100 de locuitori. Și atunci am recurs la a doua ipoteză pentru a-mi explica acest fenomen: *imigrarea* din comunele vecine. Într'adevăr în 1862, din registrul pentru impozitele comunale, am aflat că nu erau decât 17 familii germane în comună. Din acelaș registru însă am constatat că erau 24 de familii germane din Guttenbrun și Traunau, cari aveau proprietăți în hotarul comunei Alioș. Iată deci o încercare de acaparare a bunurilor românești. Fiindu-le greu să-și lucreze pământul în alt hotar, desigur că unii s'au stabilit în comună pentru a-și munci mai ușor pământul. Dintre cele 19 familii din 1862 cari se aflau în comună, majoritatea erau meseriasi și negustori. Deci stabilirea germanilor în comună s'a făcut mai ales pe cale agricolă, industrială și comercială. Astăzi au școală cu un învățător și biserică romano-catolică, zidită în 1900.

În concluzie: populația română scade, cea germană crește. Standardul de viață al germanului e acelaș ca și al românului.

Randamentul muncii însă diferă: la german mai mare, la român mai scăzută. Germanii încă pătrund în comună pe calea comercială, de aceea una din datorii căminului cultural este înființarea unei cooperative care să limiteze exploatarea străină.

NATALITATEA ȘI MORTALITATEA POPULAȚIEI ROMANE ÎNTRE ANII 1768 — 1937

Anul	N ă s c u ți			M o r ți		
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total
1768	20	19	39	23	12	35
1769	16	16	32	12	11	23
1770	25	21	46	21	22	43
1771	10	17	27	9	11	20
1772	19	17	36	7	12	19
1773	16	10	26	12	13	25
1774	28	17	45	6	12	18
1775	35	35	70	19	17	36
1776	41	28	69	31	17	48
1777	53	36	89	21	25	46
1778	39	26	65	32	35	67
1779	17	2	19	19	21	40
1780	8	1	9	17	17	34
1781	15	3	18	9	9	18
1782	14	—	14	11	20	31
1783	22	2	24	18	24	42

Născuți				Morți			Născuți				Morți		
Anul	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Anul	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total
1784	23	1	24	30	24	54	1845	55	52	107	58	52	110
1785	17	13	30	47	51	98	1846	41	46	87	56	57	113
1786	52	28	80	34	43	77	1847	77	76	153	49	51	100
1787	22	24	46	65	80	145	1848	53	49	102	55	44	99
1788	27	23	50	91	84	175	1849	62	61	123	72	76	148
1789	36	32	68	43	34	77	1850	69	65	134	66	45	111
1790	40	37	77	28	26	54	1851	66	69	135	35	39	74
1791	49	44	93	8	12	20	1852	63	49	112	64	48	112
1792	40	41	81	17	22	39	1853	62	51	113	58	48	106
1793	33	45	78	24	25	49	1854	63	37	100	73	54	127
1794	31	30	61	27	31	58	1855	62	65	127	75	81	156
1795	18	26	44	38	41	79	1856	61	66	127	60	55	115
1796	55	61	116	9	18	27	1857	56	55	101	76	79	155
1797	44	39	83	25	32	57	1858	50	60	110	65	45	110
1798	51	39	90	47	50	97	1859	66	57	123	50	39	89
1799	39	34	73	20	22	42	1860	52	45	97	72	62	134
1800	39	33	72	22	22	44	1861	33	32	65	88	71	159
1801	28	24	52	82	77	159	1862	62	49	111	61	62	123
1802	49	31	80	17	30	47	1863	50	53	103	60	47	107
1803	30	21	51	22	17	39	1864	48	36	84	50	45	95
1804	36	52	88	18	22	40	1865	64	68	132	29	29	58
1805	33	25	58	26	22	48	1866	51	49	100	38	44	82
1806	27	33	60	14	10	24	1867	40	38	78	36	38	74
1807	42	31	73	28	28	56	1868	61	65	126	43	41	84
1808	51	44	95	22	21	43	1869	55	53	108	46	24	70
1809	53	28	81	18	16	34	1870	53	51	104	95	85	180
1810	52	39	91	22	10	32	1871	59	43	102	104	107	211
1811	36	42	78	25	37	62	1872	41	35	76	84	65	149
1812	39	36	75	52	55	107	1873	41	51	92	90	92	182
1813	42	45	87	21	15	36	1874	41	52	93	52	52	104
1814	23	24	47	28	35	63	1875	50	54	104	45	36	81
1815	26	29	55	22	25	47	1876	47	48	95	35	55	90
1816	26	30	56	18	17	35	1877	25	44	69	38	37	75
1817	18	17	35	27	36	63	1878	46	37	83	53	59	112
1818	35	34	69	33	15	48	1879	35	74	109	41	50	91
1819	29	23	52	13	7	20	1880	37	38	75	55	57	112
1820	47	25	72	15	12	27	1881	43	39	82	45	34	79
1821	57	51	108	26	19	45	1882	35	28	63	35	37	72
1822	69	49	118	39	20	59	1883	39	38	77	45	34	79
1823	55	42	97	41	30	71	1884	44	39	83	37	32	69
1824	60	62	122	29	27	56	1885	38	50	88	24	29	53
1825	74	65	139	32	32	64	1886	56	43	99	31	31	62
1826	63	70	113	23	34	57	1887	37	39	76	27	27	54
1827	68	48	116	50	44	94	1888	38	40	78	32	29	61
1828	61	44	105	53	56	109	1889	55	39	94	67	79	146
1829	32	51	83	62	50	112	1890	44	34	78	40	32	72
1830	78	71	149	53	46	99	1891	53	39	92	25	26	51
1831	55	47	102	100	65	165	1892	46	27	73	63	39	102
1832	43	47	90	96	72	168	1893	36	38	74	46	38	84
1833	20	53	73	51	45	96	1894	36	40	76	23	23	46
1834	62	40	102	44	20	64	1895	33	36	69	27	28	55
1835	53	60	113	29	31	60	1896	31	30	61	24	15	39
1836	62	71	133	59	47	106	1897	28	34	62	19	29	48
1837	32	36	68	70	61	131	1898	20	19	39	27	27	54
1838	78	75	153	23	29	52	1899	26	29	55	28	30	58
1839	63	43	106	54	56	110	1900	25	21	46	19	23	42
1840	32	46	78	38	32	70	1901	24	27	51	19	23	42
1841	60	64	124	41	39	80	1902	29	27	56	23	20	43
1842	40	41	81	42	39	81	1903	19	20	39	21	19	40
1843	43	51	94	70	58	128	1904	25	26	51	19	18	37
1844	52	39	91	67	71	138	1905	15	17	32	25	23	48
							1906	23	21	44	19	15	34

Anul	Născuți			Morți		
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total
1907	22	22	44	18	12	30
1908	27	16	43	11	14	25
1909	16	13	39	35	17	52
1910	30	25	55	23	33	56
1911	15	16	31	17	16	33
1912	16	19	35	21	23	44
1913	20	24	44	11	14	25
1914	13	13	26	18	15	33
1915	7	11	18	13	18	31
1916	8	8	16	11	22	32
1917	6	7	13	13	18	31
1918	6	6	12	18	15	33
1919	15	27	42	20	17	37
1920	23	20	43	13	15	28
1921	17	14	31	14	13	27
1922	13	20	33	18	20	38
1923	14	10	24	17	17	34
1924	9	17	26	23	20	43
1925	17	7	34	13	12	25
1926	20	12	32	18	12	30
1927	17	11	28	18	19	37
1928	18	19	37	14	19	33
1929	15	19	34	20	12	32
1930	9	10	19	13	11	24
1931	18	8	26	21	14	35
1932	12	16	28	15	20	35
1933	11	16	27	15	11	26
1934	13	12	25	18	15	33
1935	6	4	10	19	10	29
1936	10	13	23	20	13	33
1937	12	12	24	17	13	30

NATALITATEA ȘI MORTALITATEA POPULAȚIEI GERMANE ÎNTRE ANII 1896 — 1937

Anul	Născuți		Morți		Total	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Născuți	Morți
1896	10	6	2	4	16	6
1897	5	4	11	3	9	14
1898	—	5	2	2	5	4
1899	7	8	5	6	15	11
1900	8	13	5	5	21	10
1901	6	10	2	2	16	4
1902	10	8	3	4	18	7
1903	4	13	5	4	17	9
1904	6	12	5	10	18	15
1905	8	5	5	3	13	8
1906	7	6	4	4	13	8
1907	9	1	6	3	10	9
1908	7	6	5	—	13	5
1909	8	3	4	—	11	4
1910	4	3	6	6	7	12
1911	6	2	2	—	8	2
1912	6	3	8	8	9	16
1913	9	6	2	3	15	5
1914	4	5	5	3	9	8
1915	2	4	2	2	6	4
1916	1	3	4	2	4	6
1917	3	7	3	5	10	8
1918	7	4	5	5	11	10
1919	7	5	1	—	12	1

Anul	Născuți		Morți		Total	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Născuți	Morți
1920	9	4	8	7	13	15
1921	5	7	1	2	12	3
1922	7	5	9	4	12	13
1923	7	4	5	—	11	5
1924	8	5	3	7	13	10
1925	7	7	6	4	14	10
1926	5	4	7	5	9	12
1927	5	4	6	5	9	11
1928	6	8	3	5	14	8
1929	6	5	4	6	11	10
1930	5	6	3	5	11	8
1931	6	2	8	2	8	10
1932	4	6	3	2	10	5
1933	3	8	5	4	11	9
1934	5	5	3	6	10	9
1935	—	4	1	1	4	2
1936	6	2	3	4	8	7
1937	7	1	4	2	8	6

MORTALITATEA DUPĂ GRUPE DE VARSTA ÎNTRE ANII 1850—1929

Anul	Sub 1 an	2-7 ani	8-14 ani	15-20 ani	21-30 ani	31-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61-70 ani	71-80 ani	Peste 80	Total
1850	32	31	4	2	3	8	12	10	4	5	—	111
1851	20	12	5	4	6	5	8	5	8	1	—	74
1852	41	27	8	5	3	5	7	9	4	3	—	112
1853	35	22	7	1	3	4	10	10	12	2	—	105
1854	22	43	8	2	9	13	9	14	4	2	1	127
1855	50	40	11	6	8	5	8	13	11	4	—	156
1856	38	26	4	5	7	7	6	13	7	1	1	115
1857	47	49	11	3	6	18	8	9	4	—	—	155
1858	28	33	3	5	9	8	7	8	6	2	1	110
1859	24	29	3	3	9	8	5	4	8	2	—	89
1860	34	24	7	2	9	10	15	19	10	5	—	134
1861	31	38	9	10	6	15	18	19	11	2	—	159
1862	24	27	9	8	6	10	16	17	3	3	—	123
1863	28	18	6	3	13	12	9	8	10	—	—	107
1864	24	28	—	5	5	8	10	9	4	2	—	95
1865	22	20	5	1	2	3	—	4	—	1	—	58
1866	30	21	2	3	9	3	5	4	3	2	—	82
1867	23	12	1	4	7	12	7	3	4	1	—	74
1868	29	19	2	7	3	3	10	5	4	2	—	84
1869	28	14	2	3	5	2	9	3	4	—	—	70
1870	60	54	8	7	8	7	9	15	9	3	—	180
1871	66	58	5	8	13	20	13	14	9	4	1	211
1872	33	23	8	5	13	23	15	14	7	8	—	149
1873	29	38	13	8	17	23	26	13	15	—	—	182
1874	31	20	10	2	7	10	10	8	6	—	—	104
1875	38	14	3	2	4	6	8	5	—	1	—	81
1876	30	19	1	5	12	5	4	9	2	2	1	90
1877	19	8	4	4	5	10	7	9	5	4	—	75
1878	27	26	8	2	10	11	13	6	6	3	—	112
1879	27	36	5	3	4	5	3	6	1	1	—	91
1880	32	27	9	—	8	4	13	13	1	4	1	112
1881	28	13	2	4	3	5	7	7	6	3	1	79
1882	16	25	3	2	4	4	6	9	1	2	—	72
1883	22	26	5	1	6	6	5	4	4	—	—	79
1884	25	8	6	3	2	5	7	4	6	3	—	69
1885	22	10	1	3	5	2	4	3	2	1	—	53

Anul	Sub 1 an	2-7 ani	8-14 ani	15-20 ani	21-30 ani	31-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61-70 ani	71-80 ani	Peste 80	Totalul	Anul	Sub 1 an	2-7 ani	8-14 ani	15-20 ani	21-30 ani	31-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61-70 ani	71-80 ani	Peste 80	Totalul
1886	20	6	—	1	6	7	5	10	5	2	—	62	1909	10	8	2	1	6	3	1	6	8	6	1	52
1887	12	9	2	4	6	4	10	4	2	1	—	54	1910	9	23	2	1	1	1	1	8	1	9	—	56
1888	17	12	2	—	4	3	7	6	5	4	1	61	1911	9	4	1	3	1	2	4	3	3	3	—	33
1889	30	59	20	3	6	7	9	4	7	1	—	146	1912	7	12	4	3	2	3	4	3	3	2	1	44
1890	22	18	4	2	5	3	4	6	8	—	—	72	1913	5	3	—	1	2	—	2	2	5	4	1	25
1891	22	6	3	2	2	3	1	4	5	2	1	51	1914	7	1	3	—	1	3	1	3	4	6	4	33
1892	23	41	6	2	6	1	6	10	2	4	—	102	1915	4	5	2	1	4	2	—	4	3	5	1	31
1893	21	24	2	3	4	6	9	6	7	1	1	84	1916	1	3	3	1	2	1	3	6	7	4	1	32
1894	13	9	—	1	2	5	6	7	2	1	—	46	1917	2	1	4	1	—	4	2	5	5	6	1	31
1895	20	1	1	—	4	4	4	6	8	6	1	55	1918	1	1	3	2	2	3	3	6	7	3	2	33
1896	15	5	2	2	—	5	3	4	1	2	—	39	1919	8	2	—	1	4	1	3	3	8	6	1	37
1897	14	9	1	2	2	2	9	3	5	1	—	48	1920	8	2	—	—	3	3	1	4	4	5	—	30
1898	15	9	2	1	2	5	5	6	7	2	—	54	1921	8	2	2	1	2	—	2	3	8	8	1	37
1899	10	27	4	1	1	2	2	3	4	2	2	58	1922	6	1	—	1	2	—	3	5	5	3	2	28
1900	12	6	—	2	3	2	4	8	4	1	—	42	1923	7	3	1	1	1	2	4	2	1	3	2	27
1901	12	2	—	—	4	4	3	8	6	3	—	42	1924	6	2	1	1	3	6	4	—	3	10	2	38
1902	14	5	4	2	5	—	2	2	3	6	—	43	1925	5	5	3	—	—	3	3	4	5	4	2	34
1903	6	8	5	3	3	6	—	3	3	2	—	40	1926	14	—	1	1	4	2	2	5	5	7	2	43
1904	6	4	2	1	4	2	3	5	2	4	3	37	1927	4	1	1	2	2	3	1	3	2	5	1	25
1905	7	5	4	4	1	4	5	3	7	6	2	48	1928	11	4	—	3	—	1	3	—	5	2	1	30
1906	11	6	—	6	3	—	1	—	6	1	—	34	1929	6	3	—	2	—	3	1	2	10	7	3	37
1907	7	2	4	3	1	3	1	3	3	3	—	30													
1908	3	4	—	—	2	2	1	4	5	4	—	25													

ION DIMITRIE SUCIU

Turneele artistice pe front

Răspunzând unei necesități și anume necesității de a duce în straturile largi ale poporului, marea misiune a frumosului — artiștii noștri comici au întreprins dese turnee prin țară.

Remarcăm faptul că aceste ședințe de artă s'au produs mai cu seamă în regiunile de „zonă”, acolo unde cetățenii țării își desăvârșesc o metodică instrucțiune militară, cu elan și convingere, supunându-se disciplinei pe care ne-o dictează momentul.

E adevărat, nu ne revendicăm originalitatea în această chestiune.

Țările în război, ca Franța și Germania, — își trimit și ele, actori și conferențieri, balet și cântăreți de operă; acolo, în mediul agitat al batalioanelor înarmate, muzele, totuși, nu tac. În orele de recreație, soldații fac cerc în jurul vedetelor berlineze, sau a inspiraților parizieni, — se amuză cu un cântec, urmăresc ritmurile impecabile ale unui dans de ansamblu și aplaudă frenetic glumele unui măscăriciu de geniu.

Dar, dacă nu ne revendicăm — cum spuneam, — originalitatea, trebuie să fim mândri de unanimitate în sufletele noastre, angajați de bună voie la colindul pe „zonă”.

Nu cităm nume, din teamă de a nu omite pe vreunul din slujitorii artei. Omagiul nostru este adresat tuturor și nu uită nici pe acele modestă (în pretențiuni, dar bogate

în roade) — reuniuni de intelectuali, din provincie, sub auspiciile cărorora s'au desfășurat atâtea producțiuni artistice în mediul de cazarmă. Nici pe preoții și învățătorii satelor de „zonă”, care distrează, cu serbări școlare, același mediu, al cantonamentelor.

Să nu se creadă însă că turneele artiștilor noștri, pe zonă, au numai un înțeles de ușor divertisment. Nu. Ele intră în cadrele unei educații artistice pentru popor și culeg deopotrivă roade și întru îndălțarea moralului celor mulți, a oștenilor. Câți din ei nu vor fi știind, nu vor fi auzit alte versuri decât chiuiturile dela horă și nu vor fi râs decât de grasele glume răspândite în popor. Acum strănși roată într'o șură, cu capela dată pe ceașă și cu mușchii feții destinși — ascultă ședințele de poezie și duh ale actorilor. Îmbărbătați de isprăvile lui „Peneș Curcanul”, fermecați de cadențele sprintene ale „Doinei” lui Eminescu, sau de minunatul „Imn pentru Rege” al poetului Nichifor Crainic, ostașii noștri vor fi binecuvântând darurile artei, care risipește atâtea bogății de suflet pe meleagurile unde încep să fiarbă, sub albastrul clar al cerului, sevele primăverii.

Actorițele producțiuni mai au meritul de a trezi în fiecare uniformă, cu galoane sau fără, fărâma vreunui dar. Unii își amintesc că degetele lor vibrează nu numai pe oțelul trdăciului, ci și pe corzile u-

nei viori. Alții vor recita cântece poporane și balade, iar cei mai mulți vor destinde plutorul, din formația de marș într'o horă sprintentă.

Acestea sunt orele libere de cantonament, când ofițerul, subofițerul și soldatul participă cu o lăudabilă camaraderie, la producțiunile artistice.

Evident, nu lipsește nici literatura cazord, glumeață și reconfortantă.

Cunoaștem și noi bucuria acelor ore de înfrățire într'un frumos, ale recreațiilor ostășești. Le cunoaștem, pentru că nu sunt multe săptămâni de când plutonul lui Florea Gaiță (pluton renumit într'un regiment de cavalerie) — își petrecea orele de răgaz (după ce instrucția mergea strună, caii erau oglină, cismele — lund) — cu asemenea producțiuni înviordătoare.

Glumele ostășești și chiuiturile nu lipseau. Nu ezit să transcriu mai jos o chiuitură (atribuită soldatului în ziua liberării) — care sună, în dialect:

„Zis-a domnu plutoner
C'o pune pe mine fer,
Da'o pune pă dracu
Dacă n'o pus pân'acu”.

Chiuitura era primită cu un râs voinicesc, chiar de severul major Gaiță.

Așa e pe zonă!

VLAD BĂRNA

PSIHOLOGIA MOȘILOR

Dincolo de răscrucile istorice

I.

Nu putem lua contact de cele mai multe ori, cu toată dorința noastră, cu realitatea socială a oricărei regiuni. De multe ori avem impresia, cetind o carte bună, care ne vorbește de realități românești, că ea satisface curiozitatea noastră, chiar mai mult decât ar fi putut-o face ochiul ager și iscodirea proprie. Cercetătorii mai știu iarăși că sunt probleme adânc desbătute și cari, în nici un caz n'ar mai suporta reveniri. Avem, fără îndoială, epoci de istorie sau regiuni din țară — ele înșile numite uneori „țări”, — privilegiate.

Cred că suntem de acord dacă vom spune că și Țara Moșilor este alături de a *Hațegului*, *Oașului* etc., „privilegiată”.

Se pare însă că cu toate acestea n'am ajuns a ne spune ultimul cuvânt despre ele; că mergând acolo, peste cele cuprinse în studii diferite — uneori apărute sub formă de cărți și premiate — ai atâtea de „surprins”, „adăugat” și foarte dese ori de „corectat”, încât ai impresia că realitatea este neatinsă. Nu mă feresc de altfel, a reproșa cercetătorilor că au fost de cele mai multe ori grăbiți, că au vorbit în termeni de *aproximativ* sau că n'au ezitat a face considerații, eronate firește, după un răstimp neînsemnat, în contact cu realitatea.

Dar, pentru a trece în domeniul exemplificărilor — eu toată întârzierea de a intra în subiect, — să amintim oare cea spargere a oalelor în târgul depe Muntele Găina, despre care ne vorbește Frâncu — Candrea, oarecum bizară în lumina adevărului stabilit. Frâncu, spuneam într-o lucrare¹⁾, în ceea ce scria despre Târgul de pe Muntele Găina, nota: „Crișanul, iute la fire și rău la nănie, fiindcă nu și-a putut vinde oalele, începe a le sparge cu băta, iar Moșul voind ca oalele cumpărate să ajungă mai repede decât el acasă, le dă drumul din deal și până în vale²⁾. Sparge într'adevăr, ne întrebam, crișanul oalele din cauza firii sale iuți — ca să trecem peste notarea fantezistă cu privire la ceea ce face moșul cu ale sale — sau, dacă sparge, și într'adevăr sparge, crișanul face acest lucru din alt motiv? Pentru a da răspunsul să ne mai uităm încă odată la modul de transport al oalelor. Vedem acolo că sunt 4 vânzători, cari n'au cal propriu, ci și-l împrumută. În schimbul calului dau oale, a treia parte sau chiar jumătate. Lucrurile nu se opresc aici. Căci există ceea ce mai

găsești des pe pământul României, o înțelegere dreaptă a oamenilor: pe când olarul intră cu partea sa de oale în târg, cel care a dat calul împrumut, trebuie să stea cu oalele sale în vale, în *Tarniță*, până ce primul și le vinde pe toate! „Trebuie să stea mai în jos cu oalele — spune un informator — pentru că noi dacă nu le vindem, nu mai avem cu ce le duce acasă și le spargem, dar el le duce cu calu dacă nu le vinde”. Ceea ce scăpase Frâncu este tot ce poate fi mai fermecător în acest târg. O înțelegere, de când va exista oare?, a oamenilor de aici, care deadreptul uimește. Departe dar de un capriciu al Crișenilor spargerea oalelor”.

Dar sunt și alte obiecții de făcut³⁾. Am arătat și cu altă ocazie că în „*Munții Apuseni*” etc., o carte relativ recentă, se dă la pagina 217 un număr de 780 de capre într'un sat de Moși, iar un doctor veterinar, care se ocupă cu studiul caprinelor la noi, ajungând în sat, la puține zile după apariția cărții, constată că numărul lor nu atingea nici 20... Nu mai vorbesc de cifrele arbitrare ce se dau cu privire la peregrinările Moșilor — negoțul și meșteșugul ambulant, problemă căreia i-am consacrat un studiu ce va apare în curând. Câtă grabă în exprimare, când este vorba și de târgul depe Muntele Găina. Câtă libertate de exprimare au și ziariștii care dădeau reportajii fantastice chiar în timpul când studiam amănunțit târgul.

Dacă unora dintre cei care au scris despre problemele din *Țara Moșilor* li se pot aduce critici, chiar cu privire la o ținută neștiințifică, altora, le recunoaștem o deosebită sârguință în a observa și descrie fenomenele. Iar faptul că și aceștia uneori au concluzii labile, se datorește credem, limitării în timp a cercetării și urmării concomitente a prea multor probleme.

Nu este momentul de stăruit mai mult și deaceia să trecem la subiectul propriu zis, care nu se depărtează și el, prin seria faptelor explicative, de această scurtare critică.

II.

În rândurile cari urmează vom da două trăsături fundamentale ale etno-psihologiei Moșilor. După cum se va vedea însă ne vom opri la xenofobie, una din trăsături, doar în treacăt, și numai în măsura în care într'un fel sau altul are legătură cu ceea ce face obiectul preocupării noastre: identificarea unui *ideal rasial* al Moșilor.

Acum mulți ani în urmă, citisem, într'un studiu inte-

1) Florea Florescu: *Târgul de pe Muntele Găina*, Buc. 1937 (Extras din *Sociologie Românească*, An. II. No. 9-10).

2) Frâncu—Candrea: *Munții Apuseni* (Moșii), etc. Buc. 1888, p. 68.

3) Vezi un răspuns congresului Astrei, din 1938, în cronica „*Problema Moșilor* la congresul Astrei (Sociologie Românească An. III. No. 7-9).

resant al d-lui Tache Papahagi: *Cercetări în Munții Apuseni*⁴⁾ că Moții sunt de o xenofobie exagerată. Evident, în lumina în care fiecare îi vedem pe acești locuitori ai Munților Apuseni, de pe Arieș, înainte de a-i privi și a lua contact cu ei, acest lucru mi-a confirmat, vag desigur, presupunerile exagerate — deși nu bine conturate — pe care le avem pentru ei. Observația este justă. O ilustrează d. Papahagi prin povestirea cazului unui evreu ce voia să se așeze între ei:

„E ultra-xenofob. Așa se și explică faptul că în toate satele Moților nu există nici un strein. Mi s'a relatat că înainte de războiu un Evreu a încercat să deschidă o cârciumă la mijlocul drumului dintre Albac și Secătura, la poalele Dealului-Frumos. După puține zile îndrăzneța lui hotărâre l'a costat propria-i vieță în chiar localul lui. De altfel această tenacitate de caracter au dovedit-o cu prisosință atât sub stăpânirea ungurească chiar față de temuții jandarmi maghiari, cât și sub cărmuirea noastră când s'a încercat să li se expliceze singurul lor avut, anume pădurile de brad”. (Op. cit. p. 21).

O întărește de minune „povestea” Armenilor din Câmpeni, relatată de Patiția — de care se leagă înființarea școlilor la Moți:

După ce acest autor ne spune câteva fapte din trecutul crășmăritului, trece la povestea unor Armeni arendași (Cap. Spargerea buților arendașilor Armeni la bălciul din Câmpeni în 14/26 August 1780).

„Acum fiscul nu mai voi să țină crășmăritul sub nemijlocita sa manipulație, ca înainte vreme, ci-l slobozi în arendă sub licitație.

Muntenii (adică Moții și ceilalți locuitori din Munții Apuseni din apropiere, n. n.) veneau bucuroși să iee ei crășmăritul și cu arendă dela fisc, nădăjduind că, orișicum, dar de-o fi crășmăritul sub stăpânirea lor, cu timpul mai ușor îl vor recăștiga și dobândi îndărăpt cu totul dela fisc, — căci cererile lor la locurile cele mai înalte nu mai curmase pentru redobândirea târgului în Câmpeni și a crășmăritului!

Însă spre cel mai mare necaz al lor la exarândarea crășmăritului, se imbulziră streinii și anume Armenii, cari avuți tare în bani, urcară la licitație așa sus arânda crășmelor din munți (12.000 fl.) încât comunitățile române ale muntenilor, fură silite a se retrage și a lăsa arânda crășmăritului în mâinile Armenilor (Bosnyák Márton și Patrubanî Márton). Căci ei muntenii nu se simțiră a fi în stare fără grele pagube, să dea ca arânda pentru crășmărit aceea sumă pe care au imbiat-o Armenii.

Această întâmplare neașteptată răni până în suflet pe muntenii noștri cei și fără de aceea necăjiți, și ei temându-se, ca pe rând, prin streini vor fi desbrăcați de multe ale lor foloase, toate comitățile muntene se înțeleseră, ba se legară între sine, pe sub mână, și cu jurământ. ca nici un Român din Munți, beutură, vin și vin ars, — dela Armeni să nu bea, să nu cumpere nici pentru trebuință acaselor, nunțiilor și oaspeților lor, nici de „adăl-maș” la vinderi și târguri, ci să se folosească în lipselle (nevoile, n. n.) lor numai cu **acovita** și **miedul** cumpărat dela Româniilor lor! Ei nădăjduiau că pe această cale, îi vor putea face pe acești Armeni să nu mai exarândeze, spre supărarea Muntenilor, crășmăritul din Munți.

Cu aceste măsuri, — de cari Româniilor din Munți îndemnați și cu pilda căpeteniilor lor, se țineau foarte aspru,

— dederă o lovitură de moarte crășmăritului Armeniilor din Munți, cari acum cu feluri de apucături și cu ajutorul deregătorilor comunali, cari începuseră a fi puși și în Munți, și anume mai ales maghiarii, făceau Muntenilor multe nedreptăți, luându-le (confiscându-le) **miedul** și **acovita**, dela a căror vânzare ei niciodată nu au fost oprți, până când crășmăritul îl ținea și manipula fiscul însuși.

Aceste nedreptăți, pe care aveau a le răbda acum și dela niște Armeni străini și care, pe lângă alte greutăți se înmulțiau din zi în zi asupra Muntenilor, îi întăra tot mai rău, până ce sosi și datul de 14 August 1780.

În această zi, care, precum povesteau bătrânii, cari au fost de față la acel târg — a fost o zi din cele mai frumoase, mai senină și mai călduroasă a venii aceleia — se strânsese în Câmpeni, pe Câmpul de Sus de sat către Lucia un târg de țeară de totului numeros.

Armenii arândași, parte ca să poată vinde mai multă beutură parte ca să împedecă vânzarea **miedului** și **acovitei** româniilor, încă de timpuriu și înainte de a se aduna târgul, împănară tot câmpul, și tot locul târgului cu buți cu vin și de vin ars, ca nici într-un unghișu a târgului să nu lipsească beutură pentru trebuința celor ce vin la târg, fie ca cumpărători, fie ca vânzători.

Deloc după aceea veniră și Româniilor cu acovita și cu miedul lor, în berbinte (vase scunde de lemn) și la așezară asemenea peste tot și câmpul târgului, întocmai cum făcuse Armenii, și lângă buțile Armeniilor. Până se adună târgul, cele două părți, de vânzători de beuturi felurite stau una cu alta în față, totocmai cum stau două armadii contrare în câmpul de bătaie până a li se da signalul ca să se încaiere una cu alta.

După ce se adună târgul, și se începură vânzările și cumpărările, se grămădiră la berbintele cu acovita și miedul Româniilor, o mulțime mare de beutori, pe când de buțile Armeniilor cu vin și cu vin ars sau cu mimeni nu se apropia, sau de tot rar câte un strein și nu Român.

Acest fapt făcu sânge rău în Arândașii Armeni, și ei se socotiră la mijloacele cu care ar putea oprî pe români să mai vândă acovita și miedul lor, care făcea atâta scădere veniturilor ce nădăjduise ei să le capete din arânda crășmăritului.

Însă deși crepau de mânie asupra vânzătorilor de **acovita** și de **mied**, totuși au așteptat doară se va întoarce lucrul vinderei și la beuturile lor, și așa, în această nădejde steteră liniștiți până către amiază.

După ce veni și amiaza și văzură că beutura lor **nu o cauă nimenea**, pe când vânzătorii Români nu biruiau cu adusul des alte și alte berbinte cu acovita și cu mied, în locul celor multe golite, — nu mai putură răbda: Ci adunându-se toți, arândașii Armeni cu servitorii și cu haiducii spâniei, năvăliră cu securi asupra berbintelor cătorva vânzători de acovita, le tăiară și le împrăștiară vârsând pe jos toată acovita și miedul! Și voriră să urmeze această faptă a ciudei și cu berbintele celelalte.

Însă până a merge și a sparge și alte berbinte, Româniilor deja de spargerea celor dintâi într-un atâta se inversumară și anume nu numai stăpânii berbintelor, ci și beutorii, adunați împrejurul vaselor cu mied, încât sbierând de mânie și chemând pe toți la răsculare asupra răuvoitorilor lor, săriră cu turbare mare, asupra Armeniilor, cari acum, ca să-și scape vieța, ce le era în primejdie, o tuliră la fugă prin mijlocul târgului!

Ion George Devay, administratorul domeniului, care se afla în timpul acesta și el la Câmpeni, trimise repede după gornici. Ci în grabă nu putut să afle mai mulți de

4) București, 1925 (Extras din Grai și Suflet, revista Institutului de Filologie și Folklor).

doi, și voi să-i trimiți pe acești doi, ca să împiedice tulburările poporului. Ci gonnicii se împotrivesc zicând: domnule să nu ne trimiți în târg, că acolo sunt adunați Crîșenii, Mogoșoenii, Sălceenii și o mulțime de oameni din alte părți, toți sunt în mare fierbere, și în clipa în care vom merge acolo și vom cerca să le zicem ceva, noi suntem pierduți!

În târg în vremea asta se făcuse un svon și un sgomot foarte mare și ca fulgerul se auzise prin tot târgul vestea și strigătele că: Armenii înarmați cu săcuri au năvălit și au și spart herbințele Românilor cu acovită și mied!

Acum toată românimea din târg, cei mai mulți Munteni, Topi, pe cari și așa îi rănise până la suflet luarea crăsmăritului în arândă prin Armenii, pe când nu cu mulți ani înainte acele erau ale lor — ca roiul de bungari (vespij cei mari) pe care i-au îndărjit atacându-le cuibul, năvăliră asupra locuințelor Armenilor provocători.

Buțile aceloră, părăsite la târg le sparseră și le vărsară toată beutura pe fața pământului! Ba nemulțumindu-se cu atâta, se duseră și la celoriul (pivnița) Armenilor, unde aveau ei proviziuni mari de beaturi, pentru mai mulți ani și sparseră acolo toate buțile vărsându-le pe pământ toată beutura!

Se duseră apoi la locuințele părăsite ale Armenilor; aici încă tot ce aflară zdrobiră și nimiciră și nu se mulțumiră până ce nu văzură că acum tot ce era al Armenilor, a fost nimic, așa că nefericiții nu mai aveau la ce să se întoarcă! Ei scăpaseră din mântea furiei popoului provocat, zgândărit de ei, numai cu viața.

Bătrâni, așa vorbeau că Horea, acum cunoscut apărător al poporului, n'a putut lua parte la acel tumult și la acea spargere de buți, fiind oprit prin lucrul câmpului și al economiei. Nu putuse merge la acel târg. Și după cum a rămas vorba dela bătrâni, cari au fost de față în târgul acela, atâta vin, vinars s'a vărsat în târg și în pivnițe, încât curgea beutura afară peste pragul ușei. Prin târg cursese vale și se făcuse bălți din ea. Unii oameni cică beau cu oalele și cu pălăriile din bălțile acelea, alții le scuipau și le injurau ca pe beutura satanei, care a adus nenorocire și năcaze poporului muntean. Dar beuseră mai ales vitele cele aduse în târg, care șezând toată ziua în căldura cea mare erau arse de sete.

Nimerind la câte-o bute cu vin au beut și toate s'au îmbăt, așa că pe unele nu le putură duce stăpânii către casă în acea zi, ci au fost siliți a dormi lângă ele în locul târgului până într'altă zi. Pe altele ajungându-le beția pe drum către casă, se infurieau și se sloboziau cu coamele asupra celor din jurul lor de nu mai știau ce să facă cu ele! Multe au și pierit din asta.

Așa se încheie **târgul** din Câmpeni dela 14 August 1780.."

De pe urma acestui târg, n'au lipsit consecințe foarte aspre:

„Guvernul ardelean trimise tribunalului din Aiud un **strașnic ordin**, că îndată să prindă și să pedepsească cu chinuri pe cei ce au luat parte la aceea stricăciune, ca să fie de pildă și pentru alții!

Au și fost judecați la moarte: Dumitru Todea, Buta și Petru Manciu din Râul Mare, Simion Bustan și Andriaș Pascu din Câmpeni, Urs Gomboș din Vidra, ca făptuitori. Iar 12 inși la câte 25 — 100 băte și la închisoare de 3 luni până la 2 ani ca părtași ajutători. Dumitru Todea fu osândit și la **chinuri** înainte de a fi omorât".

Satele au mai fost obligate să plătească daune suma 8708 fl. 49 cr. Românii nu s'au lăsat. Armenilor li se **intentează un proces și se câștigă**. Cu banii aceștia —

luați înapoi dela Armenii — se deschid 7 școli românești, la Albac, Vidra, Câmpeni, Bistra, Abrudșet, Bucium, Zlatna.

D. Papahagi stăruie revenind mereu asupra firii bănuitoare a Moșului. „E foarte bănuitor față de oricine care le calcă țara⁵⁾". De aci ar decurge: necomunicativitatea, neospitalitatea, suflete închise etc. Să fie oare adevărat? Nu cumva observația este justă raportată numai la cel care a făcut-o? Vom vedea adevărul. În orice caz, spre a nu se crede că am tăgădui d-lui Papahagi un neconformism cu metoda unui cercetător idea⁶⁾. repetăm: observațiile noastre rămân valabile de multe ori, raportate numai la noi înșine.

Valabilitatea lor universală este în funcție de rezistența lor la verificări.

Ajuns în regiunea *Țara Moșilor*, cercetând timp de trei veri, în deosebi străile social-economice sub aspectul interesantului meșug și negoț ambulant, aproape că uitasem ceea ce afirmă d. Papahagi. Intre timp contactul cu oamenii, avea să îngrămădească observațiile ce începeau să ducă la o reluare a examinării existenței unei xenofobii la Moși și a firii bănuitoare, cu tot ce am văzut că decurge de aci. O xenofobie a Moșilor? Categorie: extrem de vizibilă. Cât privește necomunicativitatea, neospitalitatea, etc., cred că este vorba de consemnarea unor stări, cu explicări ce trebuie puse pe altceva decât pe firea bănuitoare: pe un fond organic specific acestui grup etnic. Cercetările și îndelungile noastre observații, au dus, într'adevăr, la surprinderea existenței unei repulsii organice ce se manifestă cu extensiune la întregul grup social, totdeauna, în anumite condițiuni. Ceeace ne duce, după cum vom vedea, la descoperirea unui ideal rasial al Moșilor.

Să lăsăm aci, mai întâi, să urmeze seria observațiilor făcute. În anul 1936 sunt în *Arada*. După patru zile, din anumite considerente, cu grupul care eram, trebuia să împachetez cu destinația: *Vidra*. Lăsând la o parte regretul provocat de această plecare — căci venisem cu rosturi culturale, — iată la plecare două femei, cari se apropie sfioase de d-șoara care ne însoțea:

— Domnișoară, să fie cu iertare, am avea să te întrebăm ceva..

— Întrebați-mă, răspunde dânsa binevoitor!

După oarecare ezitare, aceste femei, care, trebuie știut — nici odată nu au ieșit din muntele lor, — adăugă:

„Domnișorul cela (un brunet din grupul nostru) este țigan?

— Nu, este Român, răspunde d-șoara!

Evident: un mic haz între noi și atâta tot. Dar lucrurile nu rămân aici.

Ajunși în Vidra, unde aveam să rămânem mai mult timp, urmează legarea simpatiilor — în sensul cel mai nevinovat desigur. În sfârșit, cine era mai îndrăgit? Un roșcovan din mijlocul nostru. Se scurg trei luni. Revin în 1937: un basarabean blond, pe el căzuseră sortii îndrăgirii. Precizarea venea ușor: e alb, e alb.

În sfârșit, revin și în anul 1938. De data aceasta cunosce satul, pe oameni. Intre noi un moldovean brunet, cu păr mare. Într'o bună zi moldoveanul nostru, primește o misiune de a se deplasa la niște case de pe luncă, nu departe de Arieșul Mic. În loc ca să întocmească fișele pentru care era trimis, se întoarce „cum se duse” — fiindcă toate casele erau închise și n'a găsit

5) Tache Papahagi op. c. p. 21.

pe nimeni în ele". M'a cuprins mirarea — căci era vorba de câteva case — fără să pun la îndoială nici prin gând buna-i credință. În sfârșit le va veni rândul.

Iată că peste câteva zile — o întâmplare că am luat-o într-acolo — avu să mi se deslege enigma caselor închise și a lipsei oricărui locuitor în ele. Continuându-mi anchetele, nimeresc, într-adevăr la casa unui Moț în strânse legături cu grupul de case în cauză — la Vesa D. Onica, venit recent din țară. Nevasta lui, o femeie de o hărnicie nemaipomenită, după ce îmi dă câteva răspunsuri, întrebărilor mele, mă întrerupe spunându-mi:

— *Ați trimis dvs. pe aici, pe la casele de sus, pe domnișorul cela cu părul negru și, femeile, proaste, s'au speriat și s'au ascuns; fugeau și copiii, bieții!*

Am zâmbit și mi-am dat seama că trebuie să aibe legătură, ceea ce îmi spune, cu cele citite și cele observate. Și — îndepărtându-mă dela seria întrebărilor care priveau ancheta social-economică pentru care venisem — am început s'o întreb, pe departe, de ce nu are copii negri, dacă ar voi să aibă, etc. Răspunsul era categoric, nu le place, fug de culoarea neagră!

„Sunt unii așa de negri, cum e bărbatu Josanei, de țî-e sălă de ei". Bărbatul Josanei era singurul bărbat brunet din sat, un nenorocit al soartei, care era ocolit de toată lumea. Devenise, din cauza acestei fugi de el, ursuz bietul om! Dar ce te poți face cu oameni ca femeia aceasta, care îmi adaogă că „n'am sba de vorbă cu ei" — adică cu oamenii negri? Transcriem și fișa din care se vede de ce o femeie sărăcăcioasă din cătunul Nemeș al Vidrei, nu și-a dat fata după acest bărbat al Iosanei:

„Ce noroc ar fi avut (țîică-sa) dacă era un „bălan" cu banii ăștia; de pe ăla nu l-am putut băga în casă!"

Și Vesa D. Onica⁶⁾ care asistă la discuția cu nevastă-sa, intră în vorbă fiind deasemeni categoric:

— „Sănt ieu de patruzeci de ani, mai bine. Am stat de vorbă cu multă lume, dar nu sunt ieu de neam să-mi placă omu negru".

Vorbește, aci, de tapt un interior adânc, fiindcă, în călătoriile lui prin țară, nu cred că nu va fi stat de vorbă și cu oameni, cu care, în alte condițiuni ar fi refuzat-o. N'ar fi însă exclus ca în județul Alba, pe care-l frecventează, să nu întâlnească decât foarte rar tipul omului negricios.

După această discuție survenită cazului expus, mi-a venit în minte simpatia față de blonziile echipei — e vorba de grupul de tineri din echipa Arada, mutată la Vidra, — de curiozitatea femeilor arădane, și, mai ales, acea încercare de siluire a maturii, în vederea procreierii de copii „albi" — adică blonzi. Într-adevăr, am constatat la o nuntă studiată în 1936 în cătunul Supra-Pietri (Pueni) al Vidrei, că mirii nu mâncau la masă ce mâncau ceilalți numțași, ci tăețai cu lapte și ouă cu brânză, ca să facă copii „albi". Nunta la care mă refer a avut loc la 16 August 1936. Același lucru l-am putut vedea la o alta în 1937.

Având la îndemână atâtea elemente, ele înșile suficiente de concludente, am continuat totuși ancheta în acest scop, constatând în toate crângurile, la toate vâr-

6) Acest Moț are, de altfel destulă experiență a vieții. În țară — în județul Alba — călătorește de mult cu cercurile: „De peste 30 de ani, tot pe un loc. De și cămăși mă cunosc, necum oamenii. Acolo am apucat, acolo am crescut cum se zice. Am fost cu tata. Știu drumurile, știu oamenii.

stele, o repulsie organică față de bruneți și grija, în surăfeilor, de a avea copii blonzi.

În felul acesta, am ajuns la concluzia că nu este vorba de o necomunicativitate, bănuială, etc., la Moți — acești oameni așa de deschiși față de blonzi și chiar de șateni, și nătângi cu bruneții și față de care au forme de manifestare, ce ne par, de-a dreptul sălbatice.

Este vorba mai mult și în special, de un fel deosebit de a se comporta *al lor*, după tipurile de oameni cu cari vin în contact. Bănuiala, necomunicativitatea etc., sunt și ele vizibile la acești locuitori, dar mărturisesc că nu sunt mai exagerate ca ale Românilui oricărei regiuni. În felul acesta, ajungem aci: cercetătorii ar putea fi puțin fructuoși în investigațiile lor — cum a fost poate chiar d. Papahagi, tocmai din cauza reacțiunilor specifice firii Moților, în contact cu omul care se apropia de ei. Și îmi vine să cred acest lucru, fiindcă d. Papahagi prea insistă asupra acestor manifestări ale Moților, după cum am văzut. Că a părut surprinzătoare insistența d-lui Papahagi, rezultă și din atitudinea d-lui Emil Petrovici. Într'un studiu, d-sa chiar se întreabă punând vădit la îndoială afirmația d-lui Papahagi: „Oare să fie adevărat că Moțul are o fire bănuitoare? Că nu e comunicativ?". Dar nu se oprește aci.

Într-adevăr, în același studiu recent: *Folklor dela Moșii din Scărișoara* (Anuarul Arhivei de Folklor, V, 1939), p. 120. citim: „Dacă cercetătorii de până acuma n'au reușit să învingă pretinsa neîncredere a Moților și mai cu seamă a Moațelor, vîna, cu siguranță, nu e a Moațelor". Iar în notă d-sa continuă: „Vîna e a cercetătorilor. Cum să-și deschidă Moțul sufletul unui om care se apropie de el cu sentimentele pe care le vădește d. Tache Papahagi în scena povestită în *op. cit.*, p. 20. Cercetătorul nostru s'a întâlnit cu 2 Moți în pădure. În trec cuvântul: „Deși trecerea mea — om strein pentru ei — în aceste locuri li s'a părut cu totul ciudată pentru firea lor bănuitoare, totuși „bună ziua" al meu fu întâmpinat cu „Dumnezeu țăjute" al lor, fără ca să mi se aducă nici cea mai mică neplăcere". — Ce neplăcere puteau să-i aducă? Să-l ciopârțească cu securile sau să-l jupoale de viu? S'a auzit vreodată în Munții Apuseni să i se fi făcut vreun rău unui excursionist, „șt'u diențu", cum zic Moșii oricărui excursionist dela oraș la Ghețar, la Găina sau pe Curcubeta? Se poate ca d-l Papahagi, în calitatea d-sale de folklorist și etnograf să treacă pe lângă doi oameni întâlniți în creștetul munților cu un rece „bună ziua"? Bieții Moți lucrau, poate de o săptămână întreagă la doage, singuri în pustietățile acelea și ar fi stat bucuoroș o leacă la taifas cu cineva, care vine dintre oameni".

Lipsa rezultatelor multumitoare pentru d-l Papahagi puse și pe seama firii Moților, mărturisirea că Moșii sunt bănuitori față de străini, i-a atras această judecată din partea unui cercetător, care l-a rândul său n'a descoperit cauza pentru care sunt așa de sgârșiți uneori Moșii cu unii oameni, de ce fug de ei... Curios, dar realitatea lucrurilor ne împing aci; dacă vrei să mergi să cetezi pe Moți, uite-te, mai întâi la culoarea ochilor tăi la firul de păr din cap sau de pe față, la ten!

Numai așa — dacă coresponzi tipului lor drag — în mile lor îți sunt deschise și nu riști, ca să nu întâlnești în formatori — fiindcă se ascund — sau dacă-i găsești, să nu fie prea laconici; numai așa nu vei da peste case o blonite.

Cunoscând aceste adevăruri, mă întreb ce rămâne din obiectele — așa de grele — ce i s'au adus d-lui Papahagi de profesorul clujean Emil Petrovici, din momen-

ce și spusele d-lui Papahagi rămân valabile în senesul specificat.

Dar după seria observațiilor, care ne interesează în deosebi, în gradul în care ne ajută la concluziile pe care vrem să le tragem să stăruim cu alte date.

Pentru aceasta mai este nevoie de o precizare: tipul blond la Moții este cel mai frecvent. Și dacă găsești uneori părul castaniu — ochii rămân albaștri. Predominanța poate chiar exclusivă a blondului, iată o caracteristică moțească. Aș adăoga că tipul blond moțesc, are ceva dulce: în păr parcă vezi un fir de mătasă, în ochi un albastru mai limpede ca cerul de August, pe față, în special la fete și femei, o seninătate de floare, parcă aromată, dulce. Desigur că întâlnești blonzi prețutindeni, dar în viața ta nu vei găsi însă nuanța roză a tenului de aci.

Prim urmare, în chip hotărât, fuga de bruneți și grija pentru urmași blonzi, cu decorul natural al trupurilor lor, zace pe un fond organic. Iar repudierea în sine — acest act reflex organic — are taine care trebuiesc căutate peste veacuri, dincolo de răscrucile istorice, cu rădăcini rasiale. În orice caz, dacă rămâi umit în fața acestor constatări, fără să poți înseila o serie de fapte explicative, nu știu dacă tocmai această neputință nu este confirmarea perpetuării în „Moții” a unui grup de populație, o rasă, ce și-a păstrat individualitatea până astăzi. Și câte alte indicii nu sunt despre existența „unui specific al Moților”! — Să fim noi, îmi spunea

o moață, cât de sărace, să n'avem nimic, numai să vrem să mergem după Crișeni și ne ia! Dacă n'ar exista un specific al lor, de ce Crișenii ar umbla atâta după fetele moațe? (Vezi în Târgul de pe Muntele Găina, despre goana Crișenilor după frumusețea distinctă a Moațelor).

Că rasial Moții sunt aparte, și specificăm superiori o spun antropologii. În cadrul Astei în 1936 și în cadrul echipei, invitat de noi, d-l dr. C. Velluda⁷⁾ a ajuns la rezultate foarte interesante. Moții reprezintă grupul celtic, rasa europeană.

În concluzie: există pe lângă o xenofobie a Moților, o repulsie organică față de tipul brunet. Dar această repulsie și practicile pentru procreierea de copii blonzi⁸⁾ dă pe față existența unui ideal rasial, singurul constatat până acum la Români.

Xenofobie -- ideal rasial, iată două trăsături fundamentale din psihologia Moților, precumpănitoare la definierea tipului de român Moț. Iar idealul rasial al acestui tip de român, aruncă în plus, fără îndoială, un fulger de lumină spre un destin românesc pe care-l căutăm

FLOREA FLORESCU

7) Lucrarea apare printre lucrările destinate Congresului Internațional de Sociologie.

8) Cf. Florea Florescu: *Peregrindrile Moților Mesteșugari și Negustori ambulanzii*, lucrare în curs de apariție printre lucrările destinate Congresului Internațional de Sociologie din 1940.

DACIA LITERARA

Nici un prilej nu e mai nimerit pentru o recapitulare a istoriei noastre literare, pe un veac înăpoi — decât centenarul „foii” lui Mihalache Kogălniceanu. Într'adevăr, istoria își are răspântiile ei, punctele ei de marcat și demarcație, — iar observatorul fenomenului, exegetul, trebuie să pornească, dela acele puncte cruciale.

Din acest punct de vedere, „Dacia Literară”, apărută la 1840, are semnificația unui moment de geneză spirituală. Veacul al XIX-lea, în cultura românească, începe la pragul anului 1840.

Directivile spirituale ale veacului lui Eminescu aci se profilează, în articole — program, apărute în primele două numere ale „Daciei Literare” (Ianuarie — Februarie, 1840).

Dar, intenția noastră nu este de a face o amplă expunere a ideilor ce purced din ideologia literară a revistei lui Kogălniceanu, urmărindu-le evoluția pe durata unui secol. Articolul de față comemoarează doar, fără rigoriile specialității, evenimentul publicistic al veacului trecut.

Precizăm numai: fără energia creatoare a lui Mihalache Kogălniceanu, fără îndrumările categorice ale acestui intelectual de

rasă, fără atitudinea lui ideologică, — veacul al XIX-lea, românesc, ar fi avut, cu siguranță, altă fizionomie.

La 1840 literatura noastră trăia sub zodiile unui cosmopolitism, de o anumită nuanță; poezii și scriitorii nu-și descoperiseră încă ce-ace am putea numi azi, un timbru al etnicității. Școli anterioare, ca aceia a lui Heliade și Asachi, încurajaseră mult traducerea și prelucrările din literaturile streine. Conachi, Hrisoverghi, Grigore Alexandrescu, — iată câteva nume ilustre în contemporaneitatea lui Heliade și Asachi; toți acestia, lângă poezii Văcărești, Enăchită și Iancu, purtau amprentele ideologice ale școlilor anterioare „Daciei Literare”. Unii tributari versurilor lui Anacreon, alții poezilor francezi, — realizau în slovă românească sugestii și ritmuri streine.

Mihalache Kogălniceanu vine cu enunțarea categorică a naționalizării literaturii române: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm dela alte nații”.

În acelaș timp Kogălniceanu anunță că „Dacia Literară” va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi.

Nu e o simplă întâmplare, deci, faptul că Alecsandri devine autorul unei adevărate epoci naționale, poetizând legendele străvechi ale cronicelor și tradițiilor românești și preamărind în poezie, evenimentele al căror martor și inspirator poetul dela Mircești a fost.

Apoi, Eminescu, cu profunđa cunoaștere a istoriei naționale, a epocelor de mare elan și incomparabile izbânzi, înfine, cu acel cult pentru trecut — urmează, la o altă altitudine, directivele ce emanau din programul „Daciei Literare”.

Tot „Dacia Literară” afirmă pentru prima oară, în cultura noastră, ce-ace se cheamă: „criteriul de critică obiectivă”.

„Critica noastră va fi nepărtinitoare — scrie, lapidar, Mihalache Kogălniceanu, — vom critica cartea iar nu persoana”.

În semnificația ei de acum un veac, „Dacia Literară” este, deci, pragul epocii de desăvârșire a etnicității, în literatură.

Directivele ei nu sunt, nici azi, — dincolo de limitele actualității.

VLAICU BĂRNĂ

Noapte de toamnă

de ALEX. PETŐFI

Veni tu, vezi..., dar oare ce ai și vedea ?
Noapte-adâncă, și-asta nu e de-ajuns încă :
Doliu îndoit pământul a'mbrăcat,
Noapte pe pământ și nori pe noapte—adâncă.

Neprimit de nimeni, de cer, de pământ,
Căutăm fără de țară, neodihnitul vânt,
Nu auzi, l-auzi cum geme și cum urlă
Căbegind sub blestem între cer, pământ ?

Pe ușor ni-e nouă, ce ușor, nevastă,
Pe pe otomană, eu în acest loc,
În tăhna odăii, aici înlăuntru,
Pe apropiere de soba cu foc.

O, dar sânt de cei cari pribegesc acuma
Pe afară 'n vișor, fără casă, pat,
Căroră le 'nhață pletele din cap
Căntul când aleargă lângă ei turbat.

Pe care'n afară câte-un biet opaț,
Pe colo, din geamuri, ademenitor,
Dur ei trec 'nainte... pentru'n vagabond
Că ne și-ar deschide ușa casei lor ?

Hei și cine știe ce-a fost alde-acesta
Sau ce om putere-ar fi încă din el ?
Dar nu mai departe, însumi eu pe vremuri,
Însumi eu fusesem un pribeg la fel.

Și până cu grele, slăbite picioare,
Frământam noroiul de pe cea șosea,
Sufletu-mi, pe aripi nedescurajate,
Sus prin înălțimi de ceruri colinda.

Astfel mă țaram în visul : ce comoară
Tării mele,—odată, o să-i las în dar ?
Și cine atunci mă va fi văzut,
N'o fi putut crede că sânt vr'un tâlhar ?

În românește de AX. BANCIU

Privind o icoană sculptată 'ntre hârburgi

În gunoiul, maldăr, de pe un maidan,
Între zeci de zdrențe, resturi, de bostan
Și mănăcări stricate, fiare ruginite,
Tinichele goale, vase hârbutite,
Iși ascunde fața o icoană sfântă,
De toți derbedei luată la șantă.

Criminală faptă, fără de muștrare,
Ce alții adoră, să calci în picioare !...
Dacă ție chipul Celui de pe cruce
Nu-ți spune nimica, altuia i-duce
Cevace în lume nu i-ar putea da
Cei mai vestiți doctori, dacă i-ar chema

Câte buze arse de-al durerii jar
Nu I-au sfințit lemnul, cât era 'n altar;
Câți orfani, sărmanii, s'au rugat la Ea
Să le ușureze povara cea grea;
Câți bătui de soartă n'au îngenunchiat
Candel' aprinzându-I și au sărutat
Chipul sfânt al Celui care viața dat,
Sprijin implorându-I în vâltoarea vieții,
În restriști și clipe de ispite, bieții !

Și-acum, drept răsplată, sacrilegă mână
O-aruncă 'ntre hârburgi icoana străbună,—
Pe Ea care—atâta mângâiere—ă dat
Celor cu credință, când I s'au rugat.

Dar veni-va vremea, ceasul o să sune,
Când pioase inimi la loc O vor pune.
Când din nou porni-va ura 'ntre popoară:
Buze tremurânde căta-O-vor iară;
Când din nou va'ncepe al lumii calvar,
Străluci-va iarăși în față de-altar !
Căci așa făcutu-i omul, din păcate :
Numai când se vede—amenințat de moarte,
Iși aduce-aminte
Și de cele sfinte...

S. TAMBA

Unui sportiv calic

Pân' fuseseși în putere,
Sporturi peste sporturi, vere,
Și-azi te miri că ești calic
Dup'atât haimănalăc ?!...

Gurița Evei

Nu mă pot mira'n de-ajuns
Când îți văd gurița 'n stradă,
Cum de-o poți lărgi 'ntr'atâta
Când mi te pornești pe sfadă ?

Aprecierea străinului, dorința bărbatului

—„Numai grație,—armonie
Erai ieri la patinat !...”
—„De-ar fi—asa și 'n căsnicie !...”
Răbufnește un bărbat.

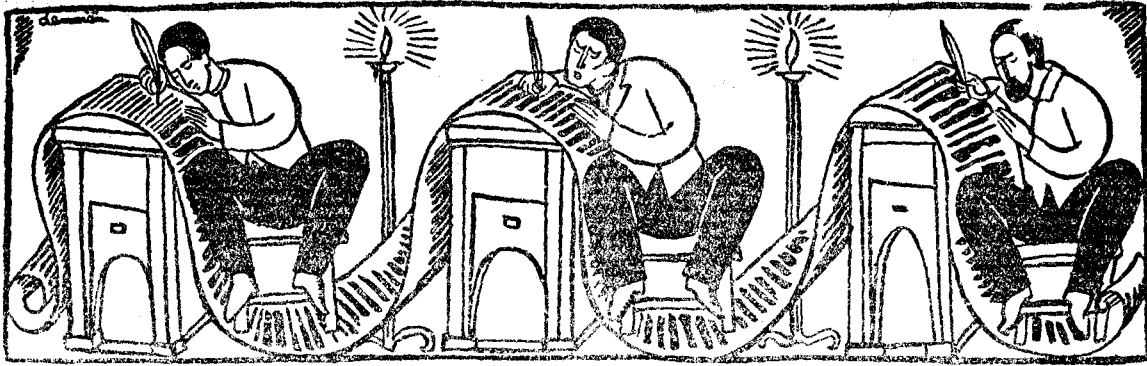
Tactica unei Eve de măritat

—„Ieri blondină ca un înger,
Azi brunetă ca un drac...
Cum este de explicat ?”
—Vreau să știi : cum ți-s pe plac ?”...

Solicitarea părerii unui „maestru”, după un debut

—„Despre Bombonica și al ei debut
Ați putea să-mi spuneți care vi-e părerea ?”
—„Vorba de demult :
Tăcerea-i ca mierea !...”

N. HURLUP

F A P T
I D E
O B S E R V A T I O N I

Actualitatea lui Titu Maiorescu

Puțini muritori pot avea o glorie postumă ca Titu Maiorescu. Este aproape fără precedent în cultura românească primosul adus lui Titu Maiorescu la împlinirea sutei de ani dela naștere. Totul s'a mișcat, dela Tronul Regal până la umila catedră a dascălului de țară.

Suveranul, nemuritorii Academiei, așii științelor, talentele scriitorilor consacrați: discursuri festive, cârți omagiale, elogi fără sfârșit.

S'a petrecut o minune: asistă, așadar, o răsplată, o recunoaștere departe în timp, dincolo de moarte. Ce frumos lucru!

Intr'adevăr Titu Maiorescu a fost un gigant — nu printr'o extraordinară producție filosofică și critică, ci prin câteva calități extrem de prețioase.

Mai întâiu de toate Titu Maiorescu era o minte foarte echilibrată: se deprinsese prin efort aspru să cugete logic înlăturând orice lalast al frazeologiei și impurităților epatante.

Avea apoi curajul reformatorului convins: a dat o „direcție nouă” limbii și literaturii române, combătând excesele, absurditățile, împrumuturile oarbe și neasimilabile; întoarcerea spre izvoarele limpezi ale graiului poporului — iată o cenzură simplă, profundă, adevărată, dictată de bunul său simț atât de „exceptional”.

Cu toate că își făcuse educația în țări străine, își hrănise spiritul cu atâtea capodopere germane și franceze, totuși el a fost mentorul care a arătat drumurile cele mai drepte ale culturii și limbii naționale.

Chiar în familia sa mediul era „străin” (soție germană, fiică crescută în spirit german); nici urmă de influență străină în activitățile sale, ci dimpotrivă s'a ilustrat ca protagonist al românismului.

Maiorescu a fost omul riscului, deaceia suferințele l-au năpădit — fără însă a-l înfrânge. A fost ture, s'a stăpânit eroic, a învins.

Splendidă figură, nemuritoare personalitate conducătoare! Critic eminent, filosof erudit, psiholog inițiat, orator care a făcut epocă, om politic înțelept, logician neegalat — cum era să nu fie respectat, când continuă a se menține, prin dreptatea concepțiilor sale, într'o actualitate ce nu-l depășește?

HORIA TRANDAFIR

Redacționale

Cu numărul de față intrăm iarăși în an nou: vom sta la postul de comandă credincioși aceluiași idealuri în slujba cărora ne găsim de 17 ani fără ezitare și fără regret. Timpul ne dă continuu dreptate. Sporește în rânduri noi, numărul cercetătorilor hotărâți să examineze și îmbunătățească destulul poporului. Devotații noștri cititori ne cunosc: îi rugăm să toarne încredere în casele lor probata combatantă în favoarea ideilor de dreptate, vechea și totuși continuă proaspătă „Societate de mâine”. Strânși imănunchiați în jurul marilor comandamente morale și științifice cari formează programul nostru de muncă suntem siguri că vom înfrunta cu succes zăririle, oricâți nori s'ar îngrămădi în frământatul an 1940!

România construiește un sat model în Turcia

Cutremurele de pământ au sguđuit la răstimpuri dese și în mod nimicitor câteva provincii ale Turciei — țara cu care am încheiat excelente raporturi confraterne sub toate raporturile: economic, politic, cultural și militar. Dealungul secolelor istoria noastră s'a împletit cu istoria turcilor, cari adesea s'au bătut cu imperialiștii habsburgii și țariștii întru apărarea granițelor țărilor române.

În această revistă se vor produce în curând dovezi despre aceste aspecte ale relațiilor dintre noi. Într'un moment, când ne-am făurit un sistem politic, ferm în Balcani, catastrofa telurică din Republica turcă ne mișcă și ne face să oferim imediat obolul nostru. Nu numai că guvernul român a expedit imediat ajutoare de milioane în bani gata și materiale de construcție, ci a hotărât să dea și o formă simbolică faptei umane: construirea din temelii a unui sat: „satul Carol II” în locul unui sat distrus de cutremur și anume al satului Erzidjan.

Va fi eternizarea gândului nostru de devotament către un aliat prețuit.

Observatorul turec Aka Gündüz

deputat și reprezentant al ziarului „Tan” pentru Europa centrală a poposit timp de o lună în Româ-

nia, dupăce mai înainte vizitase Germania și Ungaria. Exprimându și dorința de a cunoaște stările din Transilvania și chiar fortificațiile liniei Caroi II, guvernul s'a declarat gata să-i satisfacă cându-i ca ghid pe directorul nostru d. Ion Clopoțel. Însoțit de consilierul de presă turec Longas-Sezen, d. Aka Gündüz a fost condus pretutindeni unde îl mâna curiozitatea: în curiașele uzine industriale din regiunea Brașovului, în Săcuimea cu sate ungurești, în străvechile centre mocănești carpatice de tipul Săliștei, în orașe ca Făgăraș, Sibiu, Alba-Iulia, Cluj, Oradea, în cazematele apărării la frontieră. În 5 zile d. Aka Gündüz și Longas-Sezen s'au putut convinge despre realitatea problemelor noastre de Stat. Efectul s'a și văzut: d. Gündüz a comunicat chiar pe telefon puternica impresie cu care s'a ales asupra „impenetrabilei linii Caroi II al României”. Seria articolelor urmează.

D. Aka Gündüz e un scriitor consacrat și un bărbat cu cuvânt greu în chestiunile publice ale Turciei: ne pare bine, că a sintetizat atât de nimerit pregătirea noastră economică, industrială și militară.

Însoțitorul d-sale d. Longas-Sezen e un spirit de vervă neîntrecută și a stărnit pretutindeni simpatie. Ambii s'au interesa de vechile gazete românești ardelen: Gazeta Transilvaniei, Telegraful român. Tribuna și s'au fotografiat în fața bustului lui George Barițiu în Sibiu. Au făcut cerc des cu ziaristii și au popularizat reformele profunde din Turcia modernă. 2

Ocazie îndoită: de a fi se cunoaște personalitatea și de a se ventila informații veridice despre cele două țări aliate.

A murit Selma Angewilt

După ce a făcut un gest de nărăd noblețe — ultimul, și atât de grăitor! — în favoarea finlandezilor atacați, cu vorbele: „Iată medalia mea, vi-o dăruiesc, D-zeu să vă îndulcească mizeriile”, marea scriitoare a Suediei a închis ochii de veci, în vârstă de 81 ani. Încă în 1909 a primit premiul Nobel în valoare de un milion coroane și medalia de aur pe care a oferit-o acum. Splendidele legende, povestiri, romane ale scriitoarei au fost traduse în toate limbile pământului, coborând o lume de vis și uitare, de nobleță și purificată morală. Autregăa umanitate și re-